

**Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації
КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів"
Новосілівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Макарівської районної ради**

Методичний посібник

**Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої
технології на заняттях історії та в позакласній роботі**

**Біла Церква
2020**

Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях історії та в позакласній роботі: методичний посібник / упор. М. М. Білоцький, О. Д. Рокицька. – Біла Церква: КНЗ КОР "КОПОПК", 2020. – 250 с.

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою КНЗ КОР "Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів"
(протокол № 1 від 13 лютого 2020 року)*

Рецензенти:

О. П. Міхно, директор Педагогічного музею України, кандидат педагогічних наук;

Т.О. Гребенчук, завідувач відділу суспільствознавчих предметів КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів"

Літературний редактор: С. І. Мірошник, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів", кандидат педагогічних наук

У посібнику розкрито питання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології, спрямованої на розвиток освіченої й культурної особистості, національно свідомої, патріота своєї Вітчизни. Запропоновано методичні розробки уроків історії, позаурочних заходів із застосуванням елементів музейної педагогіки, що сприяє ефективному засвоєнню знань, формуванню учня як особистості.

Видання призначене для вчителів історії, керівників гуртків, педагогів-організаторів закладів загальної середньої освіти та педагогічних працівників закладів позашкільної освіти.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.....	5
КОРОТКО ПРО КЕРІВНИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ СТУДІЇ	8
РОЗДІЛ 1. МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ	9
<i>Рокицька О. Д.</i> Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітній процес закладу загальної середньої освіти	9
<i>Білоцький М. М.</i> Інновації музейної педагогіки в культурно-освітній діяльності Новосілівської школи	19
<i>Антоненко О. Ш.</i> Шкільний музей "Ясенюк"	62
РОЗДІЛ 2. УПРОВАДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ (РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ ТА ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ)	66
<i>Білоцький М. М.</i> Гетьманщина в часи Івана Мазепи. 8 клас.....	66
<i>Білоцький М. М.</i> Уроки державотворчих процесів Української революції 1917-1921 років. Події революції на території Макарівського краю. 10 клас.	86
<i>Антоненко О. Ш.</i> Український побут. 7 клас.....	112
<i>Бондар В. А.</i> Культура України у другій половині ХІХ століття. Побут та звичаї українського народу. 9 клас.....	121
<i>Баран Ю. Ю.</i> Елліністичні держави в ІV-II ст. до н. е. Елліністична культура. 6 клас	128
<i>Забишина Л. А.</i> Не згасне свічка пам'яті народна. 10 клас.....	137
<i>Костюченко Л. В.</i> Джерела до вивчення історії. 5 клас	147
<i>Крижак Т. Ф.</i> Вигнання німецьких військ та їх союзників із Правобережної та Південної України. Завершення бойових дій на території України. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом. Ціна війни. Наш край в 1939-1945 роках. 11 клас.....	161
<i>Марюта Г. В.</i> Наш Шевченко. Історія одного музейного експоната: портрет Тараса Шевченка. 7-9 класи.....	182

<i>Чечко Л. О.</i> Наш край у другій половині XIX – на початку XX століть. 8-11 класи.....	189
<i>Шевчук Н. В.</i> Історія становлення та розвиток Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3. 8-9 класи.....	212
<i>Шевчук Н. В.</i> Година літературного спілкування "На берегах Альти". 9-11 класи.....	234
<i>Яблонська Л. В.</i> Споріднені душі великих майстрів (Тарас Шевченко в долі Катерини Білокур). 8-11 класи.....	241

Переднє слово

На сучасному етапі реформування вітчизняної освіти постає питання щодо нових підходів до організації та змісту освітньої діяльності, зокрема набуло актуальності питання використання потенціалу музеїв, застосування елементів музейної педагогіки в навчанні учнів.

Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її змісту, упровадження нових методик, спрямування на формування світогляду, творчих здібностей особистості, патріотичної позиції дітей та учнівської молоді, сприяє її всебічному розвитку, активному пізнанню навколишнього світу.

Цим зумовлена актуальність тематики обласної педагогічної студії для освітньої системи області – «Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі» (керівник – М. М. Білоцький), яка у 2018-2019 н. р. функціонувала на базі Новосілівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Макарівської районної ради Київської області.

Мета роботи педагогічної студії – ефективна організація обміну набутками, вивчення передового педагогічного досвіду та впровадження його в роботу вчителів закладів загальної середньої освіти Київської області, вивчення творчої лабораторії педагога-майстра, компетентного фахівця-музеєзнавця, розкриття особливостей упровадження інноваційних методик музейної педагогіки під час занять історії та в позаурочній діяльності, презентування кращих педагогічних практик із цієї проблеми.

Напрями діяльності обласної педстудії з музейної справи є такими:

- ознайомлення педагогів із провідними формами роботи музейної педагогіки в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки;
- ефективне використання зібрань музею в освітній роботі з учнями та масовій культурно-освітній діяльності серед дорослого населення;
- доцільне застосування надбань музейної експозиції, форм і методів музейної роботи (інноваційних педагогічних технологій) під час проведення навчальних занять з історії України та гурткових занять;

- організація науково-дослідної роботи в музеї (зв'язок із структурними підрозділами Малої академії наук, музеїв Київщини, м. Києва, науково-дослідних інститутів і ВНЗ);

- співпраця з музеями Київщини та м. Києва;

- розроблення методичних рекомендацій щодо застосування інноваційних форм музейної педагогіки в освітньому процесі та використання музейних зібрань в освітньо-виховній роботі з учнями.

Прогнозовані нові компетентності педагогічних працівників, набуті у процесі діяльності в педстудії:

- набуття досвіду роботи з ефективного впровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти;

- збагачення та розширення знань із застосування можливостей віртуальних музеїв і виставок Київщини на заняттях з історії;

- організація співпраці з місцевими музеями, музеями Київщини та м. Києва з метою вивчення історії рідного краю;

- розвиток культурно-освітньої компетентності педагогічних працівників у музейному просторі Київщини та України.

Матеріали посібника об'єднано у два розділи. У першому розділі – «Музейна педагогіка як інноваційна освітня технологія» – розкрито теоретичні питання щодо мети, завдань, форм організації музейної педагогіки, особливостей здійснення освітньо-виховного процесу та специфіки видів діяльності в музеї керування нею для підвищення ефективності навчання учнів. Також презентовано власну систему діяльності в контексті музейної педагогіки керівника педстудії М. Білоцького, у якій поєднано традиційні та інноваційні методики, сформовано нові підходи до спілкування з відвідувачами в музейному просторі.

У другому розділі – «Упровадження музейної педагогіки на заняттях з історії та в позакласній роботі (розробки занять та позакласних заходів)» – представлено напрацювання вчителів обласної педагогічної студії, у яких

презентовано систему роботи в школах області з упровадженням елементів музейної педагогіки.

Сподіваємося, що матеріали видання стануть у нагоді вчителям історії, класним керівникам, педагогам-організаторам, керівникам гуртків, заступникам директорів закладів загальної середньої освіти.

*М. М. Білоцький, в. о. директора, учитель історії
Новосілівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Макарівської районної ради Київської області*

КОРОТКО ПРО КЕРІВНИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ СТУДІЇ

Микола Миколайович Білоцький, в. о. директора, учитель історії, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист.

Педагогічний стаж – 37 років.

Освіта: Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка (1992 р.).

Звання: відмінник освіти України

Місце роботи: Новосілківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Макарівської районної ради

РОЗДІЛ 1

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ

Автор: Ольга Дмитрівна Рокицька, методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи

Місце роботи: КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів"

Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітній процес закладу загальної середньої освіти

Одним із актуальних завдань національної освіти і закладів загальної середньої освіти є виховання гідних громадян Української держави. Насамперед йдеться про реалізацію комплексного підходу до виховання школярів, єдність освітнього і виховного процесів, формування в учнів наукового світогляду, зокрема й історичного, високих моральних якостей, національної свідомості та громадянської позиції [8].

У Концепції Нової української школи [5] серед першочергових завдань функціонування сучасного закладу освіти визначено формування учнів як громадян, патріотів України з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами та здатні приймати відповідні рішення.

З огляду на зазначене вище перед освітянською громадою постають завдання оновлення діяльності кожного освітнього закладу на основі застосування інноваційних методів і прийомів навчання, спрямованих на підвищення якості освіти в Україні.

Виховання має стати невід'ємним складником освітнього процесу [5] та орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття,

повага до рідної мови й культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої творчої особистості з активною громадянською позицією, утвердження партнерства (діалогічного спілкування, взаємодії та співпраці) між усіма учасниками освітнього процесу; об'єднання спільними цілями і прагненнями учнів, батьків і вчителів, які є добровільними, зацікавленими, рівноправними учасниками освітньо-виховного процесу.

Музей – це соціокультурний інститут, що формувався у процесі довготривалого історичного суспільного розвитку, побудований за принципом діалогу культур; в основі його діяльності – збирання, збереження та популяризація різноманітних музейних експонатів – предметів матеріальної й духовної культури [7].

Музеї мають великий освітній та виховний потенціал, оскільки забезпечують добирання подій і фактів на основі документування, особливо якщо цією діяльністю займається не лише педагог, а й учні. Музейний предмет, будучи джерелом інформації про людей і події, здатний впливати емоційно, викликати відчуття причетності, оскільки роль дослідників історії виконують і вчитель, і діти під його керуванням. Освітньо-виховна функція музеїв набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки у XXI столітті, підтверджуючи високу затребуваність суспільством ціннісного інформаційного потенціалу.

У контексті розглядуваної проблеми актуалізуються питання науково-теоретичного розроблення і практичної реалізації музейно-педагогічних програм державних музеїв України, яких більше 500 (державних і комунальних), а також близько 6 тисяч громадських.

За даними досліджень музеєзнавця Л. Гайди [2], в Україні нараховується 470 музеїв різних профілів і форм власності та 4432 музеїв у закладах освіти. Для прикладу, нині в навчальних закладах системи освіти Київської області зареєстровано більше 285 музеїв, які працюють на громадських засадах. Вони зберігають і примножують історико-культурну та етнографічну спадщину

українського народу, яка має вагомий потенціал для освітньої й виховної діяльності.

У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння матеріальної і духовної культури народів, розкрито їх науковий, суспільно-політичний, історичний і культурно-освітній розвиток. Вони становлять, вважає Р. Маньковська [6], невід'ємну частину загальнолюдських цінностей, відображають ідеали поколінь, розкривають різні періоди історії, видатних діячів держави, науки, освіти і культури та є основною формою формування патріотичних почуттів школярів.

Загальна мета шкільних музеїв як однієї з форм організації освітньо-виховної діяльності школи – сприяння успішному розвитку обдарованої молоді, підготовці всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства.

Визначимо такі основні завдання діяльності музеїв:

- сприяти загальному розвитку й розширенню світогляду учнів, зокрема й історичного, формуванню в них пізнавальних інтересів, творчих здібностей, дослідницьких нахилів;
- формувати вміння самостійно поповнювати знання, орієнтуватися у стрімкому потоці політичної й наукової інформації;
- розширювати зміст освітнього процесу, забезпечувати його зв'язок із життям;
- сприяти профорієнтації учнів;
- формувати в учнів національну свідомість, виховувати естетично (розвивати громадську активність учнів, активну життєву позицію, підвищувати естетичну культуру);
- залучати учнів до активної участі у збереженні й популяризації серед населення пам'яток матеріальної та духовної культури нашого народу, охороні природи, вивченні ресурсів країни.

Дослідник у галузі музейної педагогіки М. Юхневич [6] до базових форм культурно-освітньої діяльності музею зараховує екскурсії, лекції, консультації, наукові читання, (конференції, сесії, засідання,); клуб (гуртки, студії); конкурси

(олімпіади, вікторини); зустрічі з цікавими особистостями, літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси, свята, історичні ігри тощо.

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі – **музейної педагогіки**. Проте в педагогічному музеї "педагогічне" є не аспектом, а становить головний зміст його колекцій. За результатами узагальнення поглядів сучасних музеєзнавців (Т. Белофастова, О. Вансалова, Л. Гайда, М. Гнедовський, Н. Ганнусенко, О. Караманов, Ю. Омельченко, О. Салата, Г. Скрипник, Б. Столяров, М. Юхневич та ін.) [6] можна зробити висновок, що предмет музейної педагогіки становлять зміст, методи, форми й особливості педагогічного впливу музею на різні категорії населення.

Тож актуальність музейної педагогіки зумовлена принципово новими підходами до організації музейної справи, розвитку музейної педагогіки як нової освітньої технології, що сприяє становленню особистості, формуванню національно свідомого громадянина, патріота своєї Вітчизни.

Загалом поняття "музейна педагогіка" трактується як "галузь науки, що вивчає історію, особливості культурної освітньої діяльності музеїв, методи дії музеїв на різні категорії відвідувачів, взаємодію музеїв з освітніми установами" [1]. Музейна педагогіка зумовлює новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею та розглядається вітчизняними вченими [7] як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи "на перехресті" музеєзнавства, соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля. Музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, сформована на основі науково-практичної діяльності та спрямована на передавання культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища [1].

Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її змісту, упровадження нових методик, спрямування на формування світогляду, творчих здібностей особистості засобами особливого впливу, виховання громадсько-патріотичної позиції учнівської молоді.

У сучасному освітньому процесі музейна педагогіка, постійно розвиваючись, набуває дедалі більшої популярності. Завдяки музейно-

педагогічним технологіям у вчителя з'являються нові методи навчання і виховання юного покоління, а в дитини розвивається інтелект, вона отримує ширші можливості пізнання світу. Це забезпечує широкі можливості щодо розуміння цінності культурних надбань, збережених людством, щоб сформувати потребу розкривати його таємниці, зберегти та примножувати їх.

На думку Т. Белофастової [1], до **питань музейної педагогіки** належать такі: особливості здійснення освітньо-виховного процесу в музеї (принципи і закономірності); музейно-педагогічні форми і методи діяльності; специфіка видів діяльності в музеї, керування нею (специфіка педагогічного впливу музейної інформації на різні соціальні й демографічні групи аудиторії, що потребує диференційованого підходу до визначення мети, завдань і змісту впливу на кожну з них); експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробленні експозиційного сценарію); прогнозування розвитку музеїв у реалізації ними педагогічних можливостей; моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Музеєзнавець Б. Столяров [6], досліджуючи питання музейної педагогіки, у розробленні **моделі музейно-педагогічного процесу**, визначенні його складників особливого значення надає методологічній основі музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог з учнем), музейному середовищу (музейне приміщення, музейний предмет, музейний педагог, навколо музейний простір, експозиція, експонат, глядач), формам музейно-педагогічного процесу (екскурсія, музейний урок, лекція) тощо.

Окремі підходи до вирішення означеної проблеми знайшли відображення у працях українського дослідника з музейної справи О. Караманова [3]. Науковець розкриває різні способи організації педагогічної взаємодії з відвідувачами та наголошує на необхідності забезпечення характерних чинників такої взаємодії, як невимушеності, психологічно комфортної атмосфери, здивування, зацікавленості та безпосередності. Музеєзнавець презентує модель американських музейних педагогів щодо **занурення дитини**

у стихію історичних подій і пригод за допомогою рольової гри задля набуття дітьми знань і життєвого досвіду.

Музейна педагогіка в Україні на сучасному етапі перебуває на стадії становлення, а відтак, співпраця музеїв з освітніми закладами має поодинокий характер і базується на спробах і зусиллях педагогів за незначної (або за відсутністю) державної підтримки. Розглядаючи аспекти музейної педагогіки, Л. Гайда [2] вказує на відсутність музеєзнавчих науково-координаційних і методичних установ в Україні, що негативно позначається на створенні й реалізації музейно-педагогічних програм. В основному процес їх активного впровадження відбувається за ініціативи педагогів-практиків. З огляду на це доцільним є створення на всеукраїнському та регіональному рівнях інформаційно-ресурсних і науково-методичних центрів музейної педагогіки, які забезпечили б співпрацю і творчі контакти науковців, педагогів, психологів, методистів, координаторів діяльності музеїв у закладах освіти на основі запровадження системи проблемно-тематичних семінарів, тренінгів тощо [2].

Водночас, на нашу думку, уже нині можна виокремити певні центри, у яких відбувається активна співпраця науковця, учителя й учня на основі музейної педагогіки: **Педагогічний музей України (м. Київ), Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", Білоцерківський краєзнавчий музей, музей історії освіти Київщини** тощо.

У Київській області навчально-методичний та організаційний супровід діяльності музеїв регіону здійснює Комунальний заклад Київської обласної ради "Центр творчості дітей та юнацтва Київщини" (створення музею, формування нормативно-правової бази, затвердження навчальних програм гуртків, організація навчальних заходів, презентація досвіду тощо), а музей історії освіти Київщини на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів" є науково-методичним центром для науковців і вчителів-практиків, які задіяні в музейній педагогіці, осередком популяризації їхніх здобутків і досвіду.

Окрім цього, із досвіду співпраці з музеями в закладах освіти можемо стверджувати, що їх керівниками напрацьовано значний педагогічний досвід роботи, але недостатньо використовуються методи і форми музейної педагогіки. Тому **завданням педагогічного колективу школи, у якій є музей, є високоефективне використання його зібрання в освітній і культурно-освітній діяльності школи.** Шкільний музей повинен органічно вписуватися в систему заходів, що проводяться, стати місцем здійснення культурно-історичної ідентифікації, діалогу часів, людей і музейних предметів.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо що **мета музейної педагогіки** полягає у створенні умов для розвитку особистості на основі включення її в різноманітну діяльність шкільного музею, а її **завдання** передбачають:

- залученні молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної та природоохоронної роботи;
- формування в дітей і молоді самосвідомості, уміння успішно адаптуватися в навколишньому світі, активної життєвої позиції, соціально-громадського досвіду;
- розширення й поглиблення загальноосвітньої і професійної підготовки молоді;
- надання можливості реалізуватися відповідно до своїх здібностей та інтересів, виявляти свою неповторну індивідуальність;
- виховання любові до рідного краю та людей, які забезпечують його розвиток.

Завдання педагога в контексті музейної педагогіки є такими:

- навчити дитину бачити історично-культурний контекст навколишніх речей, тобто оцінювати їх в аспекті історичного й культурного розвитку;
- формувати розуміння взаємозв'язку історичних епох, причетності до сучасної культури, нерозривно пов'язаної з минулим;
- розвивати здатність до естетичного споглядання, співпереживання й насолоди;
- формувати толерантність, повагу до інших культур та їх розуміння [8].

Виокремлюють такі **напрями діяльності шкільного музею** в контексті музейної педагогіки: пошуково-дослідницький, експозиційний (оформлювальний), екскурсійний, культурно-масові заходи та справи. Тому як ефективні **форми організації музейної педагогіки** розглядаються масові (екскурсії, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, відомими особистостями, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, лекції, поїздки до музеїв інших міст), групові (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проєктів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та індивідуальні (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки учнів тощо). Як особливо ефективні в музейній педагогіці розглядаємо ігрові технології, технології колективних творчих справ, технологію проблемного навчання.

Важливою формою організації навчання в музейній педагогіці вважаємо також **музейну екскурсію** – основну форму культурно-освітньої діяльності музею, засновану на колективному огляді музею під керуванням фахівця із заздалегідь запланованої теми за визначеним маршрутом. Особливістю музейної екскурсії є поєднання розповіді й демонстрації; у дитячих музейних екскурсіях використовується бесіда, прийоми гри, театралізації, активна мислительна діяльність учнів.

Загалом існує чимало методичних прийомів і форм навчання, під час яких використовуються матеріали шкільних музеїв, зокрема – заняття, що проводяться безпосередньо в музеї (екскурсія за змістом експозиції, урок і самостійна робота учнів у експозиції і фондах), навчальні заняття поза межами музею – у класі, навчальному кабінеті з демонструванням окремих музейних колекцій, експонатів.

Розглянемо систему інтеграційних ефективних форм і методів музейної педагогіки на прикладі музею історії освіти Київщини, які мають значний вплив на процес формування патріотизму в сучасних дітей та молоді. **Провідними**

формами культурно-освітньої діяльності в музеї є екскурсії (оглядові та тематичні); вагоме значення в реалізації патріотичного виховання мають творчі зустрічі з учителями-ветеранами, заслуженими вчителями України, з учителями, представниками творчих педагогічних династій, учителями-письменниками та художниками.

Важливу роль у формуванні активного громадянина, патріота мають масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії українського народу, зокрема: тематичні вечори, творчі зустрічі з видатними діячами та героями-крайнами; також організовуються лекції, консультації, наукові читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, години спілкування, диспути, дебати, презентації книг, фестивалі-конкурси, історичні театралізовані дійства, науково-практичні конференції та семінари, тематичні виставки та оновлені експозиції музею, літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси, свята, історичні ігри тощо.

Для ефективного впровадження музейної педагогіки рекомендуємо в освітньому процесі використовувати **тематику екскурсійних і лекційних занять державних музеїв Київщини (віртуальні музеї України).**

Отже, музейна педагогіка має стати обов'язковим складником освітнього процесу системи освіти в умовах модернізації освітньої галузі, входження України в європейський освітній простір у формуванні сучасного громадянина, освіченої й культурної особистості, національно свідомої, патріота своєї Вітчизни.

Список використаних джерел

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06 "Теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності" / Т. Ю. Белофастова. – К., 2003. – 22 с.
2. Гайда Л.А. Розвиток музейної педагогіки в Україні / Л. А. Гайда // Позашкілля. – 2012. – № 10(70). – С. 51–51.
3. Караманов О. В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного

освітнього середовища в Україні / О. В. Караманов // Шлях освіти. – 2012. – № 2 (64). – С. 8–11.

4. Маньковська Р. В. Музеєзнавство в Україні / Р. В. Маньковська. – К., 2000. – 140 с.

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.

6. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина // Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник / укладач О. Д. Рокицька. – Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. – 269 с.

7. Салата О. О. Основи музеєзнавства : навчально-методичний посібник / О. О. Салата. – Вінниця : ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 164 с.

8. Салата О.О. Музей у системі освітнього простору сучасного суспільства / О. О. Салата // Директор школи. – 2012. – № 12(680).

В історико-краєзнавчому музеї села Новосілки

**Автор: Микола
Миколайович
Білоцький, в. о.
директора, учитель
історії, учитель-
методист, відмінник
освіти України**
**Навчальний заклад:
Новосілківська
загальноосвітня
школа I-III ступенів**

Інновації музейної педагогіки в культурно-освітній діяльності Новосілківської школи

В Україні триває реалізація Концепції державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа", головне завдання якої – створити освітній заклад, у якому буде приємно навчатися і який надаватиме не тільки знання, а формуватиме вміння, здатності застосовувати їх у житті.

Відтепер ключове завдання вчителя – дати змогу учням засвоїти необхідний матеріал за допомогою діяльнісного підходу. "Тобто школярі частіше щось робитимуть, замість сидіння за партами і слухаючи вчителя", — пояснюють у Міністерстві освіти і науки України. Йдеться про різноманітні форми організації навчання, серед яких можуть бути навчальні ігри, екскурсії, експерименти, групові проекти, моделювання життєвих ситуацій тощо.

Музей є важливим засобом освітньої діяльності, середовищем формування всебічно освіченої особистості, патріотичного виховання юного покоління. Перемога Революції гідності, прийняття низки законів України щодо декомунізації суспільного життя сформуливали умови для відновлення історичної правди про давню та новітню історію держави.

Музеї навчальних закладів, музейна педагогіка як важливі складові освітнього процесу повинні нести правдиві знання про історичне минуле

нашого народу, його боротьбу за волю та державну незалежність.

У сучасному суспільстві зростає роль шкільних музеїв, діяльність яких спрямована на розвиток творчої самодостатньої особистості з активною громадянською позицією. Музей у закладі освіти є осередком освіти й виховання, що сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і має на меті вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної й духовної культури.

У ХХІ столітті освітньо-культурна функція музею набула особливої значущості й цінності, нової динаміки, адже саме в музеї діти невимушено знайомляться з історичним минулим, набувають життєвого досвіду, знань, визначаються з майбутнім, формуються як активні, національно свідомі громадяни. Музей – це не просто складова історико-культурних пам'яток, де відбуваються екскурсії, пізнається світ, – він місце, де виховується і твориться людина і громадянин. Музейний предмет, колекція, образ минулого, історичний, літературний чи науковий текст – усе це має постійно працювати на українську перспективу, окреслюючи її місце у світовому цивілізаційному поступі нації.

Основні напрями музейної діяльності визначено Законом "Про музеї та музейну діяльність", – культурно-освітня, науково-дослідна, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота. Але сьогодні замало одного формального визначення завдань. Сучасна теорія, методика і практика музейної науки мають бути повністю підпорядковані цілям "окультурення" громадянськістю і патріотичністю своєї нації. Тож музейна педагогіка, яка розвивається на основі музейної комунікації, збагачує її досвід, упроваджує нові методики, спрямовані на формування світогляду, розвиток творчих здібностей особистості, виховання громадсько-патріотичної позиції дітей та учнівської молоді. Завдяки музейно-педагогічним технологіям у вчителя з'являються нові методи навчання і виховання юного покоління.

Історико-краєзнавчий музей села Новосілки, який функціонує в закладі загальної середньої освіти, є осередком освіти й виховання. Тому й музейна освіта має розумітися як просвітницька діяльність, що активно сприяє процесу формування особистості.

Головні завдання музею:

- поглиблювати знання учнів про історію рідного краю, починаючи з найдавніших часів;
- зберігати та використовувати пам'ятки матеріальної й духовної культури;
- сприяти вдосконаленню освітнього процесу, розвитку творчих інтересів учнів до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, природоохоронної роботи;
- формувати в дітей розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного й майбутнього України;
- залучати школярів до проведення культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та мешканців села;
- виховувати свідомого громадянина-патріота.

Наразі в **історико-краєзнавчому музеї села Новосілки на базі Новосіклівської загальноосвітньої школи** створено власну систему роботи, яка поєднує традиційні та інноваційні методики; сформовано індивідуальні підходи у спілкуванні з відвідувачами в музейному просторі, ураховано зміст музейно-педагогічного процесу, розроблено механізми реалізації освітніх програм.

Для реалізації основних напрямів діяльності музею діють такі **профільні секції: секція екскурсів** (інформаційна робота, проведення екскурсій, популяризація музейних експонатів); **пошукова** (дослідження невідомих сторінок історії села, збирання матеріалів); **організаційно-масової роботи** (проведення культурно-освітніх масових заходів, оформлення виставок, альбомів); **секція волонтерів** (проведення благодійних акцій, допомога ветеранам війни, учасникам ООС, людям похилого віку).

Основними формами роботи історико-краєзнавчого музею села Новосілки є екскурсії (оглядові та тематичні), творчі зустрічі з видатними особистостями рідного села, масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії українського народу, тематичні вечори, тематичні виховні години, історичні години, історичні читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, презентації книг, концерти, літературні та історичні вечори, театральні вистави, історичні ігри тощо.

В історико-краєзнавчому музеї села Новосілки

Система роботи з музейної педагогіки, яка напрацьована в закладі освіти, дозволяє інтегрувати музейну експозицію в освітній процес, зокрема, використовувати музейні експонати під час уроків історії України з метою кращого усвідомлення та

засвоєння учнями історичних процесів, розвитку творчих здібностей, громадянської активності.

Мотивація створення та визначення профілю музею

З чого починається музей? Інколи експонати приносять до школи, і вибір напрямку дослідження формується випадково, у протилежному випадку – цей процес проводиться цілеспрямовано, за обраною темою. Таким початком може бути фотографія першого випуску учнів школи, ветеранів, стаття в газеті, написання дослідницької роботи, збирання різних цікавих експонатів, які зберігаються в родинях учнів тощо. Але дуже важливо з перших етапів дослідження не загубити ту важливу інформацію, яку несе той чи інший експонат. На жаль, це дуже поширена помилка у збиранні пам'яток. Цінність речі, про яку щось відомо, збільшується у багато разів, відомості про неї можна

використати під час екскурсії, побудувати експозицію. Щоб ця інформація не загубилася, її необхідно фіксувати письмово.

Музей не повинен бути тільки зібранням матеріалів, мертвою виставкою фотографій і документів. Це жива, дієва сила. Адже процес збирання й пошуку більше виховує дитину, ніж просте відвідування музею.

У Національному музеї історії України

Робота зі створення шкільного музею включає в себе такі етапи:

- формування готовності учнівського колективу до організації шкільного музею;
- обґрунтування профільної спрямованості, мети і завдань конкретного музею;
- визначення засобів їх реалізації;
- формування робочих груп і комісій, розподіл їх функцій;
- створення ради і громадського активу музею;
- організація практичної діяльності учнів щодо створення музею.

Історико-краєзнавчий музей села Новосілки було створено у 1989 році. Починалася робота зі складання експозиції, підбору матеріалів. А такі напрацювання вже були. Краєзнавець і працівник Київського державного архіву К. П. Сульженко написав "Нариси з історії села Новосілки". Учнівському активу і мені, як керівнику музею, необхідно було перевірити достовірність зібраних фактів та оформляти експозицію. Експозиція музею планувалася за трьома розділами: "Новосілки із глибин віків", де потрібно було з'ясувати історію села з найдавніших часів до сьогодення; другий розділ присвячувався Герою Радянського Союзу, контрадміралу І. Х. Кучеренку, уродженцю села Новосілки; третій розділ – "Письменники рідного краю" – повинен був

висвітлити творчу діяльність літераторів, які народилися в селі Новосілки: Володимира Малика та Петра Сиченка.

Музеї різних профілів відрізняються складом фондів, тематичною спрямованістю експозицій і, певною мірою, – методами роботи. Профіль нашого шкільного музею відразу було визначено як **історико-краєзнавчий**.

Краєзнавчий шкільний музей належить до комплексних, тобто таких, що ведуть роботу в різних напрямках. Збираючи, вивчаючи, систематизуючи і пропагуючи регіональні пам'ятки історії, природні та мистецькі колекції, цей музей реалізує міжпредметні зв'язки в освітньому процесі. Експозиція краєзнавчого музею складається з таких розділів: 1) природа краю (обов'язковий розділ); 2) історія (села, школи, краю); 3) культура краю (мистецтво, література). Тематика програм з навчальних предметів має спільне з тематичною структурою експозиції шкільного краєзнавчого музею. Таким чином, музейна педагогіка – активна складова освітнього процесу.

Створення у школі краєзнавчого музею – справа не одного року, а десятиліть, не одного вчителя, а учнівського та педагогічного колективів. Створюючи в закладі освіти музеї, краєзнавці-аматори зосереджували свої зусилля на виявлення, збирання, збереження, використання в освітньому процесі місцевих пам'яток, об'єктів природи, пов'язаних із певними темами, що вивчаються на уроках історії, географії, природознавства, літератури; напрямами позакласної чи позашкільної виховної роботи. Адже краєзнавство – всебічне комплексне вивчення певної території.

Історичний профіль. Чимала кількість музеїв є музеями історичного профілю. Їхні фонди комплектуються історичними пам'ятками, які висвітлюють визначні сторінки історії. Серед них вирізняють музеї історії села, краю (історико-краєзнавчі), навчального закладу, освітніх закладів району, широкого історичного профілю.

Збирання й поповнення новими матеріалами музейних фондів

Існують кілька засобів поповнення музейних фондів. Частіше всього – це результат цілеспрямованої пошукової роботи. Можна провести шкільну акцію "Подаруй експонат музею!". У цьому випадку необхідно оголосити напрям

діяльності (профіль) музею. Наприклад, можна написати оголошення в газету зі зверненням до свідків досліджуваної події. Досвід багатьох музеїв підтверджує ефективність такої форми пошуку. Під час листування дуже часто з'являється нова інформація про інші події – це початок нового пошуку. Якщо такої інформації забагато – необхідно створювати картотеку напрямів досліджень.

Цікавий досвід має наш музей. Учні отримали план опису вулиць, за яким треба було провести пошуково-дослідницьку роботу за такими складовими: назва вулиці; походження назви вулиці; місце розташування вулиці; художньо-поетичний опис; створення карти; фото вулиці; головні об'єкти, їх історія; цікаві події, які відбувалися на вулиці; визначні діячі, які проживають на вулиці (фото, власні речі); архівні матеріали (документи); стан збереження вулиці.

Учні були поділені на команди за проживанням. Результат такої роботи виправдав затрачені зусилля – він надав повний опис усіх вулиць села. Над пошуком матеріалів і роботою над експозицією музею працювали учні, які невдовзі вступили до вищих навчальних закладів. Це Іван Корнієнко, який закінчив юридичний факультет Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка; Сергій Чолій також закінчив цей вищий навчальний заклад, історичний факультет; нині він кандидат історичних наук, викладач університету "КПІ", працює на кафедрі всесвітньої історії; Леся Коцюба, Ярослав Коцюба, Тетяна Корнієнко, які також закінчили Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка: відповідно філологічний факультет, факультет журналістики та факультет іноземних мов. Усі ці учні були активними учасниками роботи зі створення музею, потім стали екскурсорами музею, провели багато екскурсій для школярів і гостей села.

Досить корисним заходом може бути проведення **краєзнавчої експедиції** під час канікул. Організація таких експедицій повинна проводитися згідно з Правилами проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України.

Новий якісний етап у розвитку музейної справи може бути поширений засобами інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема створення

презентацій різних напрямів роботи музею: екскурсій, зустрічей, заходів тощо. Це може викликати зацікавленість учнів, підняти престиж музею, стане в нагоді на вчительських семінарах. Якщо це музей історії школи, то протягом року кожен клас може збирати матеріали про важливі події у класі та оформити це в електронних презентаціях. Наприкінці навчального року в музеї з'являться такі нові експонати. Через багато років учням буде приємно завітати до нього, переглянути "електронні літописи" на зустрічі випускників. Таку роботу я, як керівник музею, проводжу у своїй школі. Матеріали з історії школи, зібрані активістами ради музею, оформляються як чергова музейна експозиція.

Вибір приміщення для музею

У музейній справі є певні вимоги щодо вибору приміщення. Воно має забезпечувати збереження, вивчення та експонування музейних колекцій. Як ідеальний варіант – це окреме, ізольоване приміщення. Кімната має бути в тіньовій стороні будови, щоб до неї не потрапляли прямі сонячні промені. На вікна необхідно повісити штори. Лампи освітлення не повинні перегрівати експонати. У приміщенні має бути постійна температура без різких коливань. Експозицію треба розміщувати на відстані від системи обігрівання. Необхідно забезпечити протипожежні заходи.

Наш історико-краєзнавчий музей займає одну кімнату площею 18 кв. м. Кількість експонатів значно збільшилася за останні роки, і музей потребує розширення.

Культурно-освітня діяльність історико-краєзнавчого музею села Новосілки на базі закладу освіти

Організаційний період є вирішальним етапом у створенні шкільного музею. На цьому етапі велике значення має формування **музейного активу**. Природно, що ступінь участі школярів в організації музею буває різною. Виявлення інтересів учнів, визначення конкретних справ у процесі створення музею сприяє розвитку дитячої ініціативи, прагненню до активної участі у громадському житті.

Коли робота музею добре налагоджена, діти із задоволенням беруть участь у його діяльності. У позашкільній виховній роботі застосовуються

різноманітні форми організації діяльності учнів. Це гурткова робота, різні клуби, товариства, туристична і краєзнавча робота, факультативні заняття. Відомий методист О. Вагін наголошував, що гурток є найбільш гнучкою формою роботи, яка найчастіше стає організаційним центром низки позакласних заходів. Висока оцінка гурткової роботи не випадкова. Гурток надає можливість організовувати методичні заняття за певною програмою і з постійним активом. Робота в гуртках забезпечує активність учнів у створенні шкільних музеїв.

У нашій школі працює гурток **"Історія рідного краю"**, на заняттях якого учні поглиблюють знання з історії рідного села, району, області. Гуртківці готують різні тематичні заходи в школі. Так було проведено святкування 100-річчя від дня народження Героя Радянського Союзу, контрадмірала І. Х. Кучеренка; 90-річчя від дня народження письменників, уродженців села Новосілки – Петра Сиченка та Володимира Малика.

Активісти музею та члени гуртка проводять творчі зустрічі з ветеранами Другої світової війни та учасниками АТО/ООС. До школи приїжджають волонтери, які розповідають учням про героїзм бійців у зоні АТО/ООС.

Позакласний захід "Герої не вмирають"

Школярі організовують благодійні ярмарки, кошти від яких направляються на допомогу сім'ям загиблих воїнів, учні та вчителі відвідують поранених військових, які знаходяться в шпиталях, готують для поранених домашні страви, малюють малюнки, виступають перед пораненими з концертами.

Саме гуртки і шкільні товариства об'єднують найбільш підготовлених учнів, які володіють широким колом знань і вмінь з тих чи інших шкільних предметів і мають певні інтереси. У цьому випадку рекомендовано скористатися гуртковими програмами, підготовленими колективом Українського державного центру краєзнавства учнівської молоді. Формування активу, його підготовка потребує значного часу, ініціативи й систематичних організаторських зусиль не тільки керівника шкільного музею, а й керівництва шкільних громадських організацій. Підготовча робота включає оволодіння певними знаннями в галузі музеєзнавства, формування у школярів відповідних умінь і навичок. Залученню учнів до музейної роботи сприяє введення елементів дослідження в освітній процес, їх заняття в гуртку або діяльність у шкільному науковому товаристві; участь у походах, експедиціях, підготовка доповідей і рефератів, участь в екскурсіях до музеїв. Для ознайомлення з методами музейного дослідження проводяться практичні заняття, спеціальні практикуми в архівах, державних музеях. У нашій школі активно працює секція краєзнавства Наукового товариства учнів. Учнями цієї секції підготовлено 4

Позакласний захід "Герої не вмирають"

науково-дослідницькі роботи; школярі здобули перемогу в II та III етапах Всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України.

Існує певна система формування практичних умінь і навичок музейної роботи у школярів. Спочатку вивчається музеезнавча і спеціальна література, яка відповідає тематиці майбутнього музею. Учням рекомендується збирати матеріали з літературних джерел щодо теми дослідження. Із метою ознайомлення з історією рідного краю організовуються спеціальні екскурсії до державних музеїв. Різноманітні форми підготовчої діяльності формують в учнів уміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в різноманітній науковій інформації.

Організація шкільного музею передбачає ініціативу учнів. **Провідна роль в організації музею належить його раді:** вона є центром, що координує і спрямовує всю діяльність школярів. Рада обирається на загальних зборах шкільного активу. Як показує практика, до її складу входять найініціативніші школярі. Для підвищення статусу ради музею до неї можуть залучатися керівники школи, представники громадсько-політичних організацій. **Членами ради** нашого історико-краєзнавчого музею є **директор школи, керівник районного історичного музею, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, наукові співробітники музеїв міста Києва.** Для здійснення систематичного зв'язку з класами до складу ради входять представників від усіх класів школи. Методичну допомогу надає рада сприяння зі спеціалістів-консультантів, співробітників державних музеїв, установ, місцевих краєзнавців, членів громадських організацій.

Структура ради визначається конкретно, залежно від характеру музею, у процесі функціонування може змінюватися. Кількісний склад ради в школах може бути різний. Проте не доцільно робити її чисельною, щоб полегшити контроль за виконанням доручень.

Наступним етапом є чітке розподілення обов'язків між членами ради. Очолює раду голова – учень з гарними організаторськими здібностями. Його обов'язки багатогранні. Він здійснює керівництво, проводить засідання, контролює роботу членів ради. Секретар веде протоколи засідань, несе відповідальність за збереження документації музею.

За членами ради закріплюються окремі ланки музейної роботи. Із цією метою утворюються сектор і секції, очолювані членами ради. У шкільній практиці набула поширення структура ради музею, до якої входять сектори: збиральницький (збирання й дослідження матеріалів); обліку і збереження музейних фондів (ведення документації, дотримання правил зберігання експонатів); листування (налагодження зв'язків із державними та іншими шкільними музеями, з організаціями і окремими особами); експозиційний (проведення виставок та експозицій); масової роботи (підготовка екскурсоводів та лекторів, організація і проведення екскурсій, зустрічей та інших масових заходів); технічних засобів (демонстрація відеоматеріалів, прослуховування аудіозаписів, електрифікація й обладнання механічними пристроями експонатів); бібліотечно-інформаційний (збирання книжок та організація бібліотеки, поширення літератури); художній (розроблення ескізів, оформлення експозицій і виставок, підбір репродукцій картин) та ін.

Як бачимо, така структура охоплює всі напрями організації та діяльності музею, тому є цілком раціональною. У підготовчий період під час систематичних занять за планом науково-теоретичної й організаційної підготовки виявляються інтереси, уподобання, здібності дітей, особливості їх характеру. Сформований колектив дітей-однодумців є найважливішою умовою успішної музейної роботи. Від учителя, призначеного відповідальним за роботу музею, залежить успіх справи. Подекуди відповідальним призначається будь-який вчитель або організатор позакласної і позашкільної роботи. Такий підхід не можна вважати правильним, оскільки некваліфіковане керування може призвести до згасання цього цікавого й корисного починання. Ефективне вирішення поставлених завдань може бути забезпечене за тієї умови, якщо керівником буде призначено вчителя, предмет викладання якого відповідає тематиці музею або близький до неї.

Найбільший педагогічний ефект буде одержано за умови, коли весь педагогічний колектив візьме участь в організації шкільного музею, усі вчителі, класні керівники будуть систематично здійснювати педагогічне керування, залучати школярів до цієї діяльності. Участь усього педагогічного колективу

особливо потрібна на підготовчому етапі, оскільки це дозволяє визначити головні напрями подальшої пошуково-дослідницької роботи з урахуванням основних освітніх завдань школи. Це також дасть можливість забезпечити чіткий і систематичний контроль за їх виконанням, посилить виховний потенціал шкільного музею.

У Меморіальному комплексі Бабин Яр

Якщо є бажання й можливості, можна скористатися **річним планом**. Це забезпечить чітку й логічну **організацію музейної діяльності**, визначення завдань, способів розвитку й удосконалення шкільного музею, форм й методів роботи з морального, трудового, естетичного

виховання школярів. План діяльності шкільного музею є складовою всієї туристсько-краєзнавчої роботи школи. Правильно складений план відіграє роль координатора, допоможе виділити найважливіші напрями змісту виховної діяльності, дозволить розробити певну систему роботи. Такі плани складаються на початку навчального року; у заходах відображені основні напрями й тематика пошукових завдань школярів, форми проведення пошукової роботи, масово-освітніх заходів, які відповідають інтересам школи.

Як додаток до плану пишуться сценарії проведення зустрічей із ветеранами війни і праці, різноманітних масових заходів на базі музею тощо. Таким чином, план стає не тільки документом ради, а й своєрідною програмою виховної роботи школи.

У плануванні дуже важливо визначити конкретні цілі й напрями діяльності шкільного музею, виділити основні лінії взаємозв'язку освітньої й позакласної роботи. Однак іноді у планах роботи шкільних музеїв містяться надто загальні цільові налаштування без визначення конкретних завдань,

способів і методів їх розв'язання. Цільові налаштування недоцільно ототожнювати із заходами, видами і формами роботи, це – стрижень плану, який пронизує весь його зміст.

У нашому музеї утворилися такі форми планів (табл. 1).

Таблиця 1

Форма плану роботи шкільного музею

№п/п	Зміст роботи	Дата виконання	Відповідальний за виконання	Відмітка про виконання
1	2	3	4	5

План передбачає, зазвичай, такі **розділи**: 1. Мета роботи музею. 2. Організаторська робота. 3. Робота з активом. 4. Науково-дослідницька діяльність. 5. Пошукова робота. 6. Фондова діяльність. 7. Культурно-освітня робота.

Безумовно, у планах має бути передбачено проведення на базі музею навчальних занять, розроблення програм наукового комплектування фондів, включаючи питання взаємозв'язку з державними музеями, архівами, науковими установами. Кожний розділ плану – це певна система діяльності відповідно до спланованих завдань. Його зміст не може бути довільним, тому що це призвело б, по-перше, до неточних уявлень про сутність тих чи інших напрямів і, по-друге, до звуження меж діяльності, недостатньо повного відображення у плані всіх її ланок. Тому необхідно визначати коло питань кожного розділу, максимально враховувати всі аспекти, що його стосуються.

У результаті осмислення практики планування роботи шкільного музею, виходячи з того, що в її виконанні потрібно дотримуватися певних напрямів, пропонуємо таку **структуру річного плану**: 1. Вступна частина. 2. Організаторська робота й загальношкільні заходи. 3. Експозиційна робота. 4. Науково-дослідницька діяльність. 5. Комплектування фондів. 6. Культурно-освітня робота.

Складання річного плану потребує значного обсягу роботи, урахування специфічних умов і особливостей школи, рівня активності учнів. У процесі практичної діяльності річний план

У Національному музеї Тараса Шевченка

доповнюється поточним, у якому питання музейної роботи у школі конкретизуються. У поточному плані розкривається зміст повсякденної роботи, плануються конкретні заходи, уточнюються функції виконавців, уносяться необхідні корективи в організацію роботи. Складається такий план на навчальний семестр.

Наявні різні чинники високої результативності шкільного музею, але основу її, перш за все, становить добре продумана організація його роботи, яка є однією з найголовніших умов розвитку активності та самоврядування учнів.

Для популяризації **статусу музею** в ньому можна проводити офіційні **засідання, урочисті заходи** (засідання ради, зустрічі, нагородження тощо), тобто створити **музей-залу навчального закладу**. Це варто робити, коли музей присвячено історії навчального закладу.

Діяльність музею також можна презентувати в конкурсних роботах на таких **заходах**: Всеукраїнській філософській історико-краєзнавчій конференції "Пізнай себе, свій рід, свій нарід!"; Всеукраїнській історико-географічній експедиції "Історія міст і сіл України"; Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій експедиції "Краса і біль України"; історико-етнографічній експедиції "Україна вишивана"; зборі істориків-краєзнавців "Збережемо пам'ять про подвиг!" тощо.

Нове сприйняття музею і нові підходи до використання музейної педагогіки

Відомо, що шкільні музеї пережили важкі часи, багато з них постраждали

або втрачені назавжди. Вважалося, що вони не заслуговують на інтерес суспільства, не мають актуальності, і саме тому втратили авторитет. Один із чинників такого стану пов'язаний, напевно, зі змістом музейних експозицій. Вони, на жаль, не торкалися сердець відвідувачів, демонструючи дуже об'ємні, далекі від розуміння дитини поняття. Необхідно зробити висновки з цього досвіду музейної діяльності – у сучасних шкільних музеях треба намагатися представляти цікавий місцевий матеріал, який би не викликав байдужості та добре сприймався учнями. Приємно, що таких музеїв у закладах освіти Київщини є дуже багато та з'являються нові.

Як нестандартний приклад такого підходу можна привести досвід музеїв історії побуту. У них збираються речі, меблі, які знаходилися вдома у школярів. Експозиція містить те, що наповнювало культурне й духовне життя мешканців певного періоду (платівки, газети, книги, картини тощо).

Зазначаємо також, що головний фактор впливу на сприйняття змісту експозицій залежить від того, яким чином подається матеріал. Дуже важливо поставити за мету знайти такі форми, хай навіть незвичні, які б зацікавили дітей, подарували їм задоволення від перебування в музеї. Для прикладу, відвідувачів можна зробити активними учасниками розповіді, дати їм відповідні ролі тощо. Нові форми і методи проведення екскурсій, побудови самої експозиції потребують нестандартних креативних підходів, використання нових стратегій. Так, дуже важливою залишається робота з аудиторією, яка відвідує музей: чи то учні, чи родини, чи люди похилого віку. Важливо під час екскурсії створити для них комфортні умови. Це може бути перегляд відеофільмів, використання мультимедійних планшетів, мольбертів, проведення майстер-класів, складання пазлів, квестів, створення майданчиків для концертів, частування учасників екскурсії, організація їх відпочинку.

Музей – це не лише місце зберігання фондів, реліквій минулого, а, перш за все, – це зв'язок із сучасністю. Вступна частина екскурсії повинна бути захопливою, цікавою, багатообіцяючою. Через 15-20 хв, коли увага учнів спадає, вони повинні перейти до об'єкта, який викликає новий інтерес. Тут потрібні унікальні предмети, діючі моделі, демонстрація слайдів,

прослуховування фоно та відео записів. Заключний комплекс повинен завершити всю тему, щоб в учнів виникало бажання залучитися до нового пошуку. Для здійснення принципу логічного зв'язку всіх розділів експозиції необхідний чіткий маршрут, чіткі й короткі заголовки й супроводжувальні тексти, музичні та інші записи.

У сучасних умовах перебудови й реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту освітньої діяльності. Важливе місце в реалізації гуманістичного підходу в освіті, розвитку толерантності учнів відіграє музейна педагогіка. Удосконалення музейної діяльності, упровадження нових освітніх технологій – це вимога сьогодення, яка сприяє формуванню духовності, моралі – головних загальнолюдських цінностей.

Співпраця музею і школи – важлива складова громадянського виховання, розвитку особистості й нації в цілому. Діяльність музеїв закладів освіти є одним із дієвих

Біля пам'ятника Б. Хмельницькому

способів формування гармонійної особистості на основі оволодіння школярами духовною та історико-культурною спадщиною людства. Сучасний вітчизняний музей, звільняючись від жорстких ідеологічних догм, намагається розвивати діяльність завдяки комунікації з урахуванням національних особливостей, а основою освітньо-виховної діяльності музеїв стає аксіологічна концепція, згідно з якою у відвідувачів формується ціннісне ставлення до культурно-історичної спадщини.

Музейна діяльність у закладі освіти регламентується низкою нормативно-правових документів: Законом України "Про музеї та музейну справу"; Положенням про Музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері

управління Міністерства освіти і науки України; Положенням про звання "Зразковий музей"; Порядком обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України; Положенням про Музейний фонд України.

Біля пам'ятника М. Грушевському

В Україні та близькому зарубіжжі відбувається процес становлення музейної педагогіки. Термін уперше ввів до наукового обігу 1934 року К. Фрізен (Німеччина).

Основоположні ідеї музейної педагогіки пов'язані з іменами Г. Кершентейнера, який розробив концепцію музейної експозиції, побудовану за педагогічними принципами наочності навчання, мотивування активності відвідувача у процесі сприйняття матеріалу; А. Ліхтварка (проголосив ідеї освітнього призначення музею, новий підхід до відвідувачів музею як учасників діалогу); А. Рейчвейна (пропагував ідею створення спеціалізованих експозицій для дітей, побудованих за принципом музеїв-майстерень, де дитина отримувала можливість самостійної творчої роботи). Історичний досвід Німеччини є далеко не єдиним, хоча, можливо, найбільш показовим. Аналогічні процеси спостерігаються в інших країнах. Так, Американська асоціація музеїв розвиває ідею комунікативної моделі музею; у ній домінує методологічна концепція прагматизму. Англійська школа (Ч. Гіббс-Сміт, А. Вітлін, Г. Осборн) продукує ідею естетичного виховання дітей у музеях.

Проблема розвитку музейно-педагогічної діяльності стала предметом ґрунтовних досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів, педагогів, методистів (Т. Белофастова, Л. Іващенко, О. Караманова, Р. Маньковської, С. Пшеничної, Б. Райкова, Б. Столярова, Л. Гайди, М. Юхневич, В. Бабарицької, А. Короткова, О. Малиновської, Л. Федорова, М. Якубовського та ін.). Їхні

праці присвячені історії і сучасному стану музейної педагогіки, розробленню навчальних музейно-педагогічних програм, форм і методів роботи музеїв з учнями. Питання щодо використання сучасних інформаційних технологій у музеях досліджували К. Кобцев, М. Рутинський, О. Стецюк, Л. Шляхтіна, Т. Юрєнева. Історію громадських музеїв вивчали І. Буланій, І. Явтушенко; музеїв у закладах освіти – Ю. Омельченко, Н. Ганнусенко, О. Грекулов, М. Кашин, М. Лощинін, З. Огризко, В. Обозний, І. Прус, А. Сайненський, В. Столетов, Я. Треф'як.

Однак, попри те, що нормативною базою визначено чітке правове поле функціонування музеїв, науковцями розроблено теоретико-методологічну основу їх діяльності, організація та зміст роботи підтверджують, що музейна діяльність в освітніх установах має ознаки системи, що стрімко розвивається, реагує на вимоги, стратегії розвитку суспільства та освіти як його складової. Мета полягає в теоретичному обґрунтуванні нових підходів використання музейної педагогіки в діяльності закладів загальної середньої освіти, розширенні й поглибленні знань педагогів, керівників музеїв щодо музейно-педагогічної діяльності.

У радянському музеєзнавстві до середини 1980-х рр. термін "музейна педагогіка" не вживався, діяльність музею ототожнювалася з культурно-масовою роботою. Для характеристики освітньо-виховного напрямку діяльності музею використовувалися найрізноманітніші поняття: позашкільна освіта, політико-просвітня робота, науково-просвітня діяльність, ідейно-виховна робота. У цьому термінологічному розмаїтті відображена зміна соціальних завдань, які суспільство ставило перед музейним закладом на кожному історичному етапі. Еволюція цього поняття така: від позначення певного виду діяльності, що здійснює передавання культурного досвіду на основі міждисциплінарного й поліхудожнього підходів у педагогічному процесі в умовах музею до становлення наукової дисципліни. За визначенням О. Медведєва, М. Юхневича, "музейна педагогіка – це комплексна наукова дисципліна, яка формується на поєднанні музеєзнавства, педагогіки, психології, мистецтва і країнознавства".

Предметом музейної педагогіки є питання, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу, з особливостями цього впливу на різні категорії населення, а також визначення ролі музею в системі закладу освіти. Об'єкт – культурно-освітні аспекти музейної комунікації, тобто особливий підхід до різноманітних діалогових процесів, що відбуваються в музеї. Завдання музейної педагогіки зумовлені вимогами сьогодення, тож передбачають використання історичної та культурної спадщини нашого народу, формування вільної, творчої, ініціативної особи, здатної стати активним учасником діалогу. Зокрема, **діяльність музеїв у вітчизняних школах визначається** такими **чинниками**: деідеологізацією суспільних відносин, що призвела до зростання мережі й розширення профілів музеїв у навчальних закладах за роки незалежності України, трансформацією концепції музею; створенням концепції активної, особистісно зорієнтованої вітчизняної музейної педагогіки в її зв'язку з системою загальної освіти; появою нових музейно-педагогічних та інформаційних технологій, що зумовили потребу підготовки педагогів навчальних закладів до музейно-педагогічної діяльності, удосконалення їх фахового рівня щодо проблеми; осмисленням освітньо-виховного напрямку музею, його теоретичним узагальненням на основі розвитку суміжних наук: вікової психології, соціальної педагогіки, педагогіки дозвілля.

У Музеї воскових фігур

Це створило передумови для інноваційних змін у пропаганді культурної спадщини й розширенні напрямів музейно-педагогічної діяльності, активізації наукових досліджень у межах нової наукової дисципліни – музейної педагогіки, яка має теорію, методик у та тісно пов'язана з практикою.

До проблемного кола музейної педагогіки входять: особливості здійснення освітньо-виховного процесу в музеї (принципи, закономірності); музейно-педагогічні форми й методи; специфіка видів діяльності відвідувачів у музеї, керування нею; експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробці); прогнозування розвитку музеїв щодо реалізації ними своїх педагогічних можливостей; моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Наразі музейна педагогіка відіграє роль посередника між музеєм і школою, сприяючи створенню ефективного освітнього середовища, формуванню в учнів емоційно-ціннісного ставлення до знань, подоланню міжкультурних стереотипів тощо. Важливо, щоб діяльність музею відповідала концепції активної, особистісно зорієнтованої вітчизняної музейної педагогіки,

У музеї історії м. Києва

яка передбачає: формування в учнів здатності і бажання усвідомлювати себе як особистість завдяки надання можливості вибрати той вид діяльності в музеї навчального закладу, який найбільше цікавить;

культивування в учнів цінностей іншої людини завдяки ознайомлення з її діяльністю, показуючи внесок окремих особистостей у розвиток суспільства; утвердження педагогом позитивної особистісної сутності вихованців на основі

позитивної характеристики й високої оцінки їх участь у створенні музею; використання "ефекту генерації", коли дитині тотально не транслюються відчужені знання, а вона є учасником активного їх створення (здобуті таким чином знання емоційно збагачуються, набувають особистісного сенсу); застосування "ефекту присутності", коли учень відчуває свою причетність і до створення експозиції, і до пошукової діяльності, і до її презентації іншим (ціннісно-сміслова спрямованість предметної діяльності особистості, акцентування уваги на особистісному сенсі діяння, розуміння учнями значення діяльності у музеї для власного розвитку і становлення).

У Києво-Печерській Лаврі

Із 2015 року до 2018 року в Макарівському районі працював майстер-клас "Музеєзнавство". За три роки роботи майстер-класу 265 учнів та 11 вчителів шкіл району відвідали 18 музеїв та пам'ятних місць міста Києва.

Робота педагогічної студії "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі"

У 2018/2019 н. р. в Новосілівській загальноосвітній школі I-III ступенів Макарівського району працювала педагогічна студія для вчителів історії Київської області з теми "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі".

Мета діяльності педагогічної студії: залучити широке коло вчителів

історії та керівників гуртків позашкільної роботи з метою підвищення фахового рівня педагогів, передавання досвіду роботи в музейному просторі; упроваджуючи сучасні інноваційні технології з музейної педагогіки для цікавого інтерактивного навчання, сприяти всебічному розвитку особистості та творчих здібностей учнівської молоді; формувати в дітей та учнівської молоді почуття патріотизму, національну свідомість і високі моральні якості громадянина України.

25 жовтня 2019 року в Новосілівській загальноосвітній школі I-III ступенів Макарівського району відбулося перше засідання обласної педагогічної студії для учителів історії та керівників гуртків під керівництвом Миколи Миколайовича Білоцького, учителя історії, учителя-методиста, з теми "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі".

Засідання відкрили **Наталія Коваленко**, директор школи, та **Ігор Коноваленко**, методист відділу освіти, фізичної культури та спорту Макарівської районної державної адміністрації., яка зазначила, що в закладі освіти напрацьована значна система з використання різноманітних форм та методів музейної педагогіки, яка інтегрована в освітній процес.

Офіційна частина заходу розпочалася уроком-реквієм **"З Україною в серці"**, присвяченим полеглим воїнам Макарівщини, які

Урок-реквієм "З Україною в серці"

захищали Україну в зоні АТО. Під час літературно-художньої композиції школярі, члени ради історико-краєзнавчого музею, розповіли про воїнів-земляків та присвятили їм свої вірші. **Наталія Дудченко**, жителька с. Новосілки (авторка понад 80-ти поезій) прочитала авторські поезії, присвячені воїнам-захисникам рідної землі. **Оксана Герасименко**, волонтерка, член

Спілки учасників бойових дій Макарівського району, розповіла присутнім про фронтові будні воїнів-захисників України та вагомість роботи волонтерів. Учасники педстудії оглянули **тематичну виставку учнівських малюнків "Воїни АТО – захисники рідної України"**.

Перше заняття педстудії

У ході роботи педагогічної студії проведено психолого-педагогічний тренінг **"Будьмо знайомі", круглий стіл "Упровадження надбань музейної педагогіки в освітньому процесі загальної середньої освіти"**. Учасники мали можливість прослухати

цікаві виступи з актуальних питань упровадження музейної педагогіки у практику роботи закладів освіти та поділитися досвідом із таких питань: ознайомлення із планом роботи, метою та завданнями педагогічної студії; організаційні засади роботи в музеї: нормативно-правова база музейної справи; музейна педагогіка і форми роботи культурно-освітньої діяльності шкільного музею; презентація досвіду роботи історико-краєзнавчого музею села Новосілки; використання інтерактивних форм роботи музейної педагогіки в музеї історії освіти Київщини; музейна екскурсія та її значення в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Педагоги відвідали історико-краєзнавчий музей села Новосілки та прослухали екскурсію **"Новосілки з глибини віків"** у супроводі юних екскурсоводів.

У **практичній частині** роботи педагогічної студії вчителі активно працювали у підгрупах над створенням проєктів – **інтерактивної виставки в музеї "Історія школи" та "Відома особистість села Новосілки"**.

Презентація проєктів

Під час роботи педстудії панувала атмосфера творчості, пошуку й доброзичливості. Учасники педагогічної студії отримали завдання:

1. Використовувати історико-краєзнавчі матеріали музеїв як дієвий засіб виховного впливу на формування патріотичних якостей учнів, їхніх творчих здібностей та обдарувань.

2. Відкривати куточки, кімнати, музеї та міні-музеї, що ілюструють історію рідного краю й популяризують традиції і кращі здобутки школи.

3. Налагоджувати співпрацю та професійне спілкування із фахівцями державних музеїв із метою використання сучасних здобутків музейної педагогіки під час проведення занять з історії.

4. Розробити інноваційні нестандартні заняття з історії України та гурткові заняття з упровадженням провідних форм роботи музейної педагогіки.

5. Підготувати та розмістити матеріал про роботу музеїв закладів освіти Київщини на порталі КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів" у рубриці "Музейна педагогіка".

21 лютого 2019 року на базі музею Гетьманства (м. Київ) відбулося друге засідання обласної педагогічної студії з теми "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі" для вчителів історії під керуванням Миколи Миколайовича Білоцького, учителя історії Новосілківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Макарівської районної ради Київської області, учителя-методиста, відмінника освіти України.

Зі вступним словом до учасників обласної педагогічної студії звернулись **М. Білоцький** та **Г. Ярова**, директор музею Гетьманства. Керівник педстудії зазначив, що для організації засідання педагогічної студії було проведено попередню підготовчу роботу: вивчення експозиції музею Гетьманства та епохи гетьманування Івана Мазепи, підбір інноваційних форм і методів музейної педагогіки. Г. М. Ярова ознайомила учасників педагогічної студії з музейною експозицією.

Заняття педстудії в музеї Гетьманства (м. Київ)

У ході роботи педагогічної студії було проведено **навчальне заняття** з історії України для учнів 8 класу з теми "**Гетьманування Івана Мазепи**", на якому було застосовано інноваційні форми музейної педагогіки: занурення в історичну епоху гетьмана І. Мазепи, театралізоване дійство "Мандрівка в минуле", історичний квест, знаходження експонату за описом, складання пазлів історичної тематики. Учні 8-9 класів працювали із задоволенням, виконуючи ролі екскурсоводів та журналістів і показали глибокі знання з історії України.

Під час заняття було використано музейну експозицію, вірші, пісні, відеосюжети про гетьманування І. Мазепи. На основі інноваційної технології музейної педагогіки "Бенефіс одного музейного експоната" учні 9 класу цікаво розповідали про матір І. Мазепи та її роль у становленні гетьмана.

Також було проведено **круглий стіл "Особливості співпраці історико-краєзнавчого музею села Новосілки з музеями м. Києва та закладами вищої освіти в написанні науково-дослідницьких робіт у МАН з історії України"**.

Учасники педстудії мали можливість прослухати цікаві настанови та виступи з актуальних питань **С. Чолій**, викладача Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», кандидата історичних наук, **Я. Коцюби**, журналіста, випускника Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Учасники педстудії уклали квести "Гетьманування Івана Мазепи"

У практичній частині педагогічної студії учителі активно працювали у підгрупах над створенням **проекту – "Музейна педагогіка та форми культурно-освітньої діяльності на уроках історії"**. Вони успішно уклали квест **"Гетьманування Івана Мазепи"**.

Під час роботи педстудії панувала атмосфера творчості, пошуку й доброзичливості. Педагоги зазначили високий рівень компетентності керівника студії М. Білоцького.

Учасники педагогічної студії отримали завдання:

1. Розробити інноваційні нестандартні заняття з історії України та гурткові заняття з упровадженням сучасних форм роботи музейної педагогіки.
2. Налагоджувати співпрацю та професійне спілкування із фахівцями державних музеїв із метою впровадження сучасних здобутків музейної педагогіки під час проведення занять з історії.
3. Відкривати куточки, кімнати та музеї, що ілюструють історію рідного краю й популяризують традиції і кращі здобутки школи.
4. Підготувати та розмістити матеріал про роботу музеїв закладів освіти Київщини на порталі КНЗ КОП "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів" у рубриці "Музейна педагогіка".

16 травня 2019 року на базі Музею Української революції 1917-1921 рр. (м. Київ, вул. Володимирська, 57) та Педагогічного музею України відбулося заключне засідання обласної педагогічної студії для вчителів історії з теми "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі" для вчителів історії під керівництвом Миколи Миколайовича Білоцького, учителя історії Новосілківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Макарівської районної ради, учителя-методиста, відмінника освіти України.

Зі вступним словом до учасників обласної педагогічної студії звернулися **О. Кучерук**, директор музею Української революції, **О. Міхно**, директор Педагогічного музею. Основна частина засідання розпочалася навчальним заняттям з

Заняття в Музеї Української революції 1917-1921 рр. історії України для учнів 10-11 класів на базі музею Української революції 1917–1921 рр. Старший науковий співробітник музею **О. Спицька** провела екскурсію та ознайомила учасників педстудії з експозицією музею, яка охоплює історичні предмети й документи початку XX століття: добу УНР, ЗУНР, Української Держави, Директорії УНР, Першого та Другого зимового походів УНР.

На базі цього музею **М. Білоцьким** було проведено **фрагмент заняття** для учнів 10-11 класів із теми "**Наш край у роки національно-державного відродження**", під час якого використано інноваційну педагогічну технологію "занурення в історичне минуле".

Прозвучали також українські повстанські пісні, вірші та повідомлення учнів про героїв цього періоду, демонструвалося відео "Михайло Грушевський – перший президент УНР". М. Білоцький подарував музею газету "Макарівщина" (1919 р.), у якій висвітлено події Української революції 1917-1921 рр.

За підсумками цієї частини роботи було проведено **історичний квест "Експозиція музею Української революції"**.

Друга частина обласної педагогічної студії відбулася в Педагогічному музеї України. Захід відкрив директор музею **О. Міхно**, кандидат педагогічних наук, який акцентував увагу присутніх на важливості використання музейної педагогіки в навчальній діяльності учнів та розповів про роботу Педагогічного музею, його значення для підвищення фахового рівня вчителів.

Для учасників педстудії науковий співробітник музею **Т. Рудницька** провела цікаву **освітню екскурсію** залами музею.

Під час заняття в Педагогічному музеї учні М. Білоцького показали **інсценізацію** часів Київської Русі "**У школі Ярослава Мудрого**".

М. Білоцький та учні гуртка "Історія рідного краю" продемонстрували учасникам заходу **відеофільм** (із серії "**Вчителі рідного краю**") про вчительку Новосілківської загальноосвітньої школи В. Петенко (96 років), яка багато років присвятила педагогічній діяльності. Її родина була репресована в 30-х рр.

Також було проведено круглий стіл "Практичне застосування методів музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології під час позакласної роботи", на якому вчителі презентували свій досвід роботи: відбувся перегляд проектів та відеофільмів.

У практичній частині педагогічної студії вчителі активно працювали в підгрупах над створенням проекту "Винахідницька і творча діяльність у музеї".

Віра Бондар, учитель історії Новокорогодського навчально-виховного об'єднання "Загальноосвітня школа І-ІІ ступенів – дитячий садок", презентувала учасникам заходу свої книги: "Озирщина: історія і люди" та "Жовтневе в розповідях і спогадах його жителів".

У Педагогічному музеї України

На завершення заходу **О. Пількевич** підбила підсумки роботи педагогічної студії за рік та подякувала М. Білоцькому за плідну роботу.

Усі учасники педстудії отримали сертифікати.

В. А. Бондар презентує власні книги

Педагоги висловили щиру подяку за високий рівень організації, навчально-методичний супровід та професіоналізм у проведенні обласної педагогічної студії її керівнику – **М. Білоцькому** – та адміністрації Новосіклівської загальноосвітньої школи I-III ступенів.

Отже, питання використання потенціалу музеїв, застосування елементів музейної педагогіки в роботі закладів освіти потребують подальшого вивчення, аналізу, узагальнення, поширення та популяризації. Необхідним є розроблення науково-методичного супроводу цих процесів, формування змісту освітньої діяльності музеїв відповідно до умов та регіональних традицій. Нові підходи до впровадження музейної педагогіки в закладах загальної середньої освіти потребують підвищення фахового рівня педагогів щодо проблеми. Адже перспективи розвитку та впровадження елементів музейної педагогіки в роботу закладів освіти можливі за умови наявності фахівців, які володіють методами, прийомами, формами, технологіями музейної педагогіки; уміють налагоджувати співпрацю школи з науковими, культурними, громадськими організаціями.

У Педагогічному музеї України. Завершення роботи педагогічної студії

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Про освіту : Закон України [Електронний ресурс] : затверджений Верховною Радою України від 13 травня 1999 (в редакції від 28.09.2017, підстава 2145-19). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
3. Закон України " Про музеї та музейну справу : затв. 29 червня 1995 року № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 25. – 191 с.
4. "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді" : Постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 року №2394 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 28.
5. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник / Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
6. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв УРСР) : Г. Г. Мезенцева ; відп. ред. С. М. Чайковський. – К. : Вища школа, 1980. – 112 с.

7. Маньковська Р. Музейництво в Україні / Р. Маньковська. – К., 2000. – 136 с.
8. Титаренко Л. З легкої руки Тичини і Бажана / Л. Титаренко // Голос України. – 2005. – 9 серп. – С. 3.
9. Тригуб В. Музеї Київщини, Чернігівщини, Черкащини, Житомирщини / В. Тригуб, Н. Іванченко // Музеї України. – 2005. – № 3. – С. 155.
10. Юрєнева Т. Ю. Музееведение : учебник / Т. Ю. Юрєнева. – М. : Академический Проект, 2003. – 560 с.
11. Юхневич М. Ю. Музейная педагогика за рубежом : работа музеев с детской аудиторией [Електронний ресурс] / М.Ю. Юхневич. – Режим доступа : <http://www.museum.ru/future/lmp/edu/child3.htm>.
12. Якубовський В. І. Музєєзнавство : навчальний посібник-практикум / В. І. Якубовський. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2006. – 272 с.
13. Сайт Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. – Режим доступу : www.ukrjuntur.org.ua.
14. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua>.

*Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації
КНЗ КОР "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
кадрів"*

Новосілівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Макарівського району

"Затверджено" _24.09. 2018

С. В. Ковальова, завідувач кафедри
суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР
"Київський обласний інститут післядипломної
освіти педагогічних кадрів"

—

—

—

Сертифікаційна програма обласної педагогічної студії

з теми:

**"Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на
заняттях з історії та в позакласній роботі"**

(для учителів історії та керівників гуртків)

на 2018/2019 навчальний рік

Керівник: Білоцький Микола Миколайович,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Новосілівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Макарівського району, учитель-методист

Координатор: Пількевич Ольга Дмитрівна,
методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи
КНЗ КОР "Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів"

I. Вступ

Із метою вивчення та популяризації педагогічного досвіду з музейної справи в Новосілківській загальноосвітній школі I-III ступенів Макарівського району учасники педагогічної студії працюватимуть над темою: **"Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі"**.

Актуальність даної теми. На сучасному етапі зростає роль шкільних музеїв, спрямована на розвиток творчої самодостатньої особистості з активною громадянською позицією. Музей у закладі освіти є осередком освіти й виховання, що сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток матеріальної й духовної культури в освітньому процесі.

У XXI столітті освітньо-культурна функція музею набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки: адже саме в музеї діти невимусно знайомляться з історичним минулим, набувають життєвого досвіду, знань, визначаються з майбутнім, формуються як активні, національно самосвідомі громадяни. Музей – це не лише складова історико-культурних пам'яток, де відбуваються екскурсії, пізнається світ, він місце, де виховується і твориться людина і громадянин. Музейний предмет, колекція, образ минулого, історичний, літературний чи науковий текст – усе це має постійно працювати на українську перспективу, окреслюючи її місце у світовому цивілізаційному поступі націй.

Основні напрями музейної діяльності, визначені в Законі "Про музеї та музейну діяльність", – "культурно-освітня, науково-дослідна, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота". Але сьогодні замало однієї формальної окресленості завдань – сучасна теорія, методика і практика, музейна наука і просвітництво мають бути безпосередньо підпорядковані цілям "окультурення" громадянськістю і патріотичністю своєї нації. Тож музейна педагогіка розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її досвіду, упровадження нових методик,

спрямованих на формування світогляду, творчих здібностей особистості засобами особливого впливу, формування громадсько-патріотичної позиції учнівської молоді. Завдяки музейно-педагогічним технологіям у вчителя з'являються нові методи навчання і виховання юного покоління.

Історико-краєзнавчий музей села Новосілки в закладі освіти є осередком освіти й виховання. Тому й музейна освіта має розумітися як просвітницька діяльність у музеї та поза його межами, що активно сприяє процесу виховання особистості, де кожний організований захід має вагомий виховний потенціал.

Нині в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки створено систему роботи, де поєднано традиційні та інноваційні методики, сформовано індивідуальні підходи у спілкуванні з відвідувачами в музейному просторі, ураховано зміст музейно-педагогічного процесу, розроблено механізми реалізації освітніх програм у закладі освіти.

Напрацьована система роботи з музейної педагогіки в закладі освіти дозволяє інтегрувати музейну експозицію в освітній процес, зокрема, використовувати музейні експонати під час уроків з історії України з метою кращого усвідомлення та засвоєння учнями історичних процесів, розвитку творчих здібностей, громадянської активності серед населення.

Напрями діяльності обласної педстудії з музейної справи:

- ознайомлення педагогів із провідними формами роботи музейної педагогіки в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки;
- ефективне використання зібрань музею в освітній роботі з учнями та масовій культурно-освітній діяльності серед дорослого населення;
- доцільне застосування надбань музейної експозиції, форм і методів музейної роботи (інноваційних педагогічних технологій) під час проведення навчальних занять з історії України та гурткових занять;
- організація науково-дослідної роботи в музеї (зв'язок із структурними підрозділами Малої академії наук, музеїв Київщини, м. Києва, науково-дослідних інститутів і ВНЗ);
- співпраця з музеями Київщини та м. Києва;
- розроблення методичних рекомендацій щодо застосування інноваційних

форм музейної педагогіки в освітньому процесі та використання музейних зібрань в освітньо-виховній роботі з учнями.

Прогнозовані нові компетентності педагогічних працівників, набуті у процесі діяльності в педстудії:

- набуття досвіду роботи з ефективного впровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти;
- збагачення та розширення знань із застосування можливостей віртуальних музеїв і виставок Київщини на заняттях з історії;
- організація співпраці з місцевими музеями, музеями Київщини та м. Києва з метою вивчення історії рідного краю;
- розвиток культурно-освітньої компетентності педагогічних працівників у музейному просторі Київщини та України.

II. Організаційна діяльність

1. Розробити сертифікаційну програму обласної педагогічної студії на 2018/2019 н. р. до 15 вересня 2018 року.
2. Сформувати склад учасників педстудії.
3. Розробити тренінгові вправи.
4. Укласти перелік методичної літератури з певної тематики.
5. Затвердити програму обласної педстудії на кафедрі суспільно-гуманітарної освіти "Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів до 25 вересня 2018 року.
6. Провести вступне та вихідне анкетування учасників педстудії з даної тематики.

III. Науково-методична діяльність

1. Ознайомити педагогічних працівників із основними формами та методами роботи музейної педагогіки в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки.
2. Збагатити та розширити знання освітян з упровадження музейної педагогічної технології: можливостями використання віртуальних музеїв і

виставок в освітньому просторі України з метою ефективного вивчення історії та проведення гурткових занять.

3. Ознайомити учасників педагогічної студії із організаційно-методичними аспектами діяльності історико-краєзнавчого музею села Новосілки: нормативно-правовими документами, роботою ради музею, гуртковою та секційною роботою.

4. Обмінятися досвідом роботи щодо застосування традиційних та інноваційних форм і методів музейної педагогіки під час занять з історії в закладах загальної середньої освіти Київщини.

5. Провести екскурсії до історико-краєзнавчого музею села Новосілки з такої тематики: "Новосілки – з глибин віків", "Майстер торпедних атак", "Письменники рідного краю" тощо.

6. Ознайомити вчителів історії та музейних працівників з роботою гуртка "Історія рідного краю".

7. Використати в діяльності педстудії експозиції музеїв міста Києва: Національного музею історії України, музею Української революції 1917-1921 рр., музею Гетьманства та Педагогічного музею України з метою кращого засвоєння програмового матеріалу з курсу історії.

8. Розробити методичні рекомендації щодо практичного впровадження музейної педагогіки для проведення уроків історії та гурткових занять у шкільних музеях.

9. Систематизувати методичні матеріали учасників педагогічної студії у збірник із теми "Використання музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях з історії та в позакласній роботі".

IV. Практична діяльність

№ п/п	Тема занять	Зміст занять	Дата, місце проведення
1.	Використання надбань музейної педагогіки в освітньому процесі	1. Ознайомлення із планом роботи занять педстудії. 2. Круглий стіл з теми: "Упровадження надбань	25.10.2018 Новосілківська загальноосвітня школа І-ІІІ

	Новосілівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів	музейної педагогіки в освітній процес закладу загальної середньої освіти" (виступи учителів історії, київщинознавства, української літератури, керівників гурткової роботи): а) організаційні засади роботи в музеї: нормативно-правова база музейної справи; б) що таке музейна педагогіка? в) інноваційні форми музейної педагогіки та культурно-освітня діяльність у музеї; г) музейна екскурсія та її значення. 3. Інтегрований урок з історії та української літератури з упровадженням музейної експозиції "Наш край у роки Другої світової війни". Тематична екскурсія в музеї з теми "Майстер торпедних атак". 4. Презентація досвіду роботи історико-краєзнавчого музею села Новосілки Макарівського району. "Використання екскурсійної роботи для розвитку пізнавальних інтересів учнів з історії України". Екскурсія до історико-краєзнавчого музею села Новосілки "Новосілки – з глибин віків". "Археологічна розвідка в урочищі Старосілля". 5. Обговорення проведених	ступенів
--	---	--	-----------------

		заходів. 6. Завдання слухачам для наступного заняття	
2.	Музейна педагогіка як інноваційна освітня технологія. Сучасні підходи до організації та проведення занять з історії на базі музею Гетьманства (м. Київ)	1. Екскурсія в музей Гетьманства. 2. Навчальне заняття з історії України для учнів 8 класу "Гетьманування Івана Мазепи" з упровадженням методів музейної педагогіки. 3. Робота над проектом "Музейна педагогіка як інноваційна освітня технологія". Складання квесту "Гетьманування Івана Мазепи" (робота слухачів педстудії у двох підгрупах). 4. Круглий стіл з теми "Особливості співпраці історико-краєзнавчого музею села Новосілки з музеями м. Києва та вищими навчальними закладами в написанні науково-дослідницьких робіт з історії". Презентація досвіду роботи М. Білоцького в написанні науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук України (секція історичного краєзнавства) 5. Обмін досвідом роботи учасників педстудії з використання віртуальних екскурсій музеями України для ефективного проведення занять з історії.	21.02.2019 Музей Гетьманства (м. Київ)

		6. Завдання учасникам педстудії для наступного заняття	
3.	Практичне застосування методів музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології під час позакласної роботи	1. Екскурсія до музею Української революції 1917-1921 рр. (м. Київ). 2. Організація науково-дослідницької та фондової роботи в музеї з метою формування нових знань з історії рідного краю. Гурткове заняття "Наш край на початку XX століття" (керівник М. М. Білоцький) 3. Квест "Історична мандрівка в епоху Української революції 1917-1921 рр.: Михайло Грушевський – перший український президент". 4. Музейний кінолекторій "З історії української народної пісні про січових стрільців". 5. Екскурсія до Педагогічного музею України (м. Київ). Презентація роботи учнівської ради історико-краєзнавчого музею. Гурткове заняття з теми "Вчителі рідного краю: Ольга Володимирівна Єршова, Віра Юхимівна Петенко" (демонстрація відеофільмів, підготовлених гуртківцями: "Дочка ворога народу" (про вчительку Новосілівської школи В.Ю. Петенко); "Видатні постаті в історії Макарівського краю".	19. 05. 2019 Музей Української революції 1917-1921 рр. (м. Київ) Педагогічний музей України (м. Київ)

		6. Круглий стіл з теми "Практичне застосування методів музейної педагогіки під час занять з історії". Презентація досвіду роботи учасників педагогічної студії. Перегляд проектів, відеофільмів та презентацій, проведених занять з історії та екскурсій у музеї. 7. Підбиття підсумків роботи, вручення сертифікатів	
--	--	--	--

V. Системно-узагальнювальна діяльність

1. Узагальнення матеріалів роботи за навчальний рік.
2. Видання методичних рекомендацій щодо організації та проведення навчальних занять у музеях і виставкових залах України.
3. Проведення творчих звітів учасників педагогічної студії. Перегляд відеофільмів, презентацій проведених занять з історії та екскурсій із застосуванням методів і прийомів музейної педагогіки як інноваційної технології.
4. Презентація матеріалів педстудії на обласній педагогічній виставці "Освіта Київщини".

Директор школи

Н. М. Коваленко

Характеристика

історико-краєзнавчого музею села Новосілки

Історичний музей села Новосілки створено у 1989 році. Основні фонди музею складають більше 350 експонатів. У музеї знаходяться унікальні археологічні знахідки кам'яного віку, бронзової доби, трипільської та зарубинецької культур. Завдяки роботі пошуковців музею його фонди поповнилися залізним ралом та пряслицем, колтами та іншими знахідками часів Київської Русі. Обстеження території давньоруського городища поряд із

Новосілками (урочище Старосілля) поповнило експозицію музею залишками гончарного посуду IX-XII століть.

Експозиція музею складається з трьох розділів: "Герой Радянського Союзу контрадмірал І. Х. Кучеренко", "Новосілки з глибини віків", "Письменники рідного краю". У фондах музею є особисті речі нашого славного земляка, командира підводного човна "С-51" Івана Хомовича Кучеренка, представлені рукописи творів видатних українських письменників Володимира Малика та Петра Сиченка, уродженців села Новосілки.

На основі матеріалів музею учнями школи написані науково-дослідницькі роботи в МАН України: "Історія села Новосілки з найдавніших часів до середини XIX століття" (III місце на заключному етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів, членів МАН України), "Історія київських монастирів" (II місце в обласному етапі зазначеного конкурсу), "Геніальність військового мистецтва контр-адмірала І. Х. Кучеренка" (III місце в обласному етапі конкурсу), "Бишівське підпілля в період нацистської окупації нашого краю" (I місце в районному етапі конкурсу).

Рада музею та група екскурсів музею разом з асоціацією ветеранів-підводників Київської області провели заходи до 100-річчя від дня народження Героя Радянського Союзу І. Х. Кучеренка.

За 29 років роботи музею екскурсоводами проведено багато екскурсій для учнів школи, жителів села, гостей району та області. У музеї проводилися зустрічі з письменниками рідного краю В. Маликом, П. Сиченком, конференції-зустрічі з ветеранами Другої світової війни, воїнами-афганцями, учасниками АТО на сході України.

Експонати музею апробовані в інституті археології АН України. Пошуковці музею історії села проводять археологічні розвідки на території краю, записують давні українські пісні, перекази, легенди, якими постійно поповнюють експозицію музею. У фондах музею є експонати сучасної історії, а саме: засоби захисту героїв Революції Гідності, матеріали про її учасників, волонтерів та героїв АТО.

**Автор: Олена Шарифзянівна
Антоненко, учитель історії**

**Навчальний заклад: Яблунівське
навчально-виховне об'єднання
"Загальноосвітня школа І-ІІ ступенів –
дитячий садок" Макарівського району
Київської області**

Шкільний музей "Ясенок"

Назву "Ясенок" шкільному музею обрали 1992 року, коли створювали перший у школі й селі музей. Було оголошено конкурс на кращу назву музею. Перемогла вчителька історії Тарасенко Наталя Миколаївна. Ясенок – це не просто маленький ясен – символ нашої молоді держави, "Ясенок" – то Яблунівська скарбниця етнографії, народних обрядів, краєзнавства.

На жаль, перший шкільний етнографічний музей було розграбовано, більшість експонатів зникло, зокрема дарунки музеєві від односельців, військові реліквії, старовинний посуд. Залишилося кілька старих альбомів. Тому учні та вчителі, односельці збирали і приносили до школи нові речі для музею, що являють цінність для сучасників і майбутніх поколінь.

Назва музею – на дверях, а над дверима – обереги: український рушник та символ вічного процвітання музею – безсмертники, – щоб Бог беріг, а ще квіти сухоцвіту, що символізує довгий вік. Усе це розміщено у крузі-символі Сонця.

У музеї справа від дверей – куточок української хати. Найперше, що чіпляли в кімнаті – ікони, розміщені традиційно у правому кутку кімнати, повернуті до сонця. Над образами – обов'язково вишитий рушник. На стінах в українських хатах здавна розвішували картини, фото, портрети. У музеї на стіні також – стародавні ікони, портрет Т. Г. Шевченка, вишитий хрестиком, вишита картина "Причинна", ілюстрація до твору Тараса Шевченка. А зліва від образів – картина "Три богатири".

Лівіше на стіні – експозиція українського національного одягу – плаhti, вишиванки тощо, намисто, яким любили прикрашатися українки.

У протилежному кутку до образів розміщена піч, побілена, чиста; біля неї на полику – глечики, горщики, інший посуд. Українські господині завжди були дуже охайні та ще й майстринями: комин, зазвичай, був розмальований рослинними і тваринними орнаменти. Тож і піч у музеї розмальована півнями.

Фарбу раніше виготовляли із рослин самостійно. У пригоді ставала червона та зелена глина. У челюстях печі можна побачити макітри, на припічку – форми для випічки хліба. Хліб господиня пекла один раз на тиждень. Пирогами ласували лише на свята. Але часто варили вареники: із маком, яблуками, вишнями, сливами, сиром, капустою, картоплею, грибами, з усім, чим багата наша земля.

На припічку та в запічку стоять речі: макітра, ковганка, у якій товкли сало, цибулю, часник, здір для засмачування страви. Є тут масничка, у якій били масло, лопата для посадки та виймання хліба, глечики для молока.

А чого тільки немає під піччю! Праска (у неї клали вугілля, нагрівали, прасували), рубель (дерев'яна качалка для розгладжування білизни, рушників). Також тут і дерев'яні ночви, у яких місили тісто, і совок для борошна. Клубки з нитками, із яких ткали полотно, клубки з різними тканинами для в'язання килимків. Човник, який бігав у ткацькому верстаті для ткання полотна. Прядка, яка раніше була в кожній хаті, бо жінки з конопель пряли нитки, мотали на мотовило, потім на клубки й пускали через човник у ткацький станок.

Біля печі в кожній хаті була лежанка. Жар з печі переносився до лежанки, бо сірники економили, а електрики не було. Цим жаром нагрівали й лежанку: не всі члени сім'ї могли вилізти на піч погрітися чи спати на ній уночі, тож літні люди та малеча залишалися на лежанці.

Далі від печі лежить лозова колиска (сплетена з лози майстром). Там – сінничок, матрац із сухих трав, які мали позитивну енергетику, сприяли росту дитинки, гарному сну. У колисці лежить дівчинка, запнута в м'якеньку хусточку, переповита пелюшкою, що мама обшила мереживом. Біля дитини – "кукла" – шматочок хліба, замотаний у тканину. Дитинка смоктала його, сосок в давні часи не було.

На підвіконні також лежать речі давнього побуту (звичайно, їх на підвіконні не складали, у них було певне місце в кімнаті та господі). Це частини ткацького станка: рубель (для тиску на качалку, щоб вирівняти білизну), прач для прання на річці (дерево видовбували зсередини і робили круглий отвір, висота – як у сучасної пральної машини. Туди засипали попіл, лили чавун кип'ятку і золили білизну), прач (ним на кладці на річці вибивали білизну після зоління у жлукті).

Є тут серп, яким жали жито, підкови, які прикручували вухналями до копит коня, аби вони не стиралися, дерев'яні граблі, надкісся, яке кріпилося до коси і вкладало рівно покоси чи то трави, чи жита, просо, та частина давньої залізної сівалки.

Наступний розділ нашого музею присвячений історії сіл Яблунівки та Леонівки. У матеріалах музею (зібраних учнями та вчителями нашої школи в 70-80 роках минулого століття та нових, досліджених учителькою Валентиною Михайлівною Андрухович) розкрито, що Яблунівка заснована в XVI столітті поляками, які одержали на вільних землях ділянки від польського короля в нагороду за вірну службу. За народними переказами, першими прибули в наш край пани Михайлівський, Соболевський та Яблонський. За прізвищем останнього й назвали село серед густих лісів. Місцевість полякам дуже сподобалась: чудові чорноземні ґрунти, річка Ірпінь, що кишіла рибою, ліси, повні звірини.

Леонівка заснована на початку XX століття. До цього тут жили люди на хуторах. Після революційних подій їх насильно зігнали з хуторів і надали земельні ділянки для забудови. Після Другої світової війни Леонівку об'єднали з Яблунівкою.

Тут і подарунки наших поетів-краян – Паші Прокопівни Астаф'євої та Валентина Васильовича Цимбалюка. Є подарунки й від учнів нашої школи.

Особливий розділ нашого музею – "Вони захищали Батьківщину". У роки Другої світової війни 231 житель Яблунівки та Леонівки загинув на фронті. А ще десятки яблунівців і леонівців знищили фашисти. У музеї є альбоми, що містять інформацію про людей, які не повернулися з війни, та про тих, хто

загинув у бою за Яблунівку та Леонівку: це льотчики Ю. В. Бородін, Ю. Г. Ковтун, І. М. Чепелєв, К. П. Ричков, І. В. Сазонов, В. Ф. Галактіонов, В. Ч. Соколов, – поховані у братській могилі в селі Яблунівка. Ім'ям Юрія Бородіна названа вулиця в селі Леонівка.

Є матеріали про діяльність підпілля, яке діяло на території Бишів-Яблунівка – Леонівка, зокрема про Фросю Дрозд, зв'язкову партизанів. Фашисти знищили всю сім'ю Дроздів, яка жила в Леонівці; їх тіла вкинули в криницю на шляху Черногородка – Бишів.

Окремий розділ присвячений голодомору. Не минуло це лихо Яблунівку і Леонівку. Багато згадок і свідчень залишили люди, які вижили під час голоду.

Наступний розділ нашого музею – "Наші славні земляки". У матеріалах розповідається про яблунівського маляра В. Б. Монтрезора, К. І. Тимошенка, М. М. Хмелівського, медичних працівників Д. Д. Корнійчука, Г. А. Корнійчук та інших відомих краян.

Наш музей "Ясенок" і нині поповнюється матеріалами, які збирають учні, учителі, небайдужі односельці. Так, багато матеріалів збрала й опрацювала вчителька нашої школи В. М. Андрухович. Це такі праці, як "Історія нашої школи", "Історія бібліотеки села Яблунівки", "Голодомор-33 в Яблунівці", "Історія села Яблунівки" та інші.

Також багато збрала матеріалів про історію села Леонівки, про загибель льотчиків у Другу світову війну в селі Яблунівці й Леонівці учитель історії О. Ш. Антоненко.

РОЗДІЛ 2
УПРОВАДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ
ІСТОРІЇ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ
(МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ)

Автор: Микола
Миколайович Білоцький,
в. о. директора, учитель
історії, учитель-методист,
відмінник освіти України

Навчальний заклад:
Новосілівська
загальноосвітня школа І-
ІІІ ступенів
Макарівського району

Тема заняття. Гетьманщина в часи Івана Мазепи. 8 клас.

Мета заняття: сформувати в учнів розуміння Гетьманщини другої половини XVII – початку XVIII ст. як місця змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету; навчати розташовувати в хронологічній послідовності відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави та збереження державного суверенітету в період гетьманування Івана Мазепи, а також міждержавні угоди щодо України, визначати причини й наслідки військово-політичного виступу Івана Мазепи, обґрунтувати власні судження про діяльність козацького гетьмана; розвивати навички аналізу й зіставлення історичного матеріалу, уміння розглядати історичні явища в конкретно-історичних умовах, працювати з історичними джерелами, оперувати термінами та поняттями, аналізувати їх; сприяти національно-патріотичному вихованню учнів, формувати почуття гідності, національної свідомості та гордості за історичне минуле українського народу.

Вид заняття: заняття-екскурсія (вивчення нового матеріалу в Музеї гетьманства м. Києва за участю Галини Іванівни Ярової, директорки музею, та

Володимира Олександровича Панченка, наукового співробітника музею, кандидата історичних наук).

Обладнання: Карта "Україна в XVII – на початку XVIII століття", матеріали Музею гетьманства у місті Києві, атлас з історії України. 8 клас, відеофільми "Хто такий Іван Мазепа", "Іван Мазепа", частина I, презентація "Життя і діяльність Івана Мазепи".

Основні поняття і терміни: "Руїна", "Гетьманщина", "Суверенітет", "Коломацькі статті".

Основні дати: 1687 рік – обрання гетьманом Івана Мазепи, Коломацькі статті; 1687-1709 роки – гетьманування Івана Мазепи; 1702-1704 роки – національно-визвольне повстання під керівництвом С. Палія; 1700-1721 роки – північна війна; 1708 рік – угода про українсько-шведський союз; 1709 рік – Полтавська битва.

Очікувані результати: учні зможуть: розуміти Гетьманщину другої половини XVII – початку XVIII ст. як місце змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету, розташовувати у хронологічній послідовності відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період гетьманування Івана Мазепи, а також міждержавні угоди щодо України, визначати причини й наслідки військово-політичного виступу Івана Мазепи, обґрунтовувати бачення діяльності козацького гетьмана, аналізувати й зіставляти історичний матеріал, розглядати історичні явища в конкретно-історичних умовах, працювати з історичними джерелами, оперувати термінами й поняттями.

Хід заняття

I. Організація навчальної діяльності.

1. Розповідь про заснування музею біля пам'ятника козака Мамає (Г. І. Ярова, директора Музею гетьманства).

2. Ознайомлення з будинком Івана Мазепи (екскурсовод А. Скляніченко та екскурсовод музею Гетьманства).

II. Актуалізація і корекція опорних знань.

1. Експрес-опитування.

1. Завершення якого періоду в історії України припадає на 80-ті роки XVII століття? *(Це період Руїни: 1657-1687 рр.)*

2. Який період називають Руїною? *(Руїна (1657-1687 рр.) – час безперервної боротьби за владу в Україні, занепаду української державності, втрати територіальної цілісності й розподілу її земель між сусідніми країнами)*

3. Між якими державами було поділено українські землі? *(1681 р. – Бахчисарайський мир між Московією і Туреччиною: Південна Київщина, Брацлавщина, Поділля залилися за Портою. Під владу Москви відійшли Лівобережжя, Запоріжжя і Київ.*

1686 р. – "Вічний мир" між Московією та Річчю Посполитою, остаточний розкол України по Дніпру: Правобережжя відійшло до Польщі, Лівобережжя – до Московії)

4. Назвіть гетьманів Лівобережної Гетьманщини у хронологічній послідовності їх правління.

(Гетьман Іван Виговський – 1657-1659 рр.

Гетьман Юрій Хмельницький – 1659-1663 рр.

1663 – розкол України на Лівобережжя і Правобережжя.

Лівобережжя:

Правобережжя:

Іван Брюховецький – 1663-1669 рр.

Павло Тетеря – 1663-1665 рр.

1668 – тимчасове об'єднання

Демян Многогрішний – 1669-1672 рр. Петро Дорошенко – 1665-1676 рр.

Іван Самойлович – 1672-1687 рр.

Юрій Хмельницький – 1677-1681

рр.)

5. Які договірні статті уклалися гетьманами Лівобережної України?

(1665 р. – І. Брюховецький, Московські статті;

1667 р. – І. Брюховецький, Андрусівське перемир'я;

1669 р. – Д. Многогрішний, Глухівські статті;

1672 р. – *І. Самойлович, Конотопські статті*)

6. Хто з гетьманів тричі тримав в руках гетьманську булаву? (*Юрій Хмельницький*)

7. Кого було обрано на гетьманство після усунення Івана Самойловича? (*1687 р. – обрано на гетьманство Івана Мазепу*)

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, цілей та завдань заняття.

Перегляд відеофільму "Іван Мазепа", частина І.

Учитель. Ви подивились фрагменти фільму, які ілюструють події Північної війни. Полтавська битва закінчилася поразкою. І. Мазепа разом зі своїм союзником, шведським королем Карлом XII, із рештками своїх армій тікають до підвладної Османській імперії Молдавії.

У грозову ніч на 22 вересня 1709 року Іван Мазепа в муках помер у маленькому селі Варниця під стінами Бендерської фортеці. Правителя України відспівували в малій сільській церкві. "Провід у похороннім поході вели шведські фанфари та козацькі сурми, що грали на переміні, – описує історик Василь Луців. – За ними козацька старшина несла ознаки гетьманської влади: булаву, вкриту самоцвітами та перлами, прапор і бунчук. Вони йшли попереду домовини, вбраної багровим оксамитом із широкою золотою обтяжкою. Карл XII із своєю старшиною проводив на вічний спочинок свого друга і союзника. Далі йшли чужинці, які вважали своїм обов'язком іти за ним. Ще далі українські жінки зі своїми чоловіками, і за стародавнім звичаєм, голосили та заводили. В останніх рядах ішли юрбою вірмени, цигани, татари й поляки".

Чому ж за ним сумували різні люди? Яким насправді був гетьман Іван Мазепа? Чому його називали національним героєм, політичним авантюристом, Іудою, зрадником, улюбленцем долі? Чому 300 років історики ведуть дискусії щодо його ролі в історії? Чому й досі російська церква піддає анафемі його ім'я? Зрадник Іван Мазепа чи національний герой? Саме на ці запитання

зможемо відповісти, детально ознайомившись із правлінням гетьмана І. Мазепи.

Отже, тема навчального заняття – "Гетьманщина в часи Івана Мазепи".

План заняття:

1. Біографічна довідка про Івана Мазепу.
2. Внутрішня політика Івана Мазепи.
3. Зовнішня політика гетьмана.
4. Культурно-просвітницька діяльність гетьмана.

Завдання заняття:

- познайомитися з цікавими фактами із життя Івана Мазепи;
- проаналізувати головні положення Коломацьких статей;
- з'ясувати, якими були заходи внутрішньої та зовнішньої політики гетьмана Івана Мазепи;
- зрозуміти, яке місце в історії займає змагання Івана Мазепи за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету України на початку XVIII століття;
- розташувати у хронологічній послідовності відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період гетьманування Івана Мазепи, а також міждержавні угоди щодо України;
- визначити причини й наслідки військово-політичного виступу Івана Мазепи;
- обґрунтувати власні судження про діяльність козацького гетьмана.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

1. Біографічна довідка про Івана Мазепу.

Бесіда з учнями про зміст відеофільму "Іван Мазепа":

- Коли і де народився Іван Мазепа?
- Хто були його батьки?
- Де здобував основи знань Іван Мазепа?

- Ким він служив при дворі короля Яна Казиміра?
- У яких країнах Європи навчався Іван Мазепа?

"Біографія Івана Мазепи" – проєкт (випереджувальне завдання)
(екскурсовод Д. Бондаренко).

Особистість Івана Мазепи – одна з найзагадковіших в українській історії. Гетьмана любили й ненавиділи, поважали й побоювались, цінували й остерігались, прославляли та оббріхували як в часи його гетьманування, так і пізніше, у наступні десятиліття та століття. То хто ж він, Мазепа?

Мазепа Іван Степанович – гетьман України (1687-1709 рр.), видатний державно-політичний і культурний діяч кінця XVII – початку XVIII ст.

Народився 20 березня 1639 року в с. Мазепинці (нині Білоцерківський район Київської області). Належав до родини відомої правобережної української шляхти. Початкову освіту отримав у школі Київського братства, згодом закінчив Києво-Могилянський колегіум та Єзуїтську колегію у Варшаві. Протягом трьох років навчався в Німеччині, Італії, Франції та Голландії, де здобув блискучу європейську освіту, досвід європейського політичного та культурного життя.

І. Мазепа був першим українським гетьманом, який незмінно тримав гетьманську булаву протягом майже 22 років (8081 день). У 1708 році Мазепа таємно перейшов на бік противника Російської держави в Північній війні – шведського короля Карла XII. За зраду присязі був відданий громадянській страті з позбавленням титулів і нагород, які він отримав від царя. У 1709 році Петро I наказав виготовити в єдиному екземплярі орден Іуди для І. Мазепи за зраду російського царя. Російська православна церква піддала Івана Мазепу анафемі.

Суперечливими є не лише оцінки діяльності гетьмана, а й сама особистість І. Мазепи була й залишається найбільш загадковою та неоднозначною. Політичну діяльність гетьмана кожен трактує по-своєму.

Розглянемо якості Івана Мазепи, які не викликають суперечок. Життя Івана Мазепи рясніло гострими пригодами, але він, зазвичай, знаходив вихід із

найскладніших ситуацій. Одного разу, виконуючи важливе дипломатичне доручення гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка, Мазепа був захоплений у полон запорозькими козаками й засуджений до смерті. Становище здавалося безнадійним, але майбутній гетьман Лівобережної України попросив слова перед стратою, і його красномовство буквально приголомшило козаків. Кошовий отаман Іван Сірко після довгих роздумів сказав: "Не вбивайте його... можливо, він колись ще знадобиться Батьківщині". Ці слова стали пророчими не тільки в долі Івана Мазепи, але для всієї України.

У боротьбі за владу й утвердження свого гетьманства Мазепа часто діяв за принципом Макіавеллі: "Таємниця – душа будь-якої справи", тому виношував свої плани таємно від усіх. І мало хто з його оточення знав, чого прагне насправді гетьман. Він остерігався зради, підступності заздрисної старшини, а тому хитрував, "...умів змінювати шкуру лисиці на шкуру лева, що примушує тремтіти вовків".

Один із найбагатших землевласників Європи (1000 кріпаків, отриманих від царя у дарунок), володіючи незліченими багатствами, І. Мазепа не шкодував грошей на будівництво, реставрацію і прикрасу церков і монастирів, допомогу митцям. Та при цьому, щедро жертвуючи на церкву, Мазепа був підданий церковній анафемі, обдаровуючи художників, так і не отримав жодного свого достовірного портрета – кожен бачив його по-іншому.

Іван Мазепа – державний діяч і політик, дипломат, полководець і поет, у творчості якого найсильнішими були патріотичні мотиви, уболівання за долю України:

Всі покою щиро прагнуть,
Та не в єдин гуж всі тягнуть.
Той направо, той наліво,
А все браття – тото диво!

Різноманітна природна обдарованість поєднувалася в ньому з високою освіченістю: навчався в Києво-Могилянській академії та Падуанському університеті, володів вісьмома мовами, а тому міг порозумітися з багатьма співрозмовниками.

Естет, цінував і розумів високе мистецтво, схилявся перед красою жінок. Навіть у старшому віці міг закохатися пристрасно, сильно й глибоко, наче юнак (історія розповідає про 60-річного гетьмана, палко і взаємно закоханого в 16-річну Мотрю Кочубеївну).

Гетьман був незрівнянним красномовцем. Згідно з твердженнями літописця Самійла Величка, сучасника Мазепи, майбутній гетьман закінчував клас риторики. А вірний соратник гетьмана Пилип Орлик писав: "...Мазепа вельми гарно провадив розмову й любо було його слухати, все одно з ким і про що не говорив".

Пояснення вчителя. Так говорили про Мазепу його співвітчизники та товариші. Яким же Мазепу бачив французький дипломат Жан Балюз, дізнаємося, опрацювавши документ – лист цього французького дипломата.

Перед вами лист, який зберігається в рукописному відділі Паризької національної бібліотеки й адресований родичу Ж. Балюза. Точна дата листа невідома, але встановлено, що написано його наприкінці 1704 року.

Прочитайте його та на підставі джерела інформації схарактеризуйте, яким був Мазепа?

"...З Московщини я поїхав на Україну, країну козаків, де був кілька день гостем володаря Мазепи, що держить найвищу владу в цій країні...

Загалом він любить вельми оздоблювати свою розмову латинськими цитатами й перфектним і досконалим знанням цієї мови може суперничати з найкращими нашими отцями-єзуїтами.

Мова його взагалі добірна й чепурна, правда, як розмовляє, бо більше любить мовчати та слухати інших. При його дворі два лікарі німці, із якими Мазепа розмовляв їх мовою, а з італійськими майстрами, яких є кілька в гетьманській резиденції, говорив італійською мовою. Я розмовляв із господарем України польською та латиною, бо він запевняв мене, що недостатньо володіє французькою, хоча замолоду відвідав Париж і Південну Францію, був на прийомі в Луврі. Не знаю тільки, чи в цьому твердженні нема

якоїсь особливої причини, бо сам бачив у нього газети французькі й голландські.

Володар Мазепа вже поважного віку. Вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й білі, як у жінки, хоч тіло його міцніше, ніж тіло німецького рейтара, й їздець із нього знаменитий.

Він дуже поважаний у козацькій країні, де народ, загалом свободолюбний і гордий, мало любить тих, що ним володіє. Привернув Мазепа козаків до себе твердою владою, великою воєнною відвагою й розкішними приняттями у своїй резиденції для козацької старшини.

Розмова з цим володарем дуже приємна, він має великий досвід у політиці й, у протилежність до московитів, слідкує й знає, що діється в чужоземних країнах. Він показував мені свою збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив в життю, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видко латинські книжки.

Кілька разів і дуже обережно навертав розмову на сучасну політичну ситуацію, але мушу признатися, що нічого певного не міг витягнути від цього володаря. Він належить до тих людей, що воліють або зовсім мовчати, або говорити й не сказати. Все ж гадаю, що ледви чи любить московського царя, бо ані слова не сказав, коли я йому скаржився на московське життя. Про шведського короля говорив із пошаною, але вважає його за занадто молодого. Що особливо було мені приємне – це почуття пошани, яку володар Мазепа виявляв до особи його Величності (Людовика XIV), про якого багато розпитував мене й якому прохав засвідчити свою пошану й відданість. (Іван Мазепа: Худож.-док. кн.: Для серед. і ст. шк. віку / упоряд. і передм. В. О. Шевчука ; худож. Л. А. Кацнельсон. – К.: Веселка, 1992. – 132 с.)

(Освічений, розумний, стриманий, багатий і щедрий, розумівся на політиці, мав хист дипломата, мав твердий характер, був вольовою людиною, – безперечно, Мазепа був наділений якостями, гідними гетьмана. Недарма ж народ, оцінюючи діяльність Мазепи, визнав, що "... від Богдана до Івана не було у нас гетьмана").

– "Він знехтував усім, що було найдорожчого в житті, знехтував і самим життям – аби піднести свою Вітчизну і визволити її від московського ярма", – сказав про гетьмана Пилип Орлик.

Занурення в експонат музею "Портрет Марії Мокієвської"
(екскурсовод Л. Халамейда).

Повідомлення про сім'ю Івана Мазепи та експонати музею, пов'язані з нею (В. О. Панченко, науковий співробітник Музею гетьманства, кандидат історичних наук).

2. Внутрішня політика гетьмана І. Мазепи.

– Своє правління новий гетьман розпочав як політик промосковської орієнтації. Про це свідчать підписані ним Коломацькі статті – угода із 22 пунктів, укладена між Росією та Українською козацькою державою.

Самостійно опрацюйте матеріал підручника про договірні статті гетьмана І. Мазепи (ст. 215, § 29, п. 2).

Завдання "Оберіть".

Із тверджень оберіть ті, які були включені до Коломацьких статей і відрізняли їх від попередніх договорів:

- Гетьман не мав права без царського указу позбавляти старшину керівних посад, а старшина – скидати гетьмана.
- Козацька старшина зобов'язувалась наглядати й доносити на гетьмана царському уряду.
- Заборонялось говорити, що Малоросійський край є Гетьманський, а що він є складовою єдиної держави московського царя.
- Змушували укладати українсько-московські шлюби.
- Обмежувалися права гетьмана розпоряджатися військовими землями.

– Про що свідчать ці нововведення? (*Коломацькі статті дійсно суперечили автономії українських земель і значною мірою визначали внутрішню й зовнішню політику гетьмана*)

– Проводячи свою **внутрішню політику**, І. Мазепа:

– орієнтувався на інтереси козацької старшини. Ставши гетьманом, Іван Мазепа рішуче підтримував велике старшинське та монастирське землеволодіння. Відбувався перерозподіл землі, більшість якої опинилася у старшини. За кілька років свого гетьманування він роздав старшині понад тисячу дарчих на землі та залежних селян;

– увів нову категорію козацької старшини – "бунчукові товариші", "значкові" та "значні військові товариші", що перебували безпосередньо при гетьманові для виконання різних доручень та безпосередньо від нього залежали. За ними закріплювалися значні привілеї;

– запровадив дводенну панщину для селян. Значна кількість селян із різних причин втрачала свою землю. Указом 1701 року вперше з часів визвольної війни селяни повинні були відпрацьовувати панщину, платити податки й утримувати численне царське військо. Будь-які протести селян жорстко придушувалися;

– намагався поставити під свій контроль Запорозьку Січ. І. Мазепа мав напружені стосунки із Запорізькою Січчю, перешкоджав її зовнішньополітичним зв'язкам, брав участь у будівництві фортець, що загрожували Січі. Серед запорожців зароджувалися антигетьманські настрої, відбулося повстання Петра Іваненка (Петрика). І хоч виступ Петрика був придушений, але він свідчив, що політика Мазепи не має цілковитої підтримки;

– підтримував тісні стосунки з Московією. Старшина звинувачувала Мазепу в тому, що він шукав прихильності в царя. Для такої думки були підстави. Коли 1689 року російський трон зайняв новий цар – Петро I, І. Мазепа, домігшись аудієнції царя, підніс йому щедрі дари (тільки шабля, подарована Петру I, коштувала 2 тис. крб.), а демонстрацією покори (стояв

навколишки перед царем, доки його силою не підвели) гетьман завоював прихильність і довіру російського царя.

Заздрісні московські бояри говорили, що Петро І міг засумніватися у правдивості ангелів небесних, аніж у правдивих словах Мазепи. Петро І у розмові з І. Мазепою не раз казав: "Коли б у мене всі слуги були схожі на тебе, я був би найщасливішою людиною на землі!" Свідченням особливої прихильності російського царя до Мазепи було нагородження його найвищою відзнакою у Московській державі – орденом Андрія Первозданного.

У цей період будувалася нова столиця Російської держави – Санкт-Петербург. Кліматичні умови місцевості були дуже несприятливі для людського організму: холод, голод, тяжка виснажлива робота – усе це спричиняло загибель будівельників. Сюди, за наказом Петра І, Мазепа відправляв українських козаків. Невипадково говорили, що Санкт-Петербург стоїть на кістках українських козаків.

Така лояльна політика Івана Мазепи щодо Москви була дуже непопулярна серед українців. У широких колах суспільства зростало невдоволення "промосковською" політикою гетьмана, звучали слова докору й осуду.

Люди називали гетьмана "вітчимом" України, говорили, що душа його в Москві, а в Україні лише його тіло.

- Отже, за що І. Мазепу називали вітчимом України?
- Але у політиці гетьмана були й **позитивні моменти**, зокрема:
 - урегулював систему грошової та натуральної ренти, відробітку панщини;
 - рішуче виступав проти переходу козаків у селянський стан;
 - сприяв стабілізації економіки Гетьманщини. У 1701 році Петро І заборонив вивозити за кордон (крім Росії) селітру, сало, поташ, віск, шкіру. Дозволялося продавати товари за кордон тільки через російські порти. Та попри це, економічний стан України покращився: створювалися нові промисли, у

маєтках, які належали монастирям, виробляли високоякісний папір, поживалися ремесла, перш за все, теслярські, ковальські, кушнірські, кравецькі, пекарські, слюсарські, шевські, бондарські.

Важливою галуззю господарства України було тютюнове. 1724 року з України було вивезено 37 884 пуди тютюну.

Таким чином, попри жорсткі обмеження царським урядом автономних прав Гетьманщини, завдяки своїм політичним здібностям, умінню пристосовуватись і хитрувати, внутрішня політика гетьмана І. Мазепи сприяла зміцненню Гетьманщини, її економічному зростанню.

Занурення в експонат музею – "Гравюра І. Мазепи в рицарському одязі" – повідомлення-проєкт *Ю.Демиденко*.

Занурення в експонат музею – "Гармата-салютівка" – повідомлення-проєкт *Д. Козяра*.

Занурення в експонат музею – "Справжній портрет І. Мазепи" – повідомлення-проєкт *М. Лоневського*.

Занурення в експонат музею – "Хрест, знайдений на замковищі в селі Мазепинці Васильківського повіту" – повідомлення-проєкт *М. Павлика*.

3. Зовнішня політика.

Розповідь вчителя. Характеризуючи політичний курс гетьмана І. Мазепи, не можна обійти увагою його зовнішню політику. Незважаючи на заборону підтримувати дипломатичні зв'язки, І. Мазепа часто приймав у своїй резиденції іноземних послів.

Удалося гетьману відновити торговельні зв'язки Гетьманщини з іншими країнами (Річчю Посполитою, Пруссією, Швецією, Кримським ханством) перервані під час Руїни.

На початку 1689 року 112-тисячне московське військо, очолюване Голіциним, та 40-тисячне військо І. Мазепи вирушили у Другий Кримський похід. Цей похід, як і похід Самойловича, завершився невдачею. А вже за декілька років, у 1695 і 1696 роках, гетьман змушений був брати участь в азовських походах російського царя проти Османської імперії.

Мріючи об'єднати під своєю булавою всю Україну, у 1704 році здійснив похід на Правобережжя, фактично приєднавши до Лівобережної гетьманщини.

У 1705 році гетьман установив таємні зв'язки з польським королем Станіславом Ліщинським, а згодом – і з шведським королем Карлом XII. У 1708 році Мазепа уклав українсько-шведську антиросійську угоду про воєнний союз, а в 1709 року – новий українсько-шведський договір про створення незалежної Української держави у союзі зі Швецією.

– Чи різняться зовнішньополітичний курс гетьмана І. Мазепи початку гетьманування від того, який проводився у другій половині гетьманування? Які заходи свідчать про це?

Повідомлення-презентація "Зовнішня політика Івана Мазепи"
(екскурсовод музею А. Скляніченко).

Повідомлення про цей період на основі експозиції музею
(В. О. Панченко, науковий співробітник Музею гетьманства, кандидат історичних наук).

Виконання твору "Дума" Івана Мазепи (1698 рік). (Ю. Демиденко та Д. Бондаренко)

Повідомлення-презентація "Північна війна і Україна. Українсько-шведський союз" (Д. Козяр).

"Я кличу всемогутнього Бога у свідки і заприсягаюся, що не заради високих почестей, не задля багатства або яких інших цілей, а для нас всіх, що є

під мою владу, задля жінок і дітей ваших, для добра матері нашої, бідної України. Для користі всього народу українського, для піднесення його прав і вольностей хочу я з допомогою Бога так чинити, щоб ви з жінками вашими і отчизна не загинули ні під москалями, ні під шведами" (Іван Мазепа).

Відео "Пісня про зозулю".

Занурення в експонат музею – "Портрет Мотрі Кочубеївни" – останнє кохання І. Мазепи (А. Буряченко).

Декламування фрагмента поеми "Остання любов гетьмана" Івана Перепеляка (М. Ковальчук).

Повідомлення про цей період на основі експозиції музею (В. О. Панченко, науковий співробітник Музею гетьманства, кандидат історичних наук).

Повідомлення-презентація "Кость Гордієнко, кошовий отаман Запорозької Січі. Умови українсько-шведського союзу" (екскурсовод А. Нікіфорова).

Повідомлення-презентація "Полтавська битва. Воєнно-політичні акції російського царя проти українців" (екскурсовод А. Савчин).

Театралізація "Зруйнування Чорномлинської січі у 1709 році".

Повідомлення-презентація "Гетьман Іван Мазепа в історії України" (екскурсовод М. Лоневський).

4. Культурно-просвітницька діяльність гетьмана.

Пояснення вчителя. Надзвичайно важливою складовою внутрішньої політики І. Мазепи стала його культурно-просвітницька діяльність. Пройшовши школу європейського навчання, гетьман дивився на світ ширше та розумів, що тільки шаблею Україну не врятувати, необхідно думати про духовність нації. Тому від початку гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий покровитель і меценат національної культури, мистецтва, науки, православної церкви.

Як би не оцінювалася політична діяльність І. Мазепи, беззаперечною є його величезна заслуга в розвитку української культури. Мазепа, який блискуче володів латиною, кількома європейськими мовами, був майстром барокового поетичного слова, бібліоманом, одним із найбільших меценатів в українській історії. Його ім'я в цьому контексті стоїть поряд з іменами Володимира Великого та Ярослава Мудрого, князя Костянтина Острозького й Петра Могили.

Різноманітними способами І. Мазепа допомагав, сприяв розвитку освіти в Україні. У Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах і навіть селах засновував школи, бурси й шпиталі, наділяв маєтностями українські монастирі, котрі на той час були осередками просвіти завдяки власним школам і друкарням.

Іван Мазепа взяв під опіку Києво-Могилянську академію, дбав про її розвиток, щедро обдарував маєтностями. 1693 року відбудував братську церкву Богоявлення, поставив новий будинок для Академії, щоб поліпшити умови "всякому з малоросійських дітей, хочащому вчитися". Крім того, 1700 року було відкрито новий навчальний заклад – Чернігівський колегіум.

Гетьман щедро фінансував розвиток мистецтва, зокрема архітектури й малярства, прикрасив українські міста спорудженими й реставрованими храмами, розбудував в Україні за свій кошт, а також використовуючи військовий скарб, близько 20 церков. Різні за виконанням, величні споруди мають спільні риси, названі мистецтвознавцями "мазепиним бароко". Не тільки талант будівничого, а, можливо, й витончений художній смак гетьмана втілилися в цих церквах.

Він відновив Києво-Печерську лавру, обніс її монументальною кам'яною стіною, поставив дві гарні брами (Економічну й так звану Святу) з церквами над ними. Після Петра Могили гетьман Іван Мазепа своїм коштом знову відновив Софійський собор і побудував Софійську дзвіницю, яка збереглася до нашого часу.

У Пустинно-Миколаївському монастирі в Києві 1690 року вибудував нову величаву церкву св. Миколая (1831 року була обернена у військовий собор). У ризниці на стіні вівтаря тривалий час залишався портрет Мазепи як "зиждителя храму", хоч у ньому гетьману проголошували анафему. Поставив Мазепа також велику церкву Вознесіння в Переяславі, яку згадував у своїх творах Тарас Шевченко.

Інша царина культурницької діяльності І. Мазепи – друкарська справа. Видання мазепинської доби були одними з кращих українських книгодруків. Сам Мазепа мав чи не найкращу в Україні бібліотеку й обдаровував книжками монастирі, церкви та окремих осіб.

Мазепа займався меценатством не тільки в Україні, а й за її межами. Чинив так, зокрема, і з метою зміцнення духовних і політичних зв'язків Козацької держави із заходом і сходом. Прикладом того служить фінансування побудови церкви у Варшаві або фундування гетьманом видання Євангелія арабською мовою, друкованого в Алеппо в Сирії (1708), про що свідчить передмова із присвятою гетьманові та гравюра із його гербом. Меценатство І. Мазепи сягало Палестини, Антіохії, Олександрії, грецького Афону та Царгорода.

На замовлення гетьмана було зроблено безліч дарів і Церкві Гробу Господнього в Єрусалимі: зроблено срібну плиту для церкви, подаровано срібну миску (тарелю) з написом: "Дар Його Високості Івана Мазепи, гетьмана Русі", Плащаницю (розміром один на півтора метри, кута у срібній блясі), яка збереглася дотепер.

За підрахунками козацької старшини, зробленими одразу після смерті І. Мазепи, за 20 років свого гетьманування на меценатські цілі гетьман витратив щонайменше 1 110 900 дукатів, 9 243 000 злотих та 186 000 імперіалів.

Гетьман Іван Мазепа – найвідоміший в Європі та Америці гетьман України. Йому присвячено 186 гравюр, 42 картини, 22 музичні твори, 17 літературних творів, 6 скульптур.

Повідомлення-презентація "Меценатство І. Мазепи" *(екскурсовод А. Буряченко).*

Повідомлення про цей період на основі експозиції музею *(В. О. Панченко, науковий співробітник Музею гетьманства, кандидат історичних наук).*

– Однозначно, культурницька діяльність гетьмана І. Мазепи була плідною. А чи можна вважати її просто меценатством?

(Така цілеспрямована і всеохоплююча культурницька діяльність І. Мазепи дозволяє говорити про неї не просто як про меценатство, а як про сплановану й далекоглядну державну політику, яка мала визначальний вплив на формування національної культури українського народу).

Відео "З історії української народної пісні. "Взяв би я бандуру...".

Конкурс "Селфі учнів в музеї".

IV. Узагальнення та систематизація знань. Рефлексія.

– Закріплення вивченого під час уроку проведемо у формі гри "Так чи ні":

1. І. С. Мазепа походив із українського козацького роду. *(Ні)*
2. Своє гетьманування І. Мазепа розпочав 1689 року після усунення Д. Многогрішного. *(Ні)*
3. Гетьманську булаву Мазепа тримав продовж 22 років. *(Так)*
4. Договірні статті, укладені І. Мазепою, – Конотопські. *(Ні)*
5. Гетьмана характеризують як надзвичайно освічену людину. *(Так)*

6. У внутрішній політиці гетьман орієнтувався на рядове козацтво. (Hi)
7. За І. Мазепи вперше з часів Визвольної війни було відновлено панщину? (Так)
8. Мав тісні стосунки із Запорозькою Січчю, дозволяючи запорожцям проводити самостійну політику. (Hi)
9. Проводив активну культурно-просвітницьку діяльність. (Так)

Історичний квест "Гетьманування Івана Мазепи".

Завдання учням: за описом знайти експонат музею.

1. Опис діяльності Івана Сірка.
2. Опис діяльності Пилипа Орлика.

Прийом "Мікрофон". Висловіть власні судження про гетьманування Івана Мазепи.

Завдання. Складіть хронологію подій, пов'язаних із державотворчою діяльністю Івана Степановича Мазепи.

V. Підсумки заняття.

– Пройшли століття, а ми згадуємо, дискутуємо, аналізуємо, пишемо про І. Мазепу: хтось – позитивно, хтось – нейтрально, дехто – негативно, – та все ж пишемо. А це означає, що Іван Мазепа є по-справжньому великою та легендарною людиною в нашій історії.

Підводячи підсумок сьогоднішньому року, хочеться згадати слова Феофана Прокоповича: "Історик повинен робити дві речі: говорити правду й не говорити неправди".

Ми не повинні ідеалізувати І. Мазепу. Немає ніякої потреби з патріотичних міркувань перекручувати факти й перетворювати його на янгола чи святого, – достатньо віддати йому належне як великому синові України, патріотові й захисникові інтересів української нації.

Оцінювання учнів. Учні заповнюють картки самооцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати § 29, відповісти на запитання й виконати завдання на с. 46-47 підручника, підготувати повідомлення про Семена Палія.

Переглянути відео "Невідомий Іван Мазепа".

Виконати індивідуальні завдання з теми "Пилип Орлик і його Конституція" (за бажанням).

Список використаних джерел

1. Власов В. С. Історія України. Комплексне видання. ЗНО / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – К. : Літера, 2015. – 335 с.
2. Журавльов Д. В. Хто є хто в українській історії. Князі. Гетьмани. Повстанці. Диктатори. Видатні особи XX століття / Д. В. Журавльов. – Харків, 2011. – 409 с.
3. Земерова Т. Ю. Історія України : Схеми і таблиці / Т. Ю. Земерова, І. М. Скирда. – К. : ФОП Співак В. Л., 2011. – 512 с.
4. Середницька Г. В. Історія України. Опорні конспекти. 8 клас / Г. В. Середницька. – К. : СПД ФО Сандул, 2008. – 288 с.

Автор: Микола
Миколайович Білоцький,
в. о. директора, учитель
історії, учитель-методист,
відмінник освіти України

Навчальний заклад:
Новосілківська
загальноосвітня школа
I-III ступенів
Макарівського району

Тема заняття. Уроки державотворчих процесів Української революції 1917-1921 років. Події революції на території Макарівського краю. 10 клас.

Мета заняття: узагальнити та розширити знання учнів про події Української революції 1917-1921 років та її вплив на наш регіон.

Цільові завдання:

- розглянути форми і принципи організації української державності 1917-1921 років; визначити спільне й відмінне;
- з'ясувати вплив Української революції на події в Макарівському краї;
- удосконалювати вміння учнів працювати з історичними джерелами: музейними експонатами, картами, схемами, таблицями;
- розвивати історичне мислення та вміння висловлювати власну думку щодо поставленої проблеми;
- формувати в учнів повагу до боротьби власного народу за здобуття незалежності, шанобливого ставлення до пам'яток історичної культури, толерантного ставлення до бачень, прав і свобод людини.

Вид заняття: конференція (узагальнення та систематизація знань на базі експозиції музею Української революції 1917-1921 років (будинок Української Центральної Ради в м. Києві) за участі учнів, учителів і наукових працівників музею.

Навчально-методичне забезпечення: підручник О. В. Гісема, О. О. Мартинюк "Історія України" 10 клас; атлас "Новітня історія України. 10

клас"; Конституційні акти українських держав; державні символи 1917-1921 років; експозиційні матеріали музею Української революції 1917-1921 років: портрети діячів Української революції, цитати з їхніх висловлювань, історичні документи, фотодокументи, історичні карти тощо; спільний мультимедійний проєкт творчої підгрупи учнів "Українські держави 1917-1921 років".

Підготовчий етап: учнів класу об'єднуються в чотири творчі підгрупи, заздалегідь дізнаються про тему заняття та форму його проведення, отримують дослідницькі завдання, розподіляють ролі, готують проєкти; узгоджуються запитання для обговорення.

Учні готують історичний твір із теми "Яку політичну державність я підтримав би в роки Української революції і чому?".

Основні поняття й терміни: українська держава, Українська народна республіка, Українська революція 1917-1921 років., автономія, IV Універсал УЦР, Брестський мир, державний переворот, Акт злуки, "Зимовий похід", Варшавська угода, Ризький мир.

Основні дати: січень 1918 року – ухвалення IV Універсалу УЦР, проголошення незалежності УНР; січень (лютий) 1918 року – Брестський мир між УНР та державами Четверного союзу; 29 квітня 1918 року – державний переворот і прихід до влади П. Скоропадського; 14 листопада 1918 року – утворення Директорії; листопад 1918 року – проголошення ЗУНР; 22 січня 1919 року – Акт злуки ЗУНР і УНР у єдину соборну Українську Народну Республіку; грудень 1919 – травень 1920 років – Перший "Зимовий похід" Армії УНР; квітень 1920 року – Варшавська угода; березень 1921 року – Ризький мир; листопад 1921 року – Другий "Зимовий похід" Армії УНР.

Очікувані результати: учні називають періоди української державності 1917-1921 років; показують на карті території УНР, Української держави, ЗУНР, Директорії УНР, УСРР; характеризують політичне, соціально-економічне, культурне життя та міжнародну діяльність державних органів влади періоду революції 1917-1921 років; визначають вплив Української революції на події в Макарівському краї.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

Сьогодні навчальне заняття з історії відбувається на базі музею Української революції 1917-1921 років (м. Київ), у будівлі, де в зазначений період працювала Українська Центральна Рада (УЦР). У ньому беруть участь учні 10 класу Новосілівської загальноосвітньої школи I-III ступенів та наукові працівники музею.

II. Повідомлення теми і цілей заняття.

Вступне слово вчителя. Нація без держави є неповною й незакінченою, хоча б якою численною, багатою та здібною вона не була. Нація не буде повноцінною, доки не стане господарем на своїй власній землі – життєва аксіома, якої не можна нічим замінити. Утворення і збереження держави було, є й буде найвищим ідеалом нації на землі. У "своїй хаті своя правда, і сила, і воля...", – писав Т. Шевченко. Лише у своїй державі народ може створити найкращі умови для розвитку та сприяти поступу загальнолюдської думки й культури.

Український народ протягом своєї історії мав декілька державних утворень; із часу останнього (Гетьманщина) минуло понад 200 років. Лише на початку XX ст. доля знову всміхнулася нашому народові, й він одержав змогу відбудувати свою власну державу. Така нагода трапляється дуже рідко, і народ повинен був її використати, однак, на превеликий жаль, справдилась інша аксіома: створити державу легше, ніж упорядкувати й закріпити на довгі століття.

На уроці розглянемо історичні обставини, серед яких довелося українському поколінню початку XX ст. будувати свій національний храм. Ці люди були дітьми свого часу й написали нашу історію своїми жертвами і кров'ю, поклали початок державотворчим процесам століття. Древня мудрість каже: "Історія – вчителька життя". Тож нехай українські прийдешні й майбутні покоління добре знають труднощі та помилки, що спричинили катастрофу

української державності 1917-1921 років і зберігають надбання поколінь – Українську державу ХХІ століття.

Організація пізнавальної діяльності.

На основі творів "Яку політичну державність я підтримав би в роки Української революції і чому?" і за бажанням учнів формуються 4 групи прихильників та опонентів держав Української революції (Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР).

Перед групами ставиться завдання: прихильники держави мають дібрати аргументи та факти, які доводять тезу, що саме ця держава найбільш повно виражала інтереси українського народу під час революції й діяла найбільш ефективно. Опоненти повинні дібрати аргументи і факти, які спростовують цю точку зору (помилки, прорахунки, неефективні дії керівництва певної держави).

Із числа найбільш підготовлених учнів формується група експертів. Їх завдання – проаналізувати виступи учасників заняття, дібрати запитання до представників держав, провести голосування та визначити, яку державу в роки Української революції підтримали б учасники конференції.

Групи спільно готують мультимедійний проект "Українські державності 1917-1921 років".

ІІІ. Актуалізація знань учнів про минуле рідного краю.

Відповідь на запитання.

– Чи можна вважати революційні події 1917-1921 років першою спробою українського народу створити власну державу у ХХ столітті?

(Учні коротко висловлюють власну позицію щодо цього запитання)

Пояснення екскурсовода музею.

Підсумовуючи висловлювання учнів, на основі матеріалів музею екскурсовод аргументує, що Українська революція стала логічним продовженням багатовікової боротьби українського народу за свою

незалежність (екскурсовод О. А. Хоменко, старший науковий співробітник музею).

Представлення проєкту "Події в нашому краї напередодні та під час Української революції 1917-1921 рр." (учениця 10 класу В. Оганесян).

За документами, від 1898 року в селі Новосілки поміщицею була дворянка Варвара Петричек; її дочка Олександра була останньою поміщицею. Після революції 1917 року О. Петричек жила в Києві. Подальша доля її невідома.

За переписом на 1 січня 1900 року в селі Новосілки було: дворів – 110, мешканців – 1332, із них чоловіків – 678, жінок – 654; орної землі – 2256 десятин, із них: поміщицької – 1136 десятин, церковної – 42 десятини, селянської – 1072 десятини.

На хуторі Нив'є було 4 двори. Хутір, як і Новосілки, належав поміщиці Петричек. На хуторі був водяний млин. У селі були одна православна церква, однокласна церковно-парафіяльна школа, казенна лавка, корчма, дві бакалійні лавки, три кузні та господарчий будинок лісника.

У Новосілках у 1780 році була побудована Хресто-Воздвиженська дерев'яна церква, яку було перебудовано в 1857-1858 роках. Названа церква в честь Храмового свята Воздвиження Хреста Господнього, яке відзначається щороку в Новосілках 27 вересня. Поряд із церквою, у парку, знаходився поміщицький маєток і двоповерховий будинок, який мав 30 кімнат. Недалеко від маєтку стояла каплиця – усипальниця із зеленого мармуру. До радянської влади в селі діяв завод із виготовлення покрівлі, що також належав поміщиці Олександрі Петричек. На заводі працювали жителі Новосілок та навколишніх сіл. Робочий день тривав від чотирьох годин ранку до заходу сонця. Робота в усіх володіннях поміщиці Петричек оплачувалась щодня. 1895 року за її кошти було збудовано школу.

У 1910 році й наступних роках життя у селі згадується людьми як гарний період: селяни мали наділи землі, які обробляли, тож мали дохід, користувалися навколишніми угіддями.

І все ж державна система потребувала змін. Спочатку почалася Лютнева революція, а потім, у жовтні 1917 року, відбувся більшовицький переворот. Ці події принесли не лише позитивні зміни, а й потопили у крові мільйони людей. Зовсім не обов'язково було знищувати й руйнувати те, що створювалося віками. У кінці вересня 1918 року в Новосілках було встановлено радянську владу. У період громадянської війни в село часто входили озброєні загони петлюрівців, махновців, денікінців, поляків, німців, що не давало змоги встановити нормальне життя в селі.

1919 року село зайняли денікінці. Під загрозою смерті вони відбирали в селян овес та інший корм для коней.

У вересні 1919 року до Новосілок підійшли полки червоноармійців. 18 вересня відбувся жорстокий бій на околиці села. Денікінці порубали 64 бійців Богунського полку. Братська могила богунців стоїть у полі за 1,5 кілометра від Новосілок у сторону Ясногородки.

Після бою денікінці покинули село. Та ще не раз село переходило належало представникам різних військових одиниць.

1922 року була утворена сільська рада, яку очолив перший голова А. Петренко, а секретарем був Ф. Кучеренко. Цього ж року в Новосілках організовано сільгоспартіль "Садовод".

1928 року в селі почалася колективізація: було організовано товариство зі спільного обробітку землі – ТСОЗ, якому належало 45 га землі, троє коней і віз. Головою товариства було обрано А. Кучеренка, а секретарем правління – П. Рябовола.

Велася запекла боротьба із заможними селянами. Ділитися заробленим тяжкою працею добром з артільцями ніхто не хотів, тож почалося розкуркулення. Найкращі трудівники-одноосібники були заарештовані й вислані в Сибір: І. Зінченко, С. Петренко, Г. Петренко, П. Сульженко та інші.

У 1930 році в Новосілках було створено колгосп "Червона іскра", який об'єднав 105 господарств селян. У колгоспі було вже 150 коней. Першим головою колгоспу обрано П. Сиченка.

У 1932 році було завершено колективізацію в селі; колгоспові належало вже 1250 га землі, молотарка, двигун.

Представлення проєкту "Події в нашому краї під час Української революції 1917-1921 рр." (учениця 10 класу В. Якімова).

У 1900 році неподалік від села Мостище поселився панок Яроцький, дуже освічена людина, мав велику бібліотеку й виношував революційні ідеї. Він часто спілкувався з селянами, поширюючи серед них твори українських і російських тогочасних письменників. Найближчими учнями Яроцького були Іван Задоя та Микола й Михайло Кулаковські.

У 1905 році М. Кулаковський разом із лейтенантом Шмідтом брав участь у повстанні на крейсері "Очаків", за участь у якому його було заслано на річку Амур.

У лютому 1918 року на сільському сході було проголошено радянську владу. Для керування місцевими справами обрано сільський революційний комітет, до складу якого входило 18 осіб на чолі з Ф. К. Кравченком, М. І. Диким та Ф. С. Литвиненком. Секретарем сільревкому обрано Д. В. Сокола. Сільревкому активно допомагали члени комнезаму. Вони зберегли від пограбування і спалення всі головні панські будинки.

Йшли кровопролитні бої між петлюрівцями й більшовиками. Так, достеменно відомо, що в 1919 році в урочищі Паценкова долина на території села Мостище відбулося збройне зіткнення між загонами червоної армії, денікінцями та петлюрівцями. На могилі загиблих 49 червоноармійців споруджено пам'ятник.

Після революції, у 1921 році, у селі Мостище було відкрито школу. Учителем математики у 1923-1927 роках працювала Ольга Єршова, правнучка знаменитого російського письменника Петра Єршова – автора відомої казки про коника-горбоконика. Ольга Володимирівна мала, як на той час, гарну освіту; у 1927-1930 роках працювала першою завідувачкою Мостищанської школи.

У 1923 році директором школи був С. М. Каліхевич; учительський колектив складався з чотирьох осіб: Сергій Миколайович, його сестра Надія Миколаївна, Василь Задоя та племінниця священника, який також брав участь у педагогічній роботі, а згодом – й Ольга Єршова.

Значну допомогу у проведенні культурно-освітньої роботи в селі у 30-ті роки минулого століття надала кіностудія м. Києва. Її працівники обладнали в селі кіноустановку, чого не було в інших селах району. Цією ж кіностудією було знято картину про трудову діяльність і відпочинок колгоспників села.

1921 року було засновано сільське споживче товариство, що забезпечувало всіма необхідними промисловими товарами, закуповувало в селян і збувало в місті сільськогосподарську продукцію.

У населеному пункті були сільрада, клуб і квартири для вчителів, пізніше – засновано восьмирічну школу, у 1946 році – дитячий будинок для дітей-сиріт.

У селі працював водяний млин та гуральня, у 1924 році утворено колективне господарство "Орач", а 1934 року – колгосп ім. Кірова.

IV. Узагальнення та систематизація знань.

1. Початок Української революції. Діяльність Михайла Грушевського та першого українського уряду – Генерального секретаріату.

Розповідь учителя. Наприкінці лютого 1917 року в Росії перемогла демократична революція. Монархію було повалено. У великих містах України про події в Петрограді стало відомо вже 27 лютого; за кілька днів звістка поширилася всією Україною. У містах і селах відбувалися багатотисячні мітинги та демонстрації, учасники яких вітали революцію в Петрограді й вимагали змін. В Україні хвиля народного невдоволення, швидко набираючи силу, стала переростати в революцію.

- Хто з вас може передбачити, як буде розвиватися народний рух далі?
(Декілька відповідей учнів з обґрунтуванням власної точки зору.)

Проблемне запитання: Чи можна стверджувати, що в 1917 році в Україні почалася національно-демократична революція?

Під час розповіді вчителя та на основі висновків, зроблених учнями, формується схема-таблиця.

Причини Української революції				
Економічна й політична залежність України від двох імперій – Російської та Австро-Угорської	Невирішеність аграрного питання й соціальна незахищеність населення	Піднесення українського національно-визвольного руху, створення партій	Національне гноблення	Перша світова війна порушила стабільність Російської і Австро-Угорської імперій
Привід: Лютнева демократична революція 1917 року в Росії. Зречення Миколи II від престолу.				
Характер революції: національно-демократичний				
Мета		Рушійні сили		
Здобуття автономії як перший крок до незалежності		Українська національна інтелігенція, селяни, військові, робітники		

Розповідь "Початок революції 1917-1921 рр. в Україні та роль М. Грушевського як Голови Української Центральної ради" (В. М. Савченко, екскурсовод музею, науковий співробітник музею).

"Занурення в епоху минулого" (розповідь учня 10 класу А. Савчиного про робоче місце М. Грушевського в будинку Української Центральної ради (1917-1918 рр., на основі експозиції музею).

Завдання. Робота з поняттями та основними термінами (із використанням інтерактивної дошки). (Учні записують дати та основні поняття в опорному конспекті).

Українська Центральна Рада (УЦР) – український представницький орган влади (парламент), створений представниками українських політичних партій для керівництва революцією.

Автономія – самоуправління певної території держави, наділеної самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, установлених центральною владою.

Основні події та тези:

4 (17) березня 1917 року засновано Українську Центральну Раду (УЦР).

Головою УЦР було обрано М.Грушевського.

6-8 квітня 1917 р. відбувся Український національний конгрес у Києві, на якому було вирішено:

- обрати курс на національно-територіальну автономію у складі федеративної демократичної республіки Росії;
- УЦР визнано представницьким законодавчим органом України, розширено її склад;
- обрано комітет із 20 осіб для ведення роботи між сесіями УЦР, який згодом отримав назву Мала Рада.

Завдання. За допомогою схеми виконайте завдання.

Склад Центральної Ради				
Ліві	Центр	Праві		
УСДРП	УПСР	УПСФ	УПСС	УДХП
Українська соціал-демократична робітнича партія	Українська партія соціалістів-революціонерів	Українська партія соціалістів-федералістів – колишня ТУП	Українська партія соціалістів-самостійників	Українська демократично-хліборобська партія

Відповіді на запитання.

- Які українські політичні партії ввійшли до складу Центральної Ради?
- Яким вони бачили майбутнє України?
- Чому Михайла Грушевського вважають національним героєм і будівничим української державності?

(Відповіді учнів: стрімкий зліт національно-визвольного руху переріс у національно-демократичну революцію. Подальший розвиток подій залежав від політичних сил, лідерів і прагнення самого народу.

М. Грушевський – очільник українського національного руху, політичний і громадський діяч. 10 (23) червня Грушевський брав участь у проголошенні I Універсалу УЦР. Звернувся до всіх українців із закликом самостійно організовуватися та братися до негайного закладення підвалин автономності. Як голова УЦР добивався від Тимчасового уряду поступок Україні. 25 жовтня (7 листопада) збройний переворот більшовиків у Петрограді й невизнання ними УЦР поклали край сподіванням М. Грушевського про перетворення Росії на федеративну республіку. 7 (20) листопада УЦР під головуванням Грушевського III Універсалом проголосила Українську Народну Республіку [9]).

Перегляд відеофільму "Обличчя української історії. М. С. Грушевський (біографія)".

Завдання. Із опрацьованих матеріалів та переглянутого відеофільму оберіть факти, які, на ваш погляд, розкривають діяльність М.Грушевського.

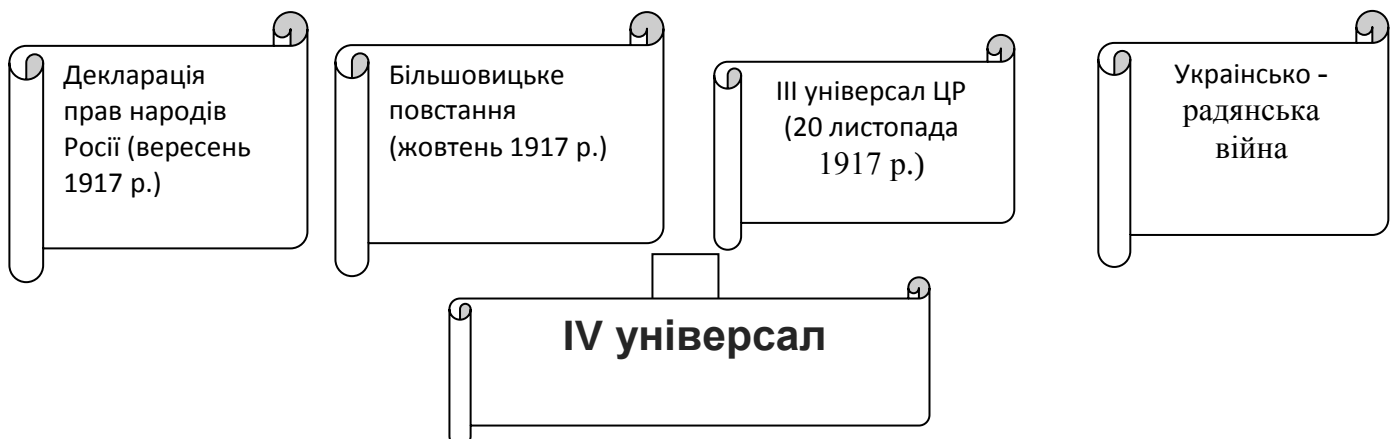
I варіант. Михайло Грушевський – патріот України.

II варіант. Політична діяльність М. Грушевського і його прагнення створити незалежну Україну.

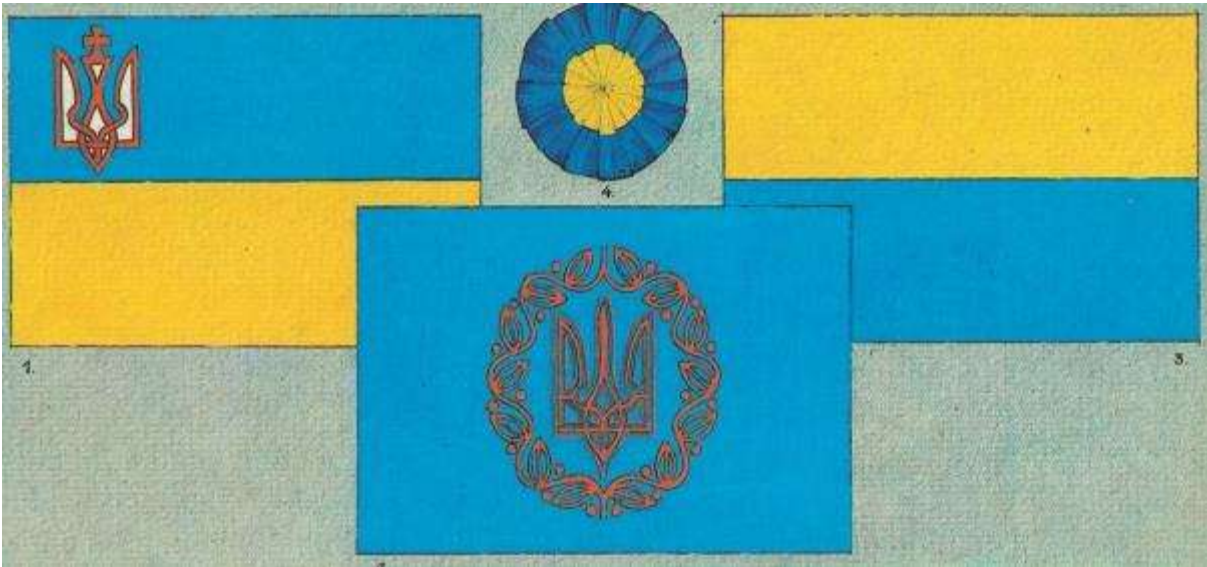
Робота із групами.

Група "УНР".

Розповідь про утворення держави, **характеристика** її ознак із використанням схем і таблиць.

Символіка УНР

Документи УНР

1. IV Універсал УЦР.
2. Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вольності УНР).

Робота з документом.

Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) – квітень 1918 року.

I. Загальні постанови

1. Україна, відновивши своє державне право як Українська Народна Республіка, для кращої оборони краю, більш певного забезпечення права і охорони вольностей, культури й добробуту своїх громадян проголосила себе державою суверенною, самостійною й ні від кого незалежною, якою є й донині.

2. Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, тобто громадянам УНР.

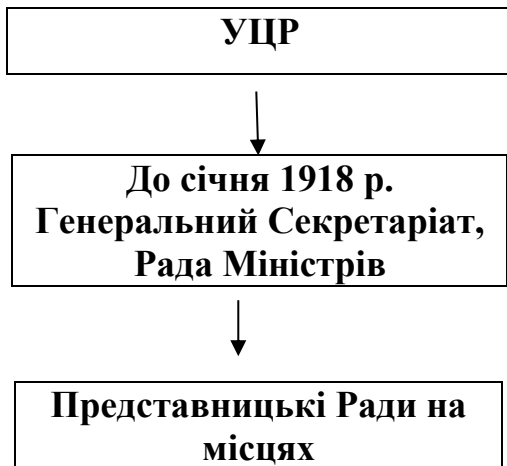
3. Своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України.

4. Територія УНР неподільна, і без згоди Всенародних Зборів в 2/3 голосів присутніх членів не може відбутися ніяка зміна у границях Республіки або у правнодержавних відносинах якоїсь території до Республіки.

5. Не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації.

6. Націям України УНР дає право на впорядкування своїх культурних прав у національних межах.

Система влади УНР:

Лідери держави:

М. Грушевський – голова УЦР; В. Винниченко, В. Голубович – голови Ради Народних Міністрів.

Запитання експертів:

- Чому керівники УНР відмовились від створення регулярної армії?
- Назвіть причини суперечностей між самостійниками та іншими політичними партіями. Чи вплинули вони на припинення існування УНР?
- Чому УЦР не змогла налагодити систему державного управління?

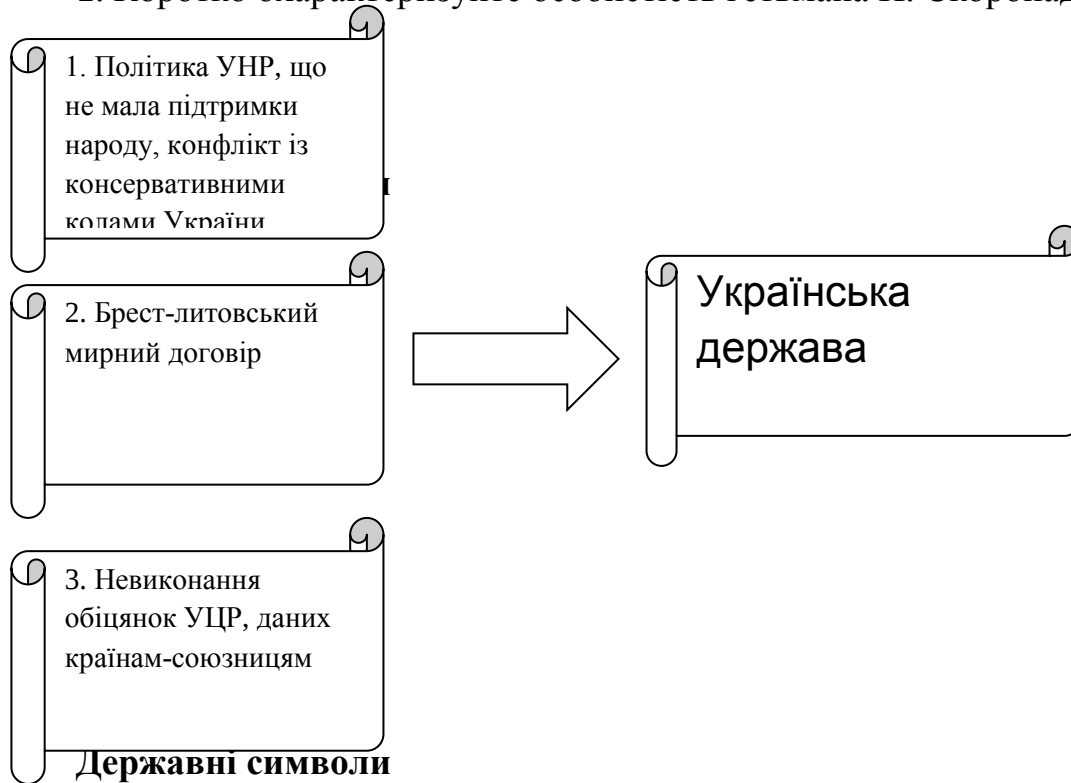
Розповідь про хід революційних подій за доби УЦР на основі матеріалів музею (екскурсовод музею О. А. Хоменко).

Виконання пісні січових стрільців "Ой у лузі червона калина похилилася" (слова С. Чарнецького та Г. Трухана) (учні 10 класу).

Група "Українська держава".

Підготовка карток про утворення Гетьманської держави.

1. Коротко охарактеризуйте особистість гетьмана П. Скоропадського.

Документи Української держави

1. Грамота "До всього українського народу" (29 квітня 1918 року).
2. Тимчасовий закон "Про верховне управління державою" (1 серпня 1918 року).
3. Закон "Про тимчасовий державний устрій України" (29 квітня 1918 року).

Робота з документом.

Закон "Про тимчасовий державний устрій України" (29 квітня 1918 року), пункти:

23. Українська Держава керується на твердих основах законів, виданих в установленій черзі.

24. Сила закону без виключення обов'язкова для всіх українських підданих і чужинців, в Українській Державі перебуваючих.

25. Закони, особисто видані для якої-небудь області чи частини населення, новим загальним законом не відсуюються, коли в ньому такої відміни не постановлено.

26. Закони обнародуються для загального освідомлення в утвореному порядку і перш обнародування до діла не прикладаються.

27. Після обнародування законіві надається обов'язкова сила з часу, призначеного для того в самому законі. У самому виданому законі може бути показане на вживання його, до обнародування, до виконання по телеграфу або через навмисних посланців.

28. Закон не може бути скасований інакше, як тільки силою закону. Через те, поки новим законом не відмінено закон існуючий, він заховує повну свою силу.

29. Ніхто не може відмовлятись незнанням закону, коли його було обнародовано існуючим порядком.

30. Закони розробляються в кожному Міністерстві по належности і передаються на загальне обміркування Ради Міністрів.

31. По ухвалі Радою Міністрів внесених законопроектів вони передаються на ствердження Гетьманові.

32. Закони, які торкаються деяких відомств, передаються в Раду Міністрів після обговорення їх заінтересованими Міністерствами.

33. Міністрам дається можливість видавати розпорядження в розвитку і поясненню законів, при чому всі такі розпорядження підлягають попередній ухвалі Радою Міністрів.

Укладання схеми.

Лідери Української держави:

П.Скоропадський – гетьман; М. Василенко, Ф. Лизогуб, С. Гербель – отамани Ради Народних Міністрів.

Запитання експертів:

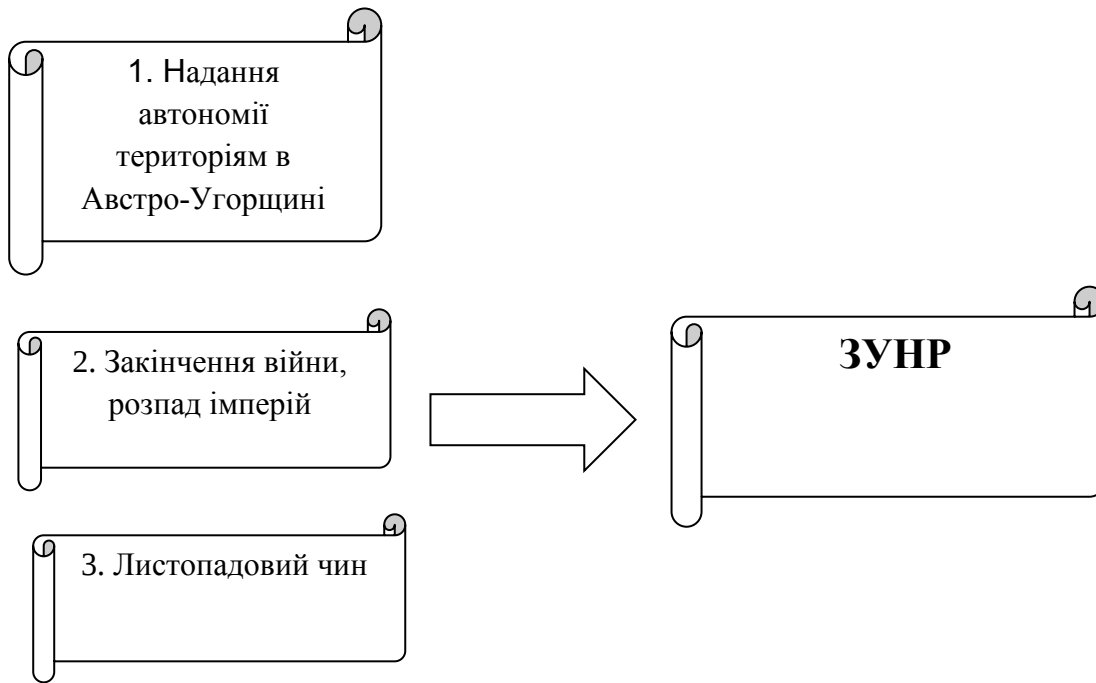
- Чи можемо стверджувати, що внутрішня та зовнішня політика П. Скоропадського були приречені на невдачу?
- Чому представники Української держави не знайшли спільної мови з керівниками окупаційної армії?

Розповідь про хід революційних подій доби Української держави Павла Скоропадського (екскурсовод музею О. А. Хоменко).

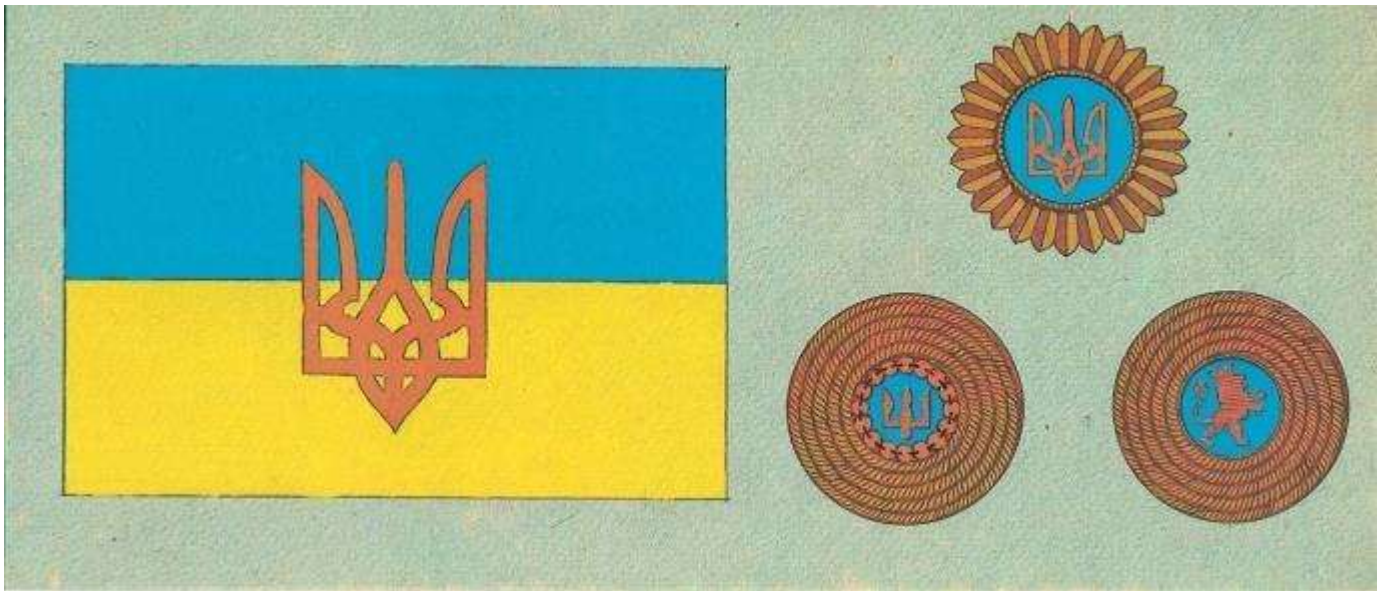
"Занурення в епоху минулого" (розповідь учениці 10 класу Ю. Демиденко про експонати музею – особисті речі родини Скоропадських).

Група "ЗУНР".

Підготовка карток про утворення Західноукраїнської держави.

Державні символи

Документи ЗУНР:

1. Тимчасовий основний закон "Про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії", ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 року.
2. Закон "Про відділи Української Ради" (4 січня 1919 року).

Робота з документами.

Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії", ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 року:

Артикул I. Назва

Держава, проголошена на підставі права самоозначення народів Українською Національною Радою у Львові дня 19 жовтня 1918 року, обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно Українцями, має назву Західно-Українська Народня Республіка.

Артикул II. Границі

Простір Західно-Української Народньої Республіки покривається з українською суцільною етнографічною областю в межах бувшої австро-угорської монархії – то є з українською частиною бувших австрійських коронних країв Галичини з Володимирією і Буковини та з українськими частями бувших угорських столиць (комітатів): Спиш, Шариш, Земплин, Уг, Берег, Угоча і Мармориш, – як вона означена на етнографічній карті австрійської монархії Карла барона Черніга, *Etnographische Karte der osterreichischen Monarchie, entworfen von Karl Freiherrn Czernig, herausgegeben von der K. K. Direktion der administrativen Statistik.* – Wien, 1855, Mabstab 1: 86400.

Артикул III. Державна суверенність

Отся державна територія творить самостійну Західно-Українську Народню Республіку.

Артикул IV. Державне заступництво

Права влади іменем Західно-Української Народньої Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосереднього тайного і пропорціонального права голосування без ріжниці пола. На сій основі мають бути вибрані установчі збори Західно-Української Народньої Республіки. До часу зібрання установчих зборів виконує всю власть Українська Національна Рада і Державний Секретаріат.

Артикул V. Герб і прапор

Гербом Західно-Української Народної Республіки є Золотий Лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державна печатка має довкола гербу напис: "Західно-Українська Народня Республіка".

Укладання таблиці учнями.

Лідери ЗУНР: Президент – Є. Петрушевич. К. Левицький, С. Голубович – державні секретарі ЗУНР.

Запитання експертів:

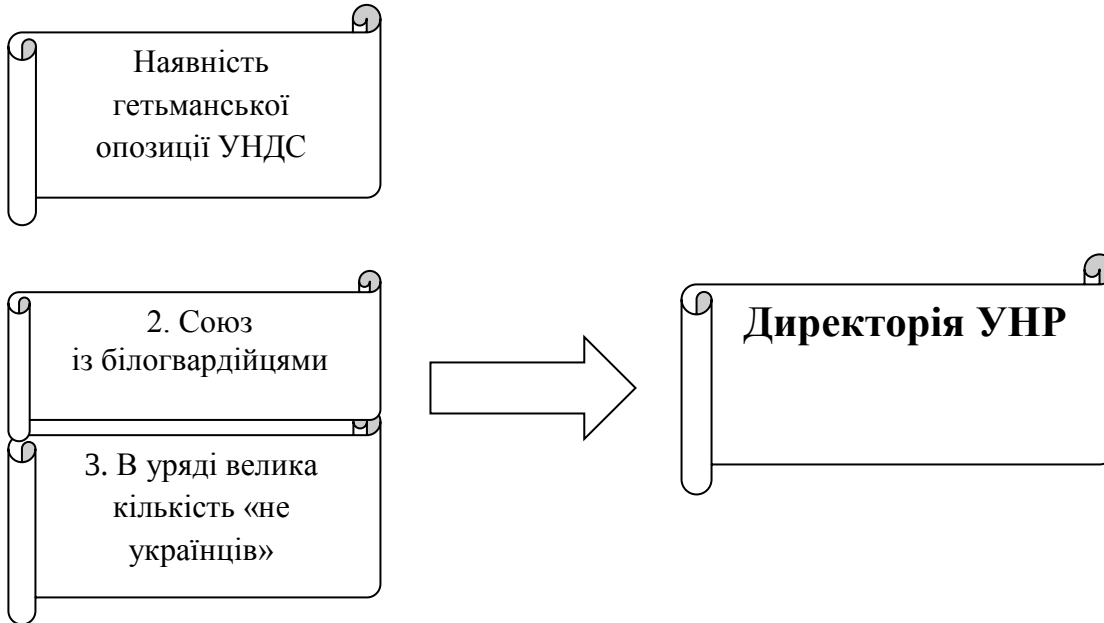
- Чи змогла б існувати ЗУНР, якби отримала міжнародну підтримку?
- Охарактеризуйте процитований документ: "...Віднині воєдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України – Галичина, Буковина, Закарпаття і Наддніпрянська Україна. Здійснилися віковічні мрії, для яких жили і за які вмирали найкращі сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Народна Республіка. Віднині український народ увільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної, незалежної Української держави, на добро і щастя українського народу".
- Чи вплинула поразка УНР на долю ЗУНР?

Розповідь про хід революційних подій за доби ЗУНР на основі матеріалів музею (екскурсовод музею О. А. Хоменко).

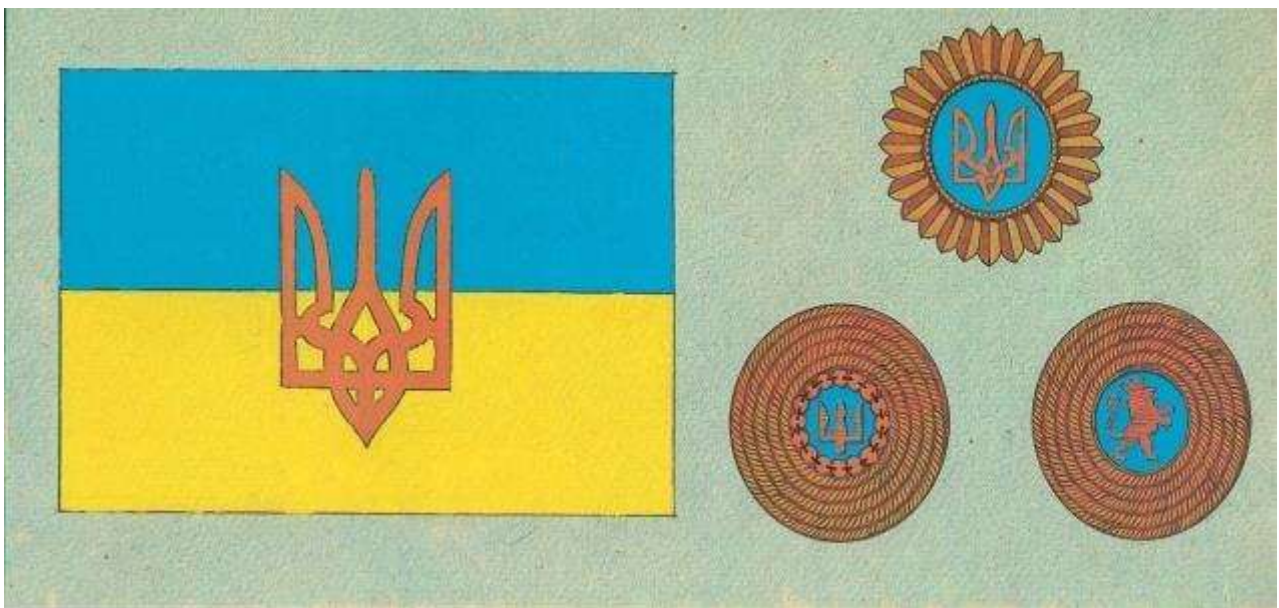
Занурення в експонат музею (розповідь учня 10 класу Д. Бондаренка про експонати музею – особисті речі родини Є. Петрашевича).

Група "Директорія УНР".

Підготовка карток про утворення Директорії УНР.

Державні символи

Документи Директорії:

1. Декларація Української Директорії, що зробила Директорія.
2. Універсал Директорії УНР.

3. Передвступний договір, заключений дня 1 грудня 1918 року в Фастові між УНР і ЗУНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю.

4. Універсал Трудового Конгресу України (28 січня 1919 року).

5. Ухвалений Радою Народніх Міністрів Закон про тимчасове Верховне Управління порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 року.

6. Ухвалений Радою Народніх Міністрів Закон про державну народну раду УНР (12 листопада 1920 року).

7. Ухвалений Радою Народніх Міністрів Закон про тимчасове Верховне Управління, порядок законодавства в Українській Народній Республіці від 12 листопада 1920 року.

До часу, коли матиме чинність в Українській Народній Республіці ухвалена Народнім Представництвом повна Конституція, що визначить державний устрій у всіх частинах Державної діяльності та спиратиметься на послідовне і всебічне зужиткування засад народнього суверенітету, себто що вся Верховна Влада безпосередньо належить Народові і виявляється через Парлямент, скликаний на підставі загального, рівного, таємного, безпосереднього і пропорціонального виборчого права, без ріжниці пола, національності і віри, видається цей закон, що визначає тимчасово Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці.

I. Верховна влада

1. Верховна Влада Української Народньої Республіки тимчасово організується шляхом нижчезазначеного розмежування та координування вищих Державних функцій поміж Директорією, Державною Народньою Радою і Радою Народніх Міністрів. Склад, порядок скликання та обсяг прав Державної Народньої Ради визначає окремий закон.

II. Директорія Української Народньої Республіки

2. Директорія Української Народньої Республіки в особі Голови Директорії іменем Української Народньої Республіки:

а) затверджує ухвалені Державною Народньою Радою закони;

б) затверджує ухвалені Радою Народніх Міністрів призначення та звільнення;

в) затверджує ухвалені Державною Народньою Радою умови з іншими Державами;

г) видає на пропозицію Ради Народніх Міністрів акти амністії та помилування;

д) репрезентує Українську Народню Республіку перед іншими Державами, за відповідальністю Голови Ради Народніх Міністрів;

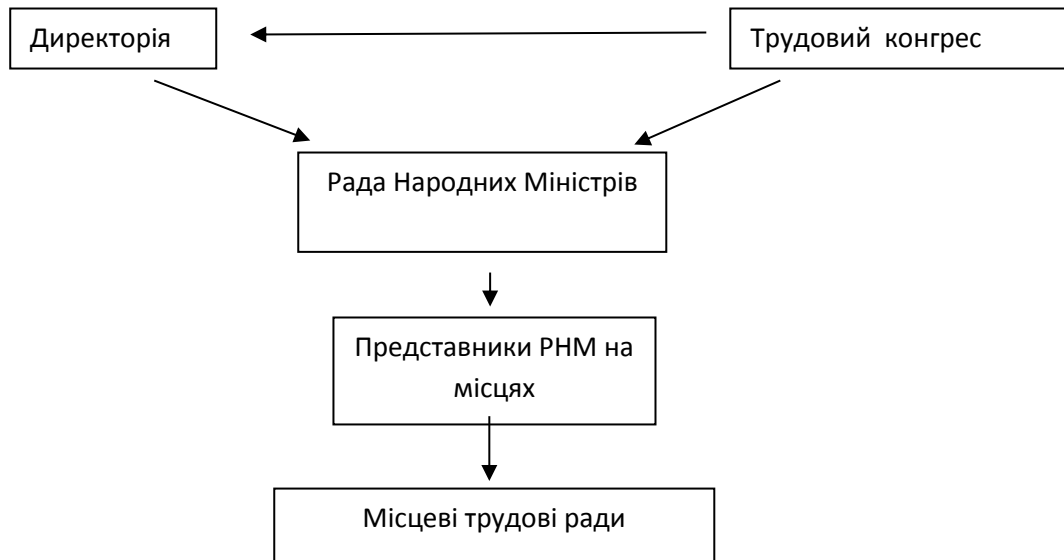
е) покликає Голову Народніх Міністрів та затверджує Членів Ради Народніх Міністрів.

3. Директорія має окремий цивільний лист, що ухвалюється законодавчим шляхом.

4. Коли Голова Директорії не зможе виконувати своїх обов'язків через хворість, від'їзд та з інших причин, то його часово з ухвали Державної Народньої Ради заступає Голова Державної Народньої Ради, який виконання своїх обов'язків на той час покладає на Заступника Голови Державної народньої Ради.

До скликання Державної Народньої Ради, зазначене в параграфі 4 заступництво Голови Директорії надається Колегії, яка складається з трьох членів: Голови Ради Народніх Міністрів, Порядкуючого в Надвищому суді У.Н.Р. і Представника всіх політичних партій України. Цього останнього обирається в спільному засіданні представників Центральних Комітетів цих партій, по одному від кожного. Участь в обранні Члена Колегії може брати лише така партія, яка зареєстрована в законному порядку та існує не менш, як один рік. До складання Колегії Голову Директорії заступає Голова Ради Народніх Міністрів.

Укладання схеми "Органи державної влади"

Лідери Директорії УНР: С. Петлюра, В. Винниченко, В. Чехівський, С. Швець, С. Остапенко – члени Директорії; Голови Ради Міністрів Директорії – В. Чехівський, С. Остапенко, Б. Мартос, І. Мазепа, В. Прокопович.

Запитання експертів:

- Що спричинило поразку українських військ у другій половині 1919 року?
- Коли, на вашу думку, зазнала поразки Директорія та закінчилась Українська революція?
- Яким було історичне значення існування Директорії УНР?

Розповідь про хід революційних подій за доби Директорії (екскурсовод музею О. А. Хоменко).

"Занурення в експонат музею" (розповідь учня 10 класу Д. Козяра про особисті речі В. Винниченка та С. Петлюри).

Розповідь "Бій Богунського полку з військами Директорії у Паценковій долині села Мостище та поблизу Кургана в селі Новосілки" про події 1919 року в рідному краї (учень 10 класу М. Павлик).

Висновки експертів:

1. Усі учасники визвольних змагань наголошують, що історія поклала на їх плечі важку боротьбу за визволення нації та за самостійність держави дуже несподівано. Керівники не були підготовлені до цього: не було належної відповідальності перед історією, розуміння значення своєї держави. Інтелігенція повільно усвідомлювала необхідність проголошення незалежності України.

2. Брак національної свідомої інтелігенції, яка могла стати до державного керівництва та праці.

3. Недооцінка необхідності створення національної армії.

Українська армія хоч і виявила максимум зусиль, не маючи належної стратегічної бази й будучи оточеною з усіх боків ворогами, не могла виконати завдання до кінця. Адже були відсутні зброя й амуніція, не налагоджена дисципліна. Керівники держав та керівники армії були роз'єднані політично.

4. Соціалістична ідея й романтики, які прийшли до влади, замість вести політику національного визволення поставили на перше місце соціальну програму дій.

5. Відсутність взаєморозуміння між українськими політиками та брак координації між українцями Наддніпрянщини та Західноукраїнських земель.

6. Більшість населення України – селяни, а інші прошарки суспільства, особливо в містах, були зденаціоналізовані.

7. Невміння українських урядів досягти соціального й національного компромісу між різними верствами населення.

8. Українська дипломатія не завжди була готова до боротьби за власну державу. Документ "Для України завжди були й залишаться найбільш шкідливими орієнтації на Москву і Варшаву. Вони на протязі своєї історії мали і далі мають одну ціль: нищити українську націю всіма засобами, бо це потрібне для їх егоїстичних інтересів противних інтересам людяності, культури, цивілізації і моралі. Нищити державно, національно, економічно народ; нищити в усіх виявах матеріального й духовного життя нації, щоб навіть

її імені не залилось. Вже цього досить, щоб уважати орієнтацію на будь-кого з них не тільки недопустимою, але спрямованою проти української нації. Навіть допомога з їх боку була й буде завжди так спрямованою, щоб заплутати, знесилити та уярмити свого союзника. Цій політичній концепції єсть смерть української нації. Орієнтація на них – це орієнтація на свою смерть, своє горе і знищення". (Сенатор Шелухін, керівник Української делегації на Ризькій мирній конференції).

Укладання таблиці "Українські держави 1917-1921 років" (укладають учні в ході навчального заняття).

	УНР	Українська держава	ЗУНР	Директорія УНР
Територія				
Державно-правові інститути				
Механізм управління державою				
Закони				
Податки				
Державні символи				

V. Підсумок навчального заняття.

Історичний квест "Українська національна революція 1917-1921 років".

Подарунок музею Української революції 1917-1921 років: вручення М. М. Білоцьким газети "Робітнича газета" за 22 лютого 1919 року, органу УСДРП, працівникам музею для зберігання у фондах музею.

VI. Домашнє завдання: підготувати таблицю "Установлення радянської влади на території УСРР".

Список використаних джерел

1. Грушевський Михайло Сергійович [Електронний ресурс] // Вікіпедія.
– Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Грушевський_Михайло_Сергійович.

**Автор: Олена Шарифзянівна
Антоненко, учитель історії**

**Навчальний заклад:
Яблунівське навчально-виховне
об'єднання "Загальноосвітня
школа I-II ступенів – дитячий
садок" Макарівської районної
ради Київської області**

Тема. Український побут. 7 клас

Мета: систематизувати знання учнів про звичаї і традиції українського народу, набуті впродовж багатомісячної історії; формувати повагу до культурно-національної спадщини свого народу, бажання збереження історичної пам'яті та вшанування досвіду пращурів.

Обладнання: матеріали для виконання завдань, матеріали Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в місті Переяславі.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Хід уроку

I. Вступна частина.

1. Мотивація навчальної діяльності.

Бесіда.

- Яке ставлення українців до своєї домівки, обрядів, звичаїв, традицій?
- Яка релігія була в наших предків до прийняття християнства?
- У чому виявляється любов до рідної землі?

2. Представлення теми уроку та очікуваних результатів.

II. Основна частина.

Робота в малих групах. Захист проєктів.

Три групи учнів презентують випереджувальні завдання. I група – "Рідна домівка", II група – "Святі обереги", III група – "Народне слово".

I група. Проєкт "Рідна домівка".

"Не дай, Боже, в чужій хаті жити, в чужій печі палити".

Мабуть, не випадково автори численних художніх творів звертаються до образу мальовничої української хати, що потопає у смарагдовій зелені та сніжно-білому цвіті вишневого садочка. Біленька й чепурненька, дбайливо підведена глиною, вона привітно дивиться на нас своїми віконцями й ніби запрошує завітати...

І це дійсно так. Можливо, тому, що хата для українця завжди була не лише місцем мешкання, але й святинею.

Внутрішнє планування українського житла передбачає піч (уособлення родинного вогнища). Піч – це одночасно і джерело тепла, і місце приготування їжі, і місце для сну, і засіб лікування.

По діагоналі від печі має бути влаштоване покуття. Це найважливіша частина житла. Тут знаходяться речі, що несуть у собі вищу культурну цінність: Біблія, молитовні книги, образи, прикрашені вишиваними рушниками, цілющим зіллям і різними квітами.

Українці велику увагу приділяли декоративному оздобленню хати. Яскраві квіти, зелене листя, птахи прикрашали чепурні селянські хатинки, паркан або інші споруди у дворі.

Житло завжди відігравало в житті українців важливу роль. Тому природно, що будівництво житла здавна було одною з найважливіших подій. Із переселенням до нової оселі люди пов'язують свої надії на щасливіше й заможніше життя, на добробут і родинний затишок.

Вибір місця є одним із найважливіших обрядів, пов'язаних із народним житлом, оскільки від цього кроку залежить майбутнє життя в оселі. У вирішенні цього питання беруть до уваги багато різноманітних чинників:

віддаленість житла від певних важливих для людини місць, рельєф садиби, розташування хати щодо сторін світу тощо.

Українець для нового житла намагається знайти місце, духовно чисте, що має задовольнити низку вимог, зокрема такі: щоб город за хатою та господарськими спорудами виходив до річки, ставка, в долину; щоб місце за можливістю було на цілині або на горбку, де немає вологи; місце, де колись у сім'ї була злагода та не вмирали діти тощо.

Коли закінчували будівництво, то спочатку до двору запускали півня: де півень, там й інша живність водитиметься. До хати першою пускали кішку. Після цього господар вносив до хати ікону, господиня – рогач і кочергу.

Особливого значення надавали першому запалюванню печі. Якщо вогонь горить ясно, то в новому домі буде весело; якщо дим пішов у дім, то не уникнути суперечок. До першого обіду в оселі приходили родичі й сусіди, дарували подарунки, сідали за столи, а господарі їх частували. Новосілля закінчувалося співами й танцями.

Побутують цікаві звичаї, пов'язані з житлом, і той, хто візьме хоч раз участь у такому дійстві, обов'язково матиме яскраві й незабутні враження.

II група. Проєкт "Святі обереги".

Наш оберіг ішов з землі,
Коли нас скіфами ще звали.

І талісман той берегли,
І щастя в доленці шукали.

Або коли була війна,
І ворог йшов на схил дніпровий,
Чи то котилася чума,
Чи хтось був дуже тяжко хворий...

О. Онищенко

Жодне свято в наших предків не обходилося без речей, що не лише символізували певні почуття, уявлення тощо, але були покликані захистити від злих сил, забезпечити здоров'я, добробут і спокій у родині. Це так звані обереги

(слайд 8). Вони супроводжували давніх українців у повсякденному житті, але особливо активно використовувалися у святкуваннях. Для наших прабабусь і бабусь великодня крашанка, весільний рушник, паляниця, вишиванка, обручка, пучечок певного зілля були не просто предметами, а знаками добра, заступництва від нещастя – вони були оберегами.

Про те, що вишиванка була відома з незапам'ятних часів, свідчить навіть кам'яні "скіфські" баби, на яких добре видно схематичні зображення вишивки на уставках, подолі, манжетних рукавах.

Вишиванка – символ здоров'я, краси, щасливої долі, родової пам'яті, любові, святості, це оберіг. Народ ставився до вишиванок як до святині. Вони речно зберігалися й передавалися з покоління в покоління, із роду в рід як родинні реліквії. За традицією, матері вишивали сорочки й рушники дітям; дівчата, готуючи придане, вишивали своїм нареченим сорочки на знак вірності й кохання. Вишивка на грудях захищає людину від руйнування, занепаду.

Рушник – старовинний оберіг дому та родини, атрибут родинних свят: весілля, хрещення, зустрічі та проводів гостей, похорону тощо. Рушник є одним із давніх ритуальних атрибутів, символом. Він поєднує людину з її пращурами. "Хай стелиться вам доля рушниками", – кажуть, бажаючи щастя, добра, миру, злагоди та любові.

У всі часи оберегом для людини був одяг. Він прикривав не лише від холоду, а й від не доброго ока.

Оберегами від злих сил вважалися в народі й рослини, що мали чудодійні властивості. Це полин, часник, осока, верба тощо. Побутувало повір'я, що в той час, коли на полях квітує збіжжя, активізуються всілякі ворожі сили: русалки, відьми, утопленики тощо.

Особливу чудодійну силу мала осока. Вона вважалася залятим деревом, оскільки за християнською легендою на ній повісився Іуда – зрадник Христа. Полин захищав від русалок. Його дівчата до Зелених свят вплітали у вінок, а також носили з собою під час русального великодня.

Полюбляли дівчата вплітати у свій весільний вінок цвіт калини, барвінок. Калиновими гронами прикрашали весільний коровай, ставили гілки калини на стіл перед молодими, бажаючи їм міцного кохання та вічної краси.

Серед домашніх оберегів найпочесніше місце посідав хліб. Наша паляниця має круглу форму – символ життєдайного Сонця. У кожній українській хаті на столі завжди під рушником лежав хліб як символ гостинності.

З найдавніших часів вода вважається джерелом усього життя. Поклоняючись живій природі, давні українці з особливою пошаною ставилися до води. Тому здавна охороняли та прикрашали джерела та криниці, наділяючи їх цілющими й магічними властивостями. Особливою є вода, освячена на Водохреще. Цю воду тримають у хаті весь рік, уживаючи її задля лікування найрізноманітніших хвороб. Вода – це уособлення міцності та всесильності.

III група. Проєкт "Народне слово".

Народ скаже – як зав'яже. Цікавим, самотутнім і мудрим постає народ у своїх звичаях та обрядах, проте не менш яскраво проявляється він і в рідному слові, дотепному й завжди влучному. Численні приказки та прислів'я, щирі побажання і привітання, скоромовки та лічилки. Приказки та прислів'я – це бездонне джерело мудрості, безцінна народна скарбниця. Сила, мудрість та поетична краса прислів'їв та приказок засвідчують розум і гумор народу. Зміст їх – невичерпний, адже в них відображено все фізичне, матеріальне та духовне життя людини: її побут, звичаї, історія, мораль, природа, взаємини тощо. Згадаємо деякі з них, найбільш яскраві та самотутні.

Аби дружна громада, то врожаю випросять.

Байдуже ракові, у якому горщику варять.

Буря покаже, чи міцне дерево.

Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже.

Весела думка – половина здоров'я.

Найбільше душі народної вкладено в численні щирі побажання з нагоди та без, щоденні добрі привітання та колоритні промовляння. У них закладено

добрі наміри, що мали повсякчасно оберігати людину від напастей. Народ вірив, що коли їх вимовляти з душею, із щирістю, вони матимуть надзвичайну силу. Треба не забувати про це і бажати всім добра, адже завтра воно обов'язково повернеться до нас з подвійною силою.

Доброго здоров'ячка!

Помагай Бог!

Добридень!

Аби шляхом лишень добрі люди траплялися.

Дай, Боже, вам віку довгого та здоров'я доброго.

Невід'ємна складова будь-якої дитячої гри – лічилки. Вони є для дорослих є і для дітей, різноманітні й цікаві.

Котилася торба

З великого горба

А в тій торбі

Хліб-паляниця.

Кому доведеться,

Той буде жмуриться.

Летів рій бджілок

Зі ста лічилок.

Зійшлися діти, давай лічити,

Бо кожна бджілка,

Немов лічилка:

Кого вкусить –

Жмурити мусить.

Загадки завжди цікаві й не мають жодних вікових обмежень. Часто поміж них є справжні гумористичні твори: "Чому півень заплющує очі, коли кукурікає?" (Бо йому читати не треба: знає напам'ять, що треба кукурікати), "У який горщик не можна налити води?" (У повний), "По синьому морі золотий човник пливе" (Місяць).

III. Підбиття підсумків.

Слово вчителя. І на завершення уроку хочу побажати вам, щоб ваш ангел-охоронець завжди був поруч, охороняв від всіх бід і від усього злого.

Оцінювання результатів уроку.

Домашнє завдання. Підготувати повідомлення "Календарні свята та обряди".

Список використаних джерел

1. Шкода М. М. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу / М. М. Шкода. – К. : Кристал Бук, 2016. – 544 с.
2. Вітковська Людмила. Видатні майстри українського народного мистецтва : мистец. альб. : нар. малярство / Людмила Вітковська / упорядн. В. Вітковський та ін. / Київ. обл. держ. адмін. – К. : Народні джерела, 2008. – 232 с.

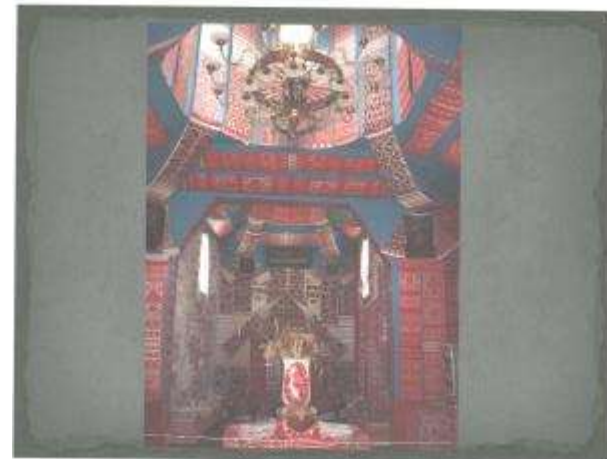
*Музей народної архітектури та побуту
Середньої Наддніпрянини в місті Переяславі-
Хмельницькому*

Людмила Вітковська. Весняний вечір.

*Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини
в місті Переяславі-Хмельницькому*

*Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в місті Переяславі-
Хмельницькому. Музей українського рушника*

Людмила Вітківська. Берегиня

Людмила Вітківська. Обереги дитинства

Автор: Віра Андріївна Бондар, учитель історії, учитель-методист, відмінник освіти України

Навчальний заклад: Комунальний заклад "Новокорогодський заклад загальної середньої освіти І-ІІ ступенів – заклад дошкільної освіти"

Тема заняття. Культура України у другій половині ХІХ століття. Побут та звичаї українського народу. 9 клас.

Мета: познайомити з побутом, звичаями українського народу у другій половині ХІХ ст.; вчити дітей описувати повсякденне життя на основі аналізу та узагальнення зібраних, в результаті пошукової роботи, музейних матеріалів; виховувати пошану й любов до традицій українського народу, бережливе ставлення до історичних пам'яток свого краю.

Обладнання: предмети побутової культури, музейні експонати.

Тип уроку: систематизація й узагальнення вивченого матеріалу.

Місце проведення: урок проводиться у шкільному краєзнавчому музеї "Домашні обереги".

Хід уроку

І. Організаційний момент.

ІІ. Актуалізація опорних знань і умінь.

Бесіда.

- Пригадайте, що таке "духовна культура".
- Пригадайте, що таке "матеріальна культура".
- Хто створював "духовну" й "матеріальну" культуру? Наведіть приклади культур.

– Пригадайте, які вам відомі речі побуту місцевого населення у другій половині XIX ст., що збереглися в ужитку ваших родин до нашого часу.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Побут і звичаї українців.

Учитель. Друга половина XIX – початок XX ст. були періодом значних змін в економіці, і це не могло не позначитися на побуті населення України.

У селі разом із традиційними землеробськими знаряддями праці з'явилися нові. Удосконалювалося житло, помітних змін зазнав побут.

Ви вдома самостійно вивчили матеріал з теми "Побут і звичаї українців". Для перевірки знань проведемо гру **"Угадай предмет"**.

Мета гри: перевірити рівень засвоєння вивченого матеріалу.

Умови гри. Учитель пропонує учням "купити" предмети побуту українців за певну суму балів. За повну, змістовну розповідь про "придбаний" предмет учень отримує 10 балів. Лотами гри є, наприклад, гребінка, рубель, качалка, веретено, домоткане полотно, глечик, горнятко, коряк, очіпок. Щоб не залишитися ні з чим, учням необхідно якомога більше розповісти про певний предмет. Бали додаються тому, хто зробив істотне доповнення.

Бліц-турнір.

Назвіть, про що йдеться.

Український одяг

1. Чоловічий поясний одяг, який носять навипуск з довгою сорочкою.
{Штани)
2. Жіночий одяг, частково зшита, складається із двох частин тканини, зшитих до половини. (Плахта)
3. Верхній зимовий одяг, зшитий із овечих шкур, короткий або довгий.
(Кожух)
4. Типовий одяг козацьких часів в Україні. Ще й зараз немає певної думки, чи від латинського "југа", чи від татарського "зубун" походить назва

цього одягу. Виготовлявся він із якісного сукна фабричного виробництва.
(Жупан)

5. Один із найдавніших елементів одягу, слугувала як натільним, так і верхнім одягом і шилася із полотна, мала велику кількість варіантів крою
(Сорочка)

6. Взуття, що використовувалося на Поліссі, плетене з кори дерев, лубу, на нозі трималося за допомогою мотузка. (Личаки.

Народні звичаї

1. Цієї ночі влаштовуються ігрища. Дівчата і хлопці сходилися за селом, біля зрубаної верби ставили розряджену Марену, запалювали багаття. Пари, узявшись за руки, стрибали через багаття. До вранішньої зорі водили хоровод. Відкривався великий сінокіс. Про яке свято йдеться? (Івана Купала)

2. Закінчувалися хороводи, починалися посиденьки, грали весілля. До цього дня прагнули утеплити будинок. Худобину годували останнім снопом і з цього дня тримали її удома. (Покрова Пресвятої Богородиці)

3. Напередодні увечері щедрували, меланкували, водили козу, уранці посівали. Бажали здоров'я, щастя, а за це одержували дари. (Старий Новий рік або свято Василя)

4. Після цього свята починалися польові роботи. У церкві святили проскури. Цього дня нічого не робили. (Благовіщення)

IV. Презентація міні-проектів у шкільному музеї "Домашні обереги".

Батьківський поріг (міні-проект).

Щодня ми кілька разів заходимо й виходимо зі своїх домівок, переступаючи поріг. Наші предки вважали його охоронцем оселі, вірили, що він може вберегти хату від нечистої сили. Раніше пороги робили високими, "...щоб діти високими були". Коли молода переступала поріг свекрушиної хати, вона обов'язково ставала на нього, щоб мати право господині в цій оселі. Заборонялося будь-що передавати через поріг, а особливо малих дітей або їхні пелюшки, одяг. У народі говорять, що в окремі дні на порозі збираються померлі родичі, а тому забороняється перемітати сміття через поріг. Оскільки

поріг – це оберіг селянської хати, його не можна поганити, рубати будь-що на ньому, сідати й виконувати якусь роботу. Велика образа для господаря, якщо хтось плюне через поріг його хати. Не можна також наступати або стояти на порозі – у господаря болітиме голова. Той, хто стоїть, – "хазяїном" не буде. Ось чому й дотепер гостеві кажуть: "Проходьте, будь ласка, до хати, не стійте на порозі".

Світлиця (міні-проект).

Внутрішнє розташування речей у селянській хаті мало важливе значення. Так, внутрішній кут із боку вхідних дверей займала піч. Вона завжди була повернута челюстями до передньої стіни. По діагоналі від печі влаштовували кут-покуть, де розміщувалися ікони, прикрашені тканими або вишитими рушниками. Під іконами вішали лампадку. На покуті стояв стіл, накритий скатертиною, біля нього стояли довгі лави, переносний ослін, скриня. Між піччю і стіною настиляли із дощок полик, який слугував ліжком для дітей і батьків. Над поликом висіла жердка й колиска.

Житло прикрашали рушниками, картинами із зображенням козака Мамаю, а з кінця XIX століття – ще й портретом Тараса Шевченка. Хату освітлювали каганцем або смолоскіпкою, а пізніше світлом. Світильник ставили біля вікна проти печі.

Своєрідного інтер'єру хаті надавав ткацький верстат. Довгими вечорами господиня сідала за станок і виготовляла полотно, рядюги, тряпчуни.

Удень світло проникало через вікна, яких мало бути не менше трьох.

А на закінчення хочеться нагадати правила, яких дотримувалися наші предки:

- перемивати посуд потрібно тихо, бо вороги будуть сміятися;
- перемиті горщики на ніч до печі потрібно ставити вверх дном, щоб діти добре спали;
- воду накривали, щоб "домовичок" не псував.

Хато моя рідна, де б мені не бути,

Все одно до тебе мрію повернутись.

Піч (міні-проект).

Піч займала майже четверту частину хати й розміщувалась справа від дверей. У ній здавна готували страви для людей, воно обігрівала оселю в холод. Піч будували із цегли пічники. Складалася вона із полика, припічка, підпіччя, челюстей, у центрі був черінь. За чистотою печі пильнували господині, підмазували її, коли прибирали в хаті, тобто до Вербної неділі або в Чистий Четвер перед Великоднем, напередодні Зелених свят, між Пречистими (28 серпня – 21 вересня), щоб нечисті не водилося. Люди вірили, що домовик любить жити в печі, через що в хаті остерігались говорити лихі слова: "Сказав би, та піч у хаті". Доглядали за нею й перед Поминальницями (в листопаді), перед Пущенням (27 листопада), перед Різдвом, а також перед весіллям і після похорону. Не мазали піч у п'ятницю, та тоді, коли в ній горить вогонь, бо осліпнути можна, а дівчата взагалі піч не мазали, щоб цілий вік сліз не розмазувати. Коли вранці господиня запалювала піч, вона хрестила її і приказувала: "Господи, благослови своїм Духом святим!" З особливою любов'ю оспівав народ піч у весільних обрядах:

Піч наша регоче – короваю хоче,

А припічок заливається –

Короваю сподівається.

Або так:

А в нашої печі золотії плечі,

А срібнії крила, щоб коровай гнітила.

Коли дівчина підростала, до неї присилали старостів сватати. Розгублена дівчина мала стояти біля печі й колупати її. А йдучи з дому до чоловіка, брала із собою вуглинку з батьківської печі.

Після похорону бралися за піч, щоб не боятися покійника.

Піч до цього часу служить людям і не втратила свого значення.

Тож багато родин села Новий Корогод, які переселилися в нові хати без печі, пізніше все ж таки її добудовували.

V. Закріплення матеріалу.

Бесіда.

- Якими були побут і звичаї українців на початку XX ст.?
- Якою була внутрішня обстановка селянської хати на початку XX ст.?
- Яку частину хати займала піч? Чому піч була життєво необхідною частиною селянської хати?
- Чому до порога селянської хати ставилися з пошаною?
- Чи згодні ви з тим, що піч до цього часу не втратила свого значення в житті селянина.

VI. Підсумки уроку.

1. Незважаючи на складнощі суспільно-політичного життя, українська культура на початку XX ст. розвивалася.
2. Новий індустріальний час наклав відбиток на побут і звичаї українців.
3. Велике значення мало збереження традицій.

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати текст у підручнику. Підготуватися до тематичного оцінювання.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Українознавства. Загальна частина / Інститут української археології АН України. – К., 1994. – 400 с.
2. Жук Л. Використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання історії / Л. Жук // Історія України. – 2006. – № 37 (жовтень). – С. 13–17.
3. Літопис рідного краю (Бородянщина) / під заг. ред. Б. П. Іченця. – К. : Вид-во Харитоненка, 2002. – 464 с.
4. Клясен Н. Л. Учитель року. Кращі уроки. Історія України / Н. Л. Клясен. – Харків : Основа, 2011. – 127 с.
5. Короткова М. В. Нетрадиционные формы уроков / М. В. Короткова // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2002. – №7. – С. 24–29.

6. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі / Я. Треф'як. – Івано-Франківськ, 2002. – 110 с.
7. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник / [Пономарьов А.П., Артюх Л. Ф. та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.

Автор: Юлія Юріївна Баран,
учитель історії та правознавства

Навчальний заклад: Пашківська
загальноосвітня школа I-III ступенів
Макарівської районної ради

Тема уроку. Елліністичні держави в IV-II ст. до н. е. Елліністична культура. 6 клас.

Мета уроку: розкрити суть еллінізму, дати коротку характеристику найбільших елліністичних держав, визначити основні причини розквіту культури й науки часів еллінізму; розкрити своєрідність культури, що створювалася завдяки взаємовпливу східної та елліністичної культури в цих країнах у IV-II ст.; розвивати вміння аналізувати й характеризувати історичні процеси та явища, удосконалити навички встановлення причинно-наслідкових процесів; формувати естетичний смак, уяву, повагу до культурної спадщини минулого на основі впровадження елементів застосування музейної педагогіки.

Тип уроку: засвоєння нових знань і вмінь.

Форма проведення: урок-подорож з елементами заочної екскурсії елліністичними країнами.

Обладнання: підручник, презентації, ілюстрації та портрет Александра Великого, роздатковий матеріал.

Основні терміни та поняття: еллінізм, діадохи.

Хід уроку

I. Організаційний момент

– Добрий день! Ми продовжуємо вивчати історію Давньої Греції, а саме: її цікавий період, знаний в історії як Доба Еллінізму. Усе, із чим

познайомимося, відбувалося в період сивої давнини, коли люди мали за богів містичні істоти, іншими словами, до нашої ери, тобто до Різдва Христового. Отже, пропоную вам здійснити подорож у часі. Помандруємо?

II. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Об'єднання учнів у дві групи.

Учитель. Для того, щоб чарівник відкрив нам двері в минуле, маємо виконати одне цікаве завдання. Зараз кожна з груп отримає золотий медальйон, на якому зображено Александра Великого та зазначено рік найвидатніших подій з історії першого походу Александра Великого в Персію або крилатий вислів, який належить Александру Великому.

Дати:

- 334 р. до н.е. – бій біля річки Гранік;
- 333 р. до н.е. – бій біля міста Ісс;
- 332 р. до н.е. – облога міста Тіра;
- 331 р. до н.е. – бій біля селища Гавгамели.

(Після відповіді учня на екран виводиться ілюстрація кожної події. Потім виводяться слайди, а клас має дати назву події).

Розповіді учнів про події, що передували їх виникненню (На екран виводиться кожен вислів перед тим, як учень розповість про подію).

Крилаті вислови:

– "Розрубати гордіїв вузол" (За легендою, наведеною старогрецьким істориком Плутархом (I-II ст. н. е.), фрігійці, послухавши поради оракула, обрали царем першого, хто зустрівся їм із возом біля храму Зевса. Це був простий хлібороб Гордій. У пам'ять про своє несподіване звеличення Гордій поставив у храмі Зевса цей віз, прив'язавши ярмо до нього дуже заплутаним вузлом. Олександр Македонський, дізнавшись про пророцтво оракула ("той, хто розплутає Гордіїв вузол, стане володарем усієї Азії"), розрубав вузол мечем. Тобто цей вислів означає вирішення проблеми нестандартним способом;

- "Батько не залишить мені нічого, що я міг би завоювати" (Щоразу, коли

приходило повідомлення про те, що Філіпп завоював якесь відоме місто або здобував велику перемогу, Александер слухав це без радості, нарікаючи на батька, який не залишить йому в спадок території для завоювання, де він хотів здобути доблесть та славу);

– "Не можуть існувати два Сонця на небі та два владки на землі" (Це було сказано Александром Дарієві, коли Македонський здійснював похід в Азію);

– "Я б також погодився, якби я був Перменіоном" (Ці слова Александр сказав одному зі своїх друзів, після того, як йому було запропоновано дружбу та союз від Дарія за рахунок одруження Александра на одній із доньок Дарія. Його друг сказав, що він би погодився без вагань, а Александр дав йому зрозуміти, що не потрібно йому рівнятися до Александра. Іншими словами, він має свої власні принципи та інше становище).

– Молодці! Ви виконали завдання, і шлях у елліністичні держави Александра Македонського нам відкрито!

III. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. На завойованих землях Александр Македонський, тобто Великий, створив світову імперію, де свідомо прагнув поширити грецьку культуру й мову, незважаючи на те, що племена та народи, які її заселяли, говорили різними мовами, поклонялися своїм богам, носили власний національний одяг, господарювали кожний по-своєму. На основі грецької культури Александр мріяв створити таку державу, у якій панувала б рівність усіх громадян, свобода, добробут. Після раптової смерті Александра Македонського його імперія розпалася на кілька самостійних держав-монархій.

– А зараз ми з вами дізнаємося, якими були причини розпаду величезної монархії Александра Македонського.

(На екран виводиться зображення битви на річці Гідасп)

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Елліністичні держави в 4-2 ст. до н.е.

Учитель. Імперія Александра Македонського розпалася на кілька менших самостійних держав. Найбільшими з них були Сирійська, Єгипетська та Македонська держави. Вони називалися елліністичними, тобто "схожими на грецькі". За їхнім географічним розташуванням вони були досить далеко від Греції, пов'язаними між собою культурно та історично взагалі не могли бути. Александр Македонський розумів усю велич надбань грецької культури. Тому він прагнув виступити не тільки в ролі полководця, але й у ролі носія нових традицій, незнаних до цього часу на Сході.

Поглянемо на карту, де й побачимо ці держави.

Робота з картою.

(Виводиться на екран карта, указуються три найбільших за територією царства: Сирійське, Македонське, Єгипетське)

Бесіда.

- Хто був засновником цих царств-монархій?
- На який час припадає розквіт еллінських держав?
- Чому розквіт еллінських держав був короточасним? Якими чинниками це зумовлено?

(Вивести на екран, запис у зошит).

Робота з поняттями.

Монархія – необмежена одноособова форма правління державою.

Еллінізм – це час поширення еллінської культури на негрецьких землях і її розквіт.

Діадохи – "спадкоємці царя", командувачі армії Александра Македонського.

– Дуже добре! Ми вже помандрували землями еллінських держав, будемо подорожувати далі. Наступними питаннями, які маємо з'ясувати, є такі: Що таке доба еллінізму? Коли та в який період вона виникла? Які наслідки мала для культури земель Сходу?

Розповідь учителя.

Доба еллінізму. Поширення грецької культури на чужих землях у країнах Малої Азії, Єгипту, Сирії, Палестини дістало назву "еллінізація". Вона розпочалася за царювання Александра (336-323 рр. до н. е.) і закінчилася в 30-х роках до н. е. У добу еллінізму грецька культура істотно змінилася.

Термін "доба еллінізму" введений в історіографію в 30-х роках XIX століття німецьким істориком І. Г. Дройзеном.

Історики різних напрямків трактують його по-різному. Одні висувають на перший план взаємовплив грецької та місцевих, переважно східних, культур. Інші акцентують увагу на взаємодії соціально-політичних структур, підкреслюють провідну роль греко-македонян, модернізують економічні відносини.

Культура й наука доби еллінізму.

– Нарешті ми з Вами підійшли до головного пункту нашої подорожі-екскурсії – до питання розвитку культури й науки доби еллінізму.

Уявіть на хвилинку, що Ви за допомогою машини часу потрапили на територію еллінської держави в місто Александрію Єгипетську, на острів Родос, у місто Ефес, або в місто Пергас, де Ви стали їхніми жителями, які радо приймають іноземних жителів, проводячи невеличку екскурсію своїм рідним містом. Тобто пропоную вам стати справжніми екскурсоводами міст еллінських держав, які були центрами елліністичної культури, та познайомитися з ними.

Проект "Місто Александрія Єгипетська" (1 екскурсовод).

Культурною столицею елліністичного світу майже відразу стала Александрія Єгипетська. Місце для нового міста обиралося ретельно. Замість

того, щоб заснувати його в дельті Ніла, було обрано район, розташований за 20 миль на захід, щоб мул і бруд, принесені річкою, не засмічували міську гавань. Південна околиця міста закінчувалася озером Мареотіс. Після того, як був побудований канал між озером і Нілом, місто мало дві гавані: одна – для руху Нілом, інша – для середземноморської морської торгівлі. Завершив будівництво міста Птоломей II. За його правління Александрія досягла багатства і процвітання. Багато дивного й чудового було в цьому місті. Вулиці були геометрично прямими. Будинки з білого мармуру були прикрашені колонами, скульптурами, барельєфами. Ось і храм богів Серапіса і Ізиди. Далі ми приближаємося до відомого Мусейона (Музей-храм муз), де розміщувалися астрономічна обсерваторія, школа, анатомічний театр, майстерня. У різний час в Мусейоні жили і працювали грецькі вчені – творець геометрії Евклід, піонер хірургії Герофіл. Тут здобув освіту і працював Архімед. Багато років тут трудився механік Герон, який побудував перші автомати й написав про них книгу "Театр автоматів".

При Мусейоні була велика бібліотека, що налічувала майже 700 тис. книг. Книги сюди привозили звідусіль; кращі з них відразу ж перекладали грецькою мовою.

Тут знаходилася резиденція царя, військові сили, запаси продовольства, скарбниця. Єгипет вже у 3 ст. до н.е. став однією з житниць всього античного світу. Тут виробляли також вироби із заліза, міді, тканини, із вовни, посуд, папірус. Але цар заборонив вивозити з країни папірус. Це пожвавило торгівлю і Александрія перетворилася на велике торгове місто. Виникла потреба в маяку, який би серед підводних скель і мілин вказував безпечний шлях в Александрійську гавань.

Проект "Маяк на острові Фарос" (2 екскурсивод).

Александрійський маяк – єдине з Семи чудес стародавнього світу, – що мало не тільки архітектурну елегантність, але і практичну функцію. Маяк знаходився на острові Фарос. Він гарантував морякам безпечне повернення у Велику Гавань. Упродовж всього існування маяк був третьою найвищою

спорудою на Земля (після пірамід Хеопса та Хафрі). Висота маяка була 135 м, а його світло видно на відстані 60 км. Усі, хто бачив маяк, захоплювалися високими стрункими жіночими фігурами, зробленими з позолоченої бронзи.

Час від часу ці фігури оживали. Адже це не просто фігури, а хитромудрі автомати. Одні показували силу вітру й морських хвиль, пересуваючи великі золоті стрілки на величезних стрілах циферблатів. Інші, повертаючись, вказували напрям вітру або слідували руками за рухом Сонця і Місяця. Жінки-автомати стояли також біля великого Водяного годинника. Вони били у дзвони. А в туман і негоду сурмили в зігнутий золотий ріг, попереджуючи мореплавців про небезпечну близькість мілин і підводні скелі. Історія зберегла ім'я творця маяка: на одній із плит вчені виявили напис "Сострат, син Декстіфона, присвятив богам – спасителям ради морів". Напис зберігся завдяки винахідливості архітектора – він закрив її шаром штукатурки, на якій написав ім'я правителя Єгипту.

Маяк декілька разів зазнавав руйнувань унаслідок землетрусів. Землетрус 1326 року зруйнував його остаточно.

Проект "Колос Родоський" (3 екскурсовод).

Острів Родос лежить серед безкрайнього моря. Тут була побудована величезна статуя грецького бога Сонця Геліоса. Вона споруджена між 292-280 роками до н.е. на вході до гавані острова Родос учнем Лісіппа, Харесом із Лондоса. За час свого існування це була найвища статуя висотою 31,5 м. Колос Родоський був заважкий навіть для самої землі, бо простояв лише 50 років і завалився під час землетрусу. Бронзова форма божества була закріплена залізними й кам'яними конструкціями. Його голову прикрашав вінець із семи променів Сонця, що розходяться. Вважалося, що лівою рукою він підтримує спадаючий плащ, а долонею правої, зігнутою в лікті, прикривав очі, вдивляючись в морські далі.

На знайдений монеті міста Анхіала розглядувана статуя зображена такою, якою була від початку. Бог тримав у лівій руці Діоніса, а у високо піднятій правій руці – виноградне гроно, показуючи її покровителю виноградарства. За

свідченням римського вченого і письменника Плінія Старшого, який вивчав частини зруйнованої скульптури, не кожному вдавалося обхопити великий палець на руці гіганта.

Проект "Храм Артеміди в Ефесі" (4 ексурсовод).

Одним із семи чудес світу, створеними на території елліністичної держави, був храм Артеміди в місті Ефес. Він піднімався до хмар і затьмарював собою всі інші античні храми. Храмова будівля має 110 м у довжину і 55 м заввишки; її оточували 127 мармурових колон, кожна з яких була 18 м заввишки, і навіть дах храму був влаштований із мармурових плит, а не з черепиці, як це було прийнято раніше. Усередині храму знаходилася облицьована золотом статуя Артеміди висотою понад 2 м. Храм виконував подвійну функцію: ринку й релігійного закладу.

Проект "Пергам" (5 ексурсовод).

Столицею Пергамського царства стало місто Пергам. Пергамська держава у 3-2 ст. до н. е. мала велику роль у системі елліністичних держав. Її заснував грек Філетером, син Аттала, у 283 р. до н. е. Він поклав початок правлінню династії Атталідів.

У місті було багато ремісничих майстерень, продукція яких славилася в усьому світі. Майстри виробляли ювелірні вироби, різні види тканин, серед яких – знаменита парча Атталідів. Великою популярністю користувався особливий матеріал для письма – пергамент. Його виробляли з тонко вичиненої шкіри телят.

V. Узагальнення та систематизація знань.

– Молодці, ви гарно попрацювали! Час нашої подорожі вичерпано, нам пора повертатися в сучасність. Для того, щоб машина часу перетнула кордон, нам потрібно пред'явити наш багаж знань на митниці. Пропоную це зробити у вигляді гри "Історичний мікрофон".

Гра "Історичний мікрофон".

- Культурною столицею елліністичного світу було місто... (Александрія Єгипетська)
- Управляли самостійними державами імперії Александра Македонського ... (діадохи)
- Особливий матеріал для письма з тонко вичиненої шкіри телят – ... (пергамент)
- Учений ... (Архімед) уславився як відомий математик.
- Учений ... (Ератосфен), друг Архімеда, обчислив розміри земної кулі.
- Гіганська мідна статуя ... (Колос Родоський) – одне з семи чудес світу.
- ... (Александрійський маяк) – єдине з Семи чудес стародавнього світу, що мало не тільки архітектурну елегантність, але і практичну функцію.
- Серед філософів особливо уславився своєю зневагою до загальноприйнятих правил життя філософ ... (Діоген).
- Великим Державним науково-навчальним центром в Александрії був ... (Мусейон)
- Завідувачем Александрійської бібліотеки був поет ... (Каллімах).

VI. Підсумок уроку. Рефлексія. Оголошення оцінок.

- Ось і дійшла до завершення наша подорож. Ми познайомилися з досить цікавим періодом в історії як Стародавньої Греції, так і в історії Стародавнього Сходу, де переплелася дві культури, дві цивілізації, які залишили нам у спадок неоціненні знання та досягнення, за допомогою яких потрібно вчитися, розвиватися та пізнавати як навколишній світ, так і себе.

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

Автор: Любов Адамівна Забишна, учитель історії

Навчальний заклад: Ситняківське навчально-виховне об'єднання "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дитячий садок" Макарівської районної ради

Тема. Не згасне свічка пам'яті народна. 10 клас.

Мета заходу: поглибити знання учнів про трагічні події Другої світової війни на прикладі місцевого музейного матеріалу; формувати любов та повагу до історії рідного краю, ветеранів Другої світової війни.

Форма організації: усний журнал у музеї-кімнаті "Світлиця".

Наочне оформлення: музейна експозиція періоду Другої світової війни.

Музичне оформлення: пісні часів Другої світової війни "Ой Дніпро, Дніпро", "Пам'ять священна", "Журавлі", "П'є журавка воду. Воду п'є одна", "Чорна рілля", "Степом, степом йшли у бій солдати", фрагменти фільмів "Війна. 1941-1945 роки. Початок Великої Вітчизняної війни", "Війна. 1941-1945 роки. Визволення. Берлінська операція".

Обладнання: мультимедійна дошка, проектор, ноутбук.

Перебіг заходу

Гула, стогнала і ревла земля,

Сивіли в горі мати і кохана.

В вогні була Вкраїнонька моя –

Була війна жорстока Вітчизняна.

Ведуча 1. Минають роки. Виповнилося 75 років від тієї травневої ночі, коли пролунали останні постріли гармат, розриви снарядів і прийшов довгоочікуваний мир, оплачений кров'ю і сльозами.

Ведуча 2. Усе далі відходять важкі роки Другої світової війни, але не згасає пам'ять про тих, хто віддав своє життя й захистив рідну землю від ворогів.

У ці дні весь світ, усі чесні люди вшановують переможців.

Ведуча 1. Ми також схиляємо голови перед пам'яттю полеглих і безмежно вдячні живим учасникам Другої світової війни, які своїм життям та важкою ратною працею забезпечили величний День Перемоги.

Учитель. Дорогу ціну заплатив український народ за перемогу в найстрашнішій за всю світову історію війні 1941-1945 років. Не щезне в пам'яті людській, не піде в забуття великий подвиг і велика трагедія нашого народу – його битва та його перемога над фашизмом. Не старіє, не зникає пам'ять тих літ. Вона живе у спогадах бійця й суворому монументі як свідок грізних років і переможних боїв, пильно дивиться на нас у залах музеїв, зі сторінок книг; її, мужню й величну, надійно оберігає народ, передаючи, як святиню, у спадщину поколінням.

Сторінка перша. Грізний 1941 рік.

Демонструється фрагмент фільму "Війна. 1941-1945 роки. Початок Великої Вітчизняної війни".

Учитель. Друга світова війна – глобальний військовий конфлікт в історії Землі та причина найбільших трагедій XX століття. У війні взяли участь 80% людства, бойові дії вели 2/3 наявних у той час держав. Війна розпочалася 1 вересня 1939 року із вторгнення військ нацистської Німеччини до Польщі, а завершилася 2 вересня 1945 року беззастережною капітуляцією Японії.

Ведуча 1. 22 червня 1941 року нацистська Німеччина віроломно й без попередження напала на нашу землю.

З пам'яті не стерти,

Бачу з далени
Біль отой нестерпний –
Чорний день війни.

Ведуча 2. Перший день... другий... третій... п'ятий... сотий... 1418 чорних днів. 70 жителів Ситняків у перший день війни були призвані в Жуляни копати окопи. Під час бомбардувальних нальотів 38 із них загинуло, а 4 повернулись додому покалічені.

Ведуча 1. 10 липня в село ввійшли німці. Для ситняківців настав сутінок. Люди говорять, що в той день і сонце не так яскраво світило.

Звучить народна пісня "Чорна рілля" (за М. Максимовичем).

Екскурсовод. Під час війни були здійснені найбільші в історії злочини проти людства (зокрема, голокост), а також уперше й востаннє використано атомну зброю. До армій ворожих сторін було залучено понад 110 млн солдат, загальні втрати військових і цивільного населення становлять від 50 до 85 млн осіб.

Друга світова війна – трагічна сторінка в історії українського народу. Україна втратила п'яту частину населення – близько 3 млн осіб на фронтах і 5,5 млн – у зоні окупації. Міста обезлюдніли, лежали в руїнах. Понад 10 млн жителів України залишились без даху над головою й жили в непристосованих приміщеннях і землянках. Було зруйновано і спалено 714 міст і селищ, понад 28 тис. сіл, 800 тис. людей утратив Київ, майже по 200 тис. – Одеса і Харків, 100 тис. – Рівне. На примусові роботи до Німеччини було вивезено 2,4 млн осіб. В Україні було організовано понад 230 таборів, де загинуло 1366 тис. військовополонених. За опір окупантам було спалено близько 230 сіл.

Із України вивозили все, що можна було забрати: устаткування фабрик і заводів, яке не вдалося вчасно евакуювати, сировину й матеріали, худобу і продукти. Із музеїв вивезли понад 40 тис. найцінніших творів мистецтва, історичних реліквій. Тільки безпосередні збитки, заподіяні німецько-

фашистськими загарбниками народному господарству України, становили 285 млрд крб.

Перегляд фото, документів (наказів комендантів, розпоряджень, військового одягу, листів із фронту та артефактів Другої світової війни).

Звучить пісня "Ой Дніпро, Дніпро" (муз. М. Фрадкіна, сл. Є. Долматовського).

Ведуча 2. Тяжкі роки окупації... їх пам'ятає кожний житель нашого села. Особливо – діти війни. Їм було найтяжче. Війна забрала в них батьків, дитинство і юність.

Сторінка друга. Спогади очевидців Другої світової війни.

Розповідь про початок війни дитини війни –Любові Андріївни Прокопенко (1936 р. н.).

"Я була зовсім маленькою, коли почалася війна. Пам'ятаю, як мама плакали та обіймали нас. А тато був дуже похмурий і сказав: "Діти, я йду на війну, а ви слухайтесь маму, живіть дружно". Він взяв мене на руки, потім поцілував усіх дітей і пішов, а ми всі бігли за ним, мама плакали. Тато сів на грузову машину, де було багато чоловіків, і більше ми його ніколи не бачили. Потім прийшли якісь люди та сказали мамі, що треба забирати дітей і йти в евакуацію. У нас було господарство: корова, поросятка, кури. І мама не знали, що з цим робити. Але ми не встигли зібратися, як бухнуло так, що повилітали шибки. А в сусідів розірвало хату, горіло подвір'я, загинули люди. Нас мама відвели в підвал до тітки Марусі, але там від вибухів сипалася земля й випадала цегла.

Потім ми зібралися в ту евакуацію: забрали все хазяйство, прив'язали корівку до возу та й рушили в дорогу, а тут німці – стріляло, свистіло й бухкало навкруги. Ми звернули до яру та повернулися додому, бо фашисти зайняли те село, куди ми направлялися. Німці вже хазяйнували в нас на подвір'ї та зайняли наш будинок, тому ми поселилися в хліві біля корови. Ох, і натерпілися ми за

цих німців... Під кінець війни мені виповнилося 10 років, а дитинства не було – забрала війна".

Ведучий 1. Пройшла війна стежками долі

Там, де тепер цвітуть сади.
Де хліб росте на мирнім полі,
Війна залишила сліди.
Вогонь війни спалив чимало
І юних доль, і чистих мрій.
Лише надія не вмирала,
Коли солдати йшли у бій.

Звучить пісня "Степом, степом йшли у бій солдати" (сл. М. Негоди, муз. А. Пашкевича).

Демонструється відео.

Учень 1 зачитує спогади земляків про **Сидоренка Порфирія Івановича, підпільника.**

У 1937-1940 роках Порфирій Іванович Сидоренко був директором Ситняківської семирічної школи. Сім'я Сидоренків проживала у приміщенні школи. Дружина Порфирія Івановича – Любов Андріанівна, учителька української мови і літератури, діти – Микола, Людмила, Сергій. Сім'я була дружна, щаслива. 1940 року Порфирія Івановича перевели директором Макарівської середньої школи. Саме там і застала його війна. Фашисти окупували Макарів, завели свої порядки. Змусили директора школи працювати на них.

Порфирій Іванович "працював", а сам став підпільником, тримав зв'язок із підпіллям Макарова й Києва, виконував різні завдання. Був тісно пов'язаний із партизанським загonom. Знайшовся зрадник, який виказав Порфирія Івановича фашистам. У 1942 році він був заарештований гестапівцями. Після жорстоких тортур його розстріляли в яру біля дороги Завалівка – Макарів. Старожили с.

Ситняки з пошаною згадують свого директора, людину-патріота, яка віддала своє життя за Батьківщину, так і не скорившись ворогам.

Звучить запис пісні "Журавлі" (сл. Р. Гамзатова, муз. Я Френкеля).

Учень 2. Вони не повернулися з війни.

Мені привиділось, немов солдати,
Які не повернулися з боїв,
Не полягли. А залишились жити,
Перетворившись в білих журавлів.

Учитель. 78 юнаків і дівчат нашого села було відправлено на роботи до Німеччини. Тяжка в них була доля. Ось спогади одного з оstarбайтерів.

Учень 2 зачитує спогади Євгенії Мусіївни Годинчук.

Народилася Євгенія Годинчук 18 березня 1924 року в с. Ситняках. До війни закінчила сім класів. До школи ходила разом із Вірою Олійник. Трохи працювала в колгоспі.

Почалася війни. Облави на молодь, яку відправляли в Німеччину. Знаючи, коли будуть облави, разом з іншими дівчатами втікала, щоб не потрапити до Німеччини. Коли їх спіймали, то повезли в Київ на підводах. Там, ніби в тюрмах, за великими дерев'яними воротами, були дві доби. Потім приїхав ешелон, і всіх поставили в колону по чотири. Євгенія хотіла втекти, але її затримали дівчата. Хлопців і дівчат садили в окремі вагони. Коли грузили, грала духова музика. Їхали разом із Вірою Олійник дві доби. Потім потяг зупинився в полі і їм дали напитися води.

Коли приїхали в Німеччину, також грала духова музика. Євгенію забрали в готель-ресторан хазяїна Єрнса Дітце. "Порівняно з тим, як важко і принизливо працювали мої земляки, – згадувала Євгенія, – у нього було добре. Виконувала різну тяжку роботу: рубала дрова, топила грубку, мила посуд, носила землю. А коли навчилася говорити німецькою мовою, то після обіду подавала німцям каву".

У 1945 році усіх оstarбайтерів звільнили американці. 9 травня 1945 року всіх українських дівчат відправили в Україну. Повернувшись додому, працювала продавцем, завідувачем продуктового складу, різноробочою. Виростила трьох синів. Жила в с. Ситняки.

Учні читають копії листів оstarбайтерів, які були відправлені з Німеччини в 1943 році.

Ведуча 1. Під час окупації в нашому районі народом були складені пісні про життя в період окупації, про надію на перемогу, бо ж надія помирає останньою.

Відеокomпозиція пісні "Пам'ять священна" (сл. Р. Рождественського, муз. А. Попп).

Третя сторінка "Один день війни".

Учитель. 350 чоловіків, жителів с. Ситняки, стали солдатами. Воювали на різних рубежах і фронтах війни.

Ведуча 2. Нема на Вкраїні ні дому, ні хати,

Де б не глянув на Вас зі стіни

Молодими очима солдата

Незабутній погляд війни.

Ведуча 1. 182 ветерани-ситняківці нагороджені орденами й медалями Другої світової війни. Гортаючи архівні матеріали, ми дізнались, що 29 ветеранів війни відзначено Орденом Великої Вітчизняної війни I-III ступенів, 51 особу – медаллю "За Відвагу", 58 чоловіків – медаллю "За перемогу над Німеччиною", 4 особи – Орденом Слави.

Ведуча 2. Пам'ять часто, особливо у травневі дні Перемоги, повертає їх у спогади воєнних тривожних років.

Учитель. Давайте на кілька хвилин і ми повернемося в один із таких воєнних днів. А допоможуть нам у цьому спогади **Володимира Гавриловича Копила про бойовий шлях солдата.**

Перегляд фрагменту відеофільму "Україна в вогні".

Четверта сторінка "Вони визволили наше село".

Ведуча 1. Довго чекали люди на визволителів. Після успішно завершеної операції із визволення м. Києва радянські війська почали звільняти населені пункти Макарівського району. Наше село Ситняки, а також Завалівку, Юрів, Ульянівку визволяли бійці 20-ї Гвардійської Новоград-Волинської мотострілкової бригади, яку очолював генерал-майор Петро Сизович Ільїн. Село Ситняки визволяв взвод лейтенанта Вінника. Ознайомимося з листами і фото 20-ї бригади.

Діти ознайомлюються із листами бійців 20-ї бригади, яка визволяла село, **переглядають фото** Ільїна та інших бригади.

П'ята сторінка. Життя вдів.

Звучить запис пісні "П'є журавка воду. Воду п'є одна" (сл. І. Зініченка, муз. О. Зуєва).

Ведуча 2. Мати, дружина, кохана, сестра. Кожна й досі чекає з війни сина, чоловіка, коханого, брата. Жінка високої краси, вірності, виконала останній заповіт чоловіка – "вивести в люди" дітей. Саме вони – жінки-вдови, – затамувавши горе й біль, відбудовували зруйноване господарство, виховували своїх дітей – продовження нашого українського роду.

Ведуча 1. Роки поорали зморшками їх обличчя, але серця залишилися молодими. Свято берегли вони пам'ять про своїх чоловіків, берегли трикутники із фронту й похоронки.

Учитель. Доля всіх вдів багато чим схожа. Про кожну можна розповідати днями: про невмируще кохання, жіночу вірність, працелюбність, стійкість і мужність, відданість материнському обов'язку.

Ведуча 2. Усе пізнала на своїм віку:

Війну жорстоку, і розруху,
Й вдовину долю нелегку,
І в безхліб'я – лободу й макуху.
Де ті біди? ...
Як роки спливли,
Жить та бути! –
Та вже нема коли....

Ведуча 1. Усе вони пережили, хоч сліди болю залишились у вдовиних душах. Але вони вірили у краще, вірили і сподівалися. 250 жінок нашого села стали солдатськими вдовами. Нині в живих немає нікого.

Учитель. Про свою маму-вдову згадує Ганна Степанівна Копил.

Перегляд відеозапису розповіді Ганни Степанівни Копил, дитини війни.

Ознайомлення учнів із похоронками, листами-копіями, які надходили в роки Другої світової війни.

Учень 1. Задихала земля на повні груди

В травневім різнобарвнім буйноцвітті,
До обелісків ідуть люди,
Що височать в усьому світі.
До постаментів кладуть квіти –
Перед загиблими ми всі в боргу.
Їм би ще довго жити, радіти,

Але лягли за Перемогу дорогу.
Не дочекались їх удома батько-мати,
Бо несли високо знамено.
Згадаймо їх, шановні друзі,
Сьогодні, завтра, поіменно!

Хвилина мовчання.

Учень 2. За тебе, за мене, за всю Батьківщину,
Хто фронтом звитяги йшов поруч з тобою,
Боровся з фашизмом і гинув у бою,
Хто месником сміливим тоді партизанив
І ворога нищив героєм незнаним.
Згадай їх усіх, замордованих, вбитих,
І гідно живи їх життям недожитим!

Учитель. Ми вдячні воїнам-визволителям, тим, хто врятував нашу землю в роки Другої світової війни, хто зберіг життя мільйонів українців, приніс себе в жертву й подарував нам жадану Перемогу.

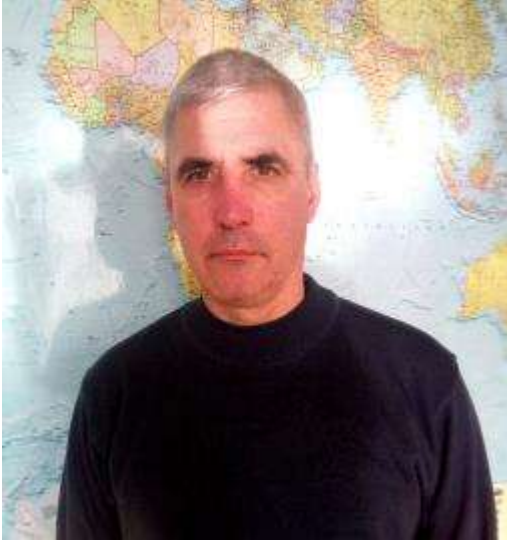
Пам'ятаймо й шануймо їх.

На цьому наш усний журнал завершено. Квіти до обеліску воїнам 20-ї мотострілкової бригади надається право покласти членам краєзнавчого гуртка.

Покладання квітів.

Список використаних джерел

1. Кос Л. М. "Горить людська неопалима пам'ять, яку згасити неспроможний час" / Л. М. Кос // Виховна робота в школі. – 2019. – № 9. – С. 2–12.
2. Горбенко Т. В. Урок мужності "А пам'ять священна..." / Т. В. Горбенко // Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник / укладач О. Д. Рокицька. – Біла Церква : КВНЗ КОР "АНО", 2017. – 269 с.

**Автор: Леонід Володимирович
Костюченко, учитель історії та
правознавства**

**Навчальний заклад: Королівська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Макарівської районної ради**

Тема заняття. Джерела до вивчення історії. 5 клас.

Мета заняття: ознайомити учнів з історією рідного села, побутом жителів рідного краю в давнину, історичними джерелами та їх видами; надати початкові відомості про археологію як науку, закріпити розуміння понять "археологія", "історичні джерела", "музей"; розкрити значення історичних джерел для історії рідного села на основі експонатів музею "Світлиця"; виховувати шанобливе ставлення до історії рідного краю та Вітчизни.

Вид заняття: екскурсія в музеї "Світлиця".

Обладнання: мультимедійна дошка, ноутбук, проектор; експонати музею "Світлиця" (українська хата, піч, мисник, предмети побуту, ліжко з вишитими подушками, стіл, накритий вишитою скатертиною, прядка, рушники на стінах, ікони).

Музичний супровід: фонограми із записами українських пісень, авторських пісень: "Рідна хата" (сл. і муз. Наталії Май), "Пісня про рушник" (сл. А. Малишка, муз. Пл. Майбороди).

Основні поняття: "історичні джерела", "археологія", "архів", "музей".

Хід заняття

І. Організаційний момент уроку.

Емоційне налаштування.

– Добрий день, діти. Сьогодні в нас незвичне заняття, бо відбудеться воно не в класі, а в музеї, а проводитимуть його учні-екскурсоводи 9 класу.

II. Мотивація навчальної діяльності.

– Прочитайте вірш і дайте відповідь на запитання "Звідки історики дізнаються про життя народів у далекому минулому"?

Щоб історію писати, треба так багато знати:

І літопис прочитати, що монах давно писав.

Документи всі вивчати, ті, що князь колись складав.

І послухати легенди, давні вірші та казки,

Сиві думи, що складались всім народом залюбки.

Роздивитись давній посуд, і прикраси, і взуття,

Дивний одяг, що носили наші предки за життя.

Все зробив історик вправно, все читав і розглядав

І завзято та докладно нам історію писав.

Що ж йому допомогло? Історичне _____ (джерело).

III. Актуалізація опорних знань.

Бесіда.

– Звідки ми дізнаємося про події минулого? (З історії).

– Що таке історія? Що вивчає наука історія? (Історія – це наука про життя людей у минулому).

– Як називають людей, котрі досліджують історію?

– Що допомагає історикам вивчати минуле? (Історики вивчають минуле людства за допомогою історичних джерел).

– Дайте визначення поняття "історичні джерела". (Історичні джерела – це пам'ятки життя й діяльності людей, які дають змогу досліджувати минуле людства).

– Назвіть види історичних джерел, які ви знаєте. (Речові, писемні, усні, етнографічні, візуальні).

– Як називають установи, у яких історичні джерела не лише зберігають і вивчають, а й виставляють для огляду? (Музеї. Музей – це установа, у якій зберігаються історичні джерела, вивчаються й виставляються для огляду; речові джерела мають назву історичні пам'ятки, експонати).

- Що таке експонат? (Експонат – предмет (історичне джерело), який виставляють для огляду в музеї).
- Хто з вас був у музеї? Що ви там бачили?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Історична довідка. Найдавніше минуле.
2. Українська хата та піч.
- 3 Ремесла.

Розповідь учителя. Історичні джерела.

Отже, історія – це наука про життя людей у минулому. Історичні джерела – це пам'ятки життя й діяльності людей, які дають змогу досліджувати минуле людства.

За час існування на нашій планеті людство залишило чимало "слідів" своєї діяльності, які називають *історичними джерелами*. Історики старанно відшуковують історичні джерела, вивчають і намагаються якнайбільш вірогідно відтворити життя людей у минулому.

Зверніть увагу на таблицю. Історичні джерела бувають речові, писемні й усні. Усе, що створене у процесі діяльності людини, що дозволяє вивчати минуле людського суспільства, називають історичними джерелами.

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА		
Речові	Писемні	Усні
Українська хата, піч, знаряддя праці, побут, прикраси, посуд, зброя, монети, руїни храмів, замків	Малюнки, написи на каменях, берестяні грамоти, пергаменти, літописи, листи, книги	Перекази, легенди, пісні, прислів'я, міфи. Фольклор
НАУКИ, ЩО ЇХ ВИВЧАЮТЬ		
Археологія – наука,	Палеографія –	Фольклористика , етногра

що вивчає минуле за речовими джерелами	наука, що вивчає історію письма	фія – науки, що вивчають культуру й побут різних народів світу
Місця і способи збереження історичних джерел		
Музей	Архів	Народна пам'ять

Розглянемо поняття "речові джерела". Вам цікаво, як саме історики знаходять речові джерела? Можливо, ви знаєте, хто допомагає історикам у знаходженні речей? Давайте з'ясуємо, що таке археологія і хто такі археологи?

Перегляд відеозапису про роботу археолога (підготовлений працівниками Макарівського краєзнавчого музею).

Бесіда.

– Що таке археологія? (Археологія – наука, що вивчає минуле за речовими джерелами).

– Яку роботу виконують археологи? (Археологи здійснюють розкопки та збирають речові історичні джерела.

– Де зберігаються речові джерела? (Залежно від свого походження історичні джерела зберігаються в архівах, музеях та бібліотеках).

– Отже, архів – спеціальна установа, що займається збиранням, упорядкуванням та зберіганням писемних пам'яток. Музей – спеціальна установа, де зберігаються та виставляються речові пам'ятки минулих часів – експонати. Для цього створюються історичні та краєзнавчі музеї. Писемні джерела зберігаються ще й у бібліотеках).

Продовжимо заняття в музеї "Світлиця" та ознайомимося з історичними джерелами нашого краю.

Екскурсовод 1. Історична довідка. Найдавніше минуле.

Огляд макету історичного поселення давніх часів у музеї "Світлиця".

Отже, розглянемо найдавніше минуле нашого краю завдяки історикам та археологам, які зібрали для музею історичні джерела.

Перші поселення існували на території сільської ради ще в період кам'яної доби. Про це свідчать кам'яні знаряддя праці (кам'яні сокири, ручні рубила, кам'яний молот), знайдені неподалік.

Приблизно у XIII-XIV ст. село було розташоване на лівому березі річки Буян, що північніше, ніж зараз; поселення було досить багате. Переселення відбулося після монгольського нашествия. Збереглися перекази, що біля села, на місці нинішнього кладовища, стояла церква. Коли в 1240 році монголи захопили Київ і підходили до села, жителі винесли всі коштовні речі з церкви і кинули їх у болото (тепер це ставок у центрі Королівки). Загарбники спалили все та пішли на захід. Уцілілі жителі заснували нове село в іншому місці. Про вірогідність цих переказів свідчить факт, що 1840 року в болоті було знайдено великий церковний дзвін.

У центрі села розташований могильник XIII ст. Нині тут стоїть магазин, а ще раніше був клуб. Коли в 1926 році будували клуб, то викопали багато черепів людей різного віку і статі, а також кам'яне та рогове намисто. Черепи людей знаходили тут і в 1962 році, коли прокладали селом асфальтовану дорогу. Проте документальних підтверджень існування села до XVII століття не знайдено.

Макарівський ключ, до якого належало село в середньовіччі, став власністю Кшиштофа Харлінського 1643 року, тож село, найімовірніше, було засноване в найближчі після цієї дати роки. Сучасну назву воно отримало дещо пізніше, коли стало власністю Кароля Тишкевича. Уперше Каролівка у власності Тишкевича згадується в 1679 році.

Учитель. Отже, ми дізналися про найдавнішу історію нашого краю завдяки розкопкам археологів, досліджень істориків та впорядкування давніх джерел музейними працівниками.

Екскурсовод 2. Українська хата.

Шановні гості музею "Світлиця", тут все овіяне вітрами історії. Перед вами речі, яким багато років, а може, і століть. Останнім часом погляди мільйонів людей спрямовані до своєї історії. Їм цікаво, як і чим жили наші предки, кого любили та шанували.

Діти оглядають українську хату поч. ХХ століття: піч, рушники, вишиті сорочки, предмети побуту.

Учитель звертає увагу, що все це – історичні джерела.

Екскурсовод 2. Батькова хата, дідусева казка, бабусина вишиванка, рушник, сорочка й калина біля вікна – це все українські символи, і все це розпочинається із рідної хати. Рідна хата, оспівана в піснях, оповита легендами, завжди буде символом добра й надії. Людина не повинна бути безбатченком, завжди має пам'ятати свій рідний дім, із якого пішла у велике життя.

Звучить пісня "Рідна хата" (сл. і муз. Наталії Май).

Дедалі більше віддаляється від нас біленька хата у вишневому саду з колискою та мудрим усміхом батька. У тому домі – наш корінь роду, щось одвічне, як життя і свято, як мамині пісні ...

Хата, як і людина, уміє плакати, сміятись, вона може бути горда й сумна, пихата й доброзичлива. Усе залежить від того, яка родина мешкає в ній.

Діти читають вірш про українську хату Яни Кернер-Вернер.

Вся у білих рушниках,
наша хата – ніби птах.
Мчить вона через віки,
диво-крила – рушники.
Вишивала їх бабуся,
вишивала їх матуся...
Я теж птаху помагаю –
рушничок свій вишиваю.

Малюнок Яни Кернер-Вернер

Екскурсовод 3. Українська піч.

Діти оглядають українську піч. Засвоюють назви слів: коцюба, рогачі, мисник, горщик, макітра, діжа тощо.

У хаті ліворуч від дверей завжди стояла піч: тут господиня готувала їжу, навчала доньку поратися коло горщиків. Господиня завжди охайно білила піч: "Яка піч, така й господиня".

Коли піч випалена, а сім'я поснідала, ставала до праці, усі предмети займали свої місця. Коцюба, рогачі – у коцюбнику, керамічні тарілки, полумиски – у миснику.

У кожній сільській оселі існував непорушний звичай: як тільки родина заселяла нове житло, у ньому обов'язково мали бути піч, стіл і пікна діжка. "Без столу, печі й діжі, – наголошено у прислів'ї, – немає тепла та їжі". Багато чого можна позичити чи взяти на тимчасове користування в сусідів, навіть хлібом ділились, а ось пікну діжку ніколи не виносили з хати. Вона вважалася святістю й недоторканістю, бо народжувала найбільш сокровенне – хліб.

Ще й досі літні люди тримають у домівках пікні діжі. Стоять вони, як німі свідки, і ніхто не наважується знехтувати цим родинним символом, викинути на горище чи використовувати в інших господарських потребах. Діжа, як і в давні часи, залишається святою, недоторканою. Нині вже мало

хто з молодих уміє випікати хліб. Відходить в історію, призабувається ця давня традиція.

Із давніх часів батьки привчали дітей своїх традиції берегти хліб. Від матері засвоювалися бережливе ставлення до "святая святих" – хліба. Він був мірилом життя, визначником людських статків. Невипадково виник вислів "Дурне сало без хліба".

Ще з пелюшок дитину привчали любити й шанувати хліб. У давні часи немовля разом з материнським молоком уживало хліб: замість сучасних сосок дитині давали обгорнуту в полотняну тканину м'якушку. Будь-яке свято чи обряд не обходилися без паляниці. Народжувалася дитина – йшли з хлібом, виряджали сина в далеку дорогу – і мати ув'язувала в рушник житній окрасць, святкували весілля чи будували хату – невідмінно приходили з книшем, йдучи на поминки, кожен ніс із собою паляничку, дорогих гостей також зустрічали хлібом-сіллю.

Екскурсовод 4. Про українські ремесла.

Діти оглядають історичні речові джерела – засоби, із допомогою яких виготовляли одяг: ткацький верстат, прядку, гребінець та ткане полотно для сорочки.

Дрібні селянські промисли в нашому краї розвивалися в основному на сировині, яку давало селянське рільництво і тваринництво. Багато селян виготовляли сукно й полотно для власних потреб, частково продавали їх на ринку. Ви бачите прядку, ткацький човник – елемент ткацького верстату, гребень. Кожна господиня могла пошити собі та членам своєї сім'ї одяг, а кожна дівчина на виданні мала вишити одинадцять різних за призначенням рушників.

Здавна, як тільки в родині підросли дівчата, бабусі, матері намагалися наготувати посаг – вишиті сорочки, рушники, пошиванки, наткані полотна й рябчуни. У більшості до цього привчали підлітків. Напередодні весілля дівчина вишивала молодому та його батькам сорочки, а юнак, своєю

чергою, мав пошити тещі ялові чоботи. Пригадаймо весільну пісню: "Оце ції чоботи, що зять дав, / Та за тії чоботи дочку взяв!"

Звичай дарувати сорочку своєму судженому давній і традиційно тривалий. Ці традиції не були підвладні часу. Зодягаючи іменний виріб, його власник оприлюднював рукотвір. Тому юні майстрині намагалися вкласти в нього не тільки хист здібностей, але й душу.

Історія про маніжки пов'язана з мешканцями нашого села. Вишивала їх Олександра Костянтинівна Міщенко собі та своєму чоловіку Сергію Яковичу Міщенку для майбутніх сорочок. Але не судилося пошити сорочки, тому що почалася війна, Сергій Якович пішов воювати, а потім прийшла похоронка.

Залишилась Олександра Константи́нівна вдовою із дітьми. Хоч і сваталися до неї інші чоловіки, але не зрадила своєму чоловікові й не пошила сорочку нікому.

Екскурсивод 5. Про рушники.

Звучить "Пісня про рушник" (сл. А. Малишка, муз. Пл. Майбороди).

Рушник на стіні. Давній наш звичай. Не було жодної оселі в Україні, котрої не прикрашали б рушники. "Хата без рушників, – говорили в народі, – що родина без дітей. Рушник із давніх-давен символізував не тільки естетичні смаки, він був своєрідною візитівкою, а якщо точніше, – обличчям оселі, відтак і господині.

Хліб-сіль на вишитому рушникові були високою ознакою гостинності українського народу. Крім обрядової, рушники мали й побутову функцію. Відповідно до цього утвердилися їх назви: утирач (для рук та обличчя), стирок (для посуду, стола й лави), покутник (ними обвішували стіни й фото), плечовий (пов'язували сватів), подарунковий, обрядовий (весільний) тощо. Відповідно до призначення вони різнилися технікою виготовлення. Узори наносили вишиванням або потканням.

Найбільше обрядових сюжетів, пов'язаних із рушником, збереглося у весільній церемонії. Їх подавали і брали, коли були сватами, ними пов'язували молодих, прикрашали вільце на дівич-вечір. Готувати рушники – означало

дбати про дівочий посаг. Кульмінацією весілля, власне закріплення шлюбу, було "стати на рушник".

Екскурсовод 6. Український посуд.

Перегляд глиняного посуду початку XX століття в музеї.

Наші давні земляки займалися гончарством, тож у вітрині можете побачити глиняний посуд. Кожна господиня мала в хаті місце, де вона готувала їжу, а також мисник, де тримала посуд, розташований біля печі. Уранці він був майже порожнім, а після аж яснів від чистоти нехитрої оздобы на посуді, набував якоїсь святковості.

Посуд господині купували на ярмарку, перед святами. Потрібно було вміти вибирати горщик, прислухаючись до дзвону. Твердий, чистий передзвін показував, що горщик послужить господині багато років, бо ж недарма кажуть: "Тріснутий горщик не дзвенить".

Виготовляли глиняний посуд гончарі. Люди цієї професії з діда-прадіда знали таку таємницю: вода, яка простояла у глиняному глечики, має цілющі властивості, бо глина – природний очищувач.

Зверніть увагу на таку особливість: у найбільш спекотний день рідина у глечики прохолодна.

Отже, їжте-пийте із глиняного посуду – це піде на користь вашому організму.

Наші предки використовували й дерев'яні миски та ложки. Кожен мав свою ложку, ніхто не їв чужою. Як ви думаєте, чому? (Бо будеш сваритися з тим, чия ложка). Не можна було стукати ложкою по столу. А чому? (Наші прабабусі казали: "Зуби повипадають"). Дівчатам широкі ложки не давали. Як ви думаєте, чому? (Рот буде широкий і негарний).

Зі стану мисника судили, яка була господиня – працююча чи ледача.

IV. Рефлексія.

Квест "Український побут".

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів про історичні джерела: "Український побут".

Завдання: Розшифруйте анаграми та знайдіть експонати в музеї.

1. **Я Д К А П Р (ПРЯДКА)**
2. **И К Е Ч Г Л (ГЛЕЧИК)**
3. **Ш Н Р У И К (РУШНИК)**

V. Домашнє завдання.

Скласти словничок: "Джерела до вивчення історії: речові, писемні, усні".

Список використаних джерел

1. На Урок : журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/urok-dzherela-do-vivchennya-istori-37759.html>.

Автор: Тетяна Федорівна Крижак,
учитель історії та правознавства

Навчальний заклад: Новосілівська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Макарівської районної ради

Тема уроку. Вигнання німецьких військ та їх союзників із Правобережної та Південної України. Завершення бойових дій на території України. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом. Ціна війни. Наш край в 1939-1945 роках. 11 клас

Мета уроку: охарактеризувати процес завершення визволення України; розкрити становище на західноукраїнських землях у 1944-1945 рр., участь українців у визволенні народів Європи, на прикладі земляка, контрадмірала І. Х. Кучеренка, Героя Радянського Союзу, показати героїзм українського народу, його вклад у перемогу над нацизмом; охарактеризувати розвиток освіти й культури в Україні в період війни; розвивати навички аналізу й зіставлення історичного матеріалу, уміння розглядати історичні явища в конкретно-історичних умовах, працювати з історичними джерелами, термінами й поняттями, аналізувати та визначати їх; формувати почуття гідності учнів, національної свідомості та гордості за історичне минуле українського народу.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Форма організації: екскурсія в історико-краєзнавчий музей села Новосілки.

Обладнання: карта "Україна в роки Другої світової війни"; матеріали історичного музею села Новосілки "Контр-адмірал І. Х. Кучеренко"; науково-дослідницька робота "Унікальність бойового мистецтва командира-підводника І.Х. Кучеренка в роки Другої світової війни" учениці 9 класу Т. Шинкаренко; "Атлас з історії України. 11 клас"; презентації: "Україна в роки Другої світової війни", "Роман Шухевич – командир УПА", "Степан Бандера, його роль в

організації оунівського підпілля", "Унікальність бойового мистецтва командира-підводника І. Х. Кучеренка в роки Другої світової війни".

Основні поняття й терміни: Корсунь-Шевченківська операція ("Сталінград на Дніпрі"), Українська Головна визвольна рада (УГВР), дивізія СС "Галичина".

Основні дати: 24 січня – 29 лютого 1944 року – Корсунь-Шевченківська операція ("Сталінград на Дніпрі"); лютий 1944 року – Рівненсько-Луцька операція; січень – лютий 1944 року – Нікопольсько-Криворізька; березень – середина квітня 1944 року – Проскурово-Чернівецька, Умансько-Ботошанська, Березнегувато-Снігірівська, Одеська операції; 5 квітня – 12 травня 1944 року – Кримська операція; 13 – 29 липня 1944 року – Львівсько-Сандомирська операція; 20 – 29 серпня 1944 року – Ясько-Кишинівська операція; жовтень – листопад 1944 року – Карпатсько-Ужгородська операція; 25 листопада 1944 року – завершення визволення України; липень 1944 року – заснування Української Головної визвольної ради.

Очікувані результати: учні зможуть: визначати хронологічну послідовність подій завершального етапу Другої світової війни в Європі; використовуючи карту та інші джерела інформації, характеризувати події завершального етапу війни; показувати на карті території, де відбувались воєнні події; на основі різних джерел інформації описувати героїчні події завершального етапу війни в Європі; укладати характеристики та політичні портрети видатних українських полководців і героїв Другої світової війни; порівнювати різні точки зору, що існують в історичній науці, щодо подій та етапів Другої світової війни, визначати власну позицію; розповідати про ціну перемоги та висловлювати особисте бачення ролі війн у житті людства; характеризувати стан української освіти й культури в роки Другої світової війни, діяльність провідних діячів культури, визначати, який вплив мала культура на перебіг подій війни; готувати проєкти різних видів.

Хід уроку

I. Організація навчальної діяльності

Оголошення вчителем мети та структури уроку. Клас об'єднується у дві групи. Кожна отримує завдання – у ході уроку сформулювати відповідь на **проблемне запитання**:

I група: Чи була для українців війна 1941-1945 років. Великою Вітчизняною?

II група: Чи могла Росія перемогти німецьких окупантів без України?

II. Актуалізація і корекція опорних знань.

Фронтальне повторення.

– Як відбувалось звільнення Донбасу, Лівобережної, Правобережної та Південної України?

– Доведіть, що битва за Дніпро стала прикладом масового героїзму радянських солдат.

– Як відбувалась операція зі звільнення Києва? У чому виявився тоталітарний характер радянського режиму?

Індивідуальні завдання.

Картка №1. Які фактори сприяли успіхові наступу радянських військ 1943 – на початку 1944 років в Україні?

Картка №2. Чому німецьке командування надавало особливого значення утриманню території України?

Картка №3. Показати на карті території України, які були звільнені від німців на середину 1944 року.

Картка №4. Схарактеризувати зміни, що відбулися в меті та програмі ОУН після III Надзвичайного збору ОУН.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, цілей і завдань уроку.

Учитель. Таким чином, на середину 1944 року більшість території України була звільнена від нацистів. Під владою німців залишалися лише західноукраїнські землі. Як розвивалися військово-політичні події в Україні на завершальному етапі війни, з'ясуємо сьогодні на занятті.

План уроку

1. Завершення вигнання окупантів з України.
2. Становище в західних областях України.
3. Завершення Другої світової війни. Героїзм українського народу. Ціна перемоги.
4. Освіта й культура в Україні в роки війни.
5. Наш край у 1939-1945 роках.

IV. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

1. Завершення вигнання окупантів з України.

Пояснення вчителя. Перед військами 1-го Українського фронту було поставлено завдання підготувати наступальну операцію, у ході якої розчленувати й розгромити німецьку групу армій "Північна Україна", визволити західні області України. Війська 1-го Українського фронту переважали ворога живою силою, танками й артилерією в 1,5-2 рази, авіацією – у 4 рази. Наступом 13 липня 1944 року на Рава-Руському, а 14 липня на Львівському напрямках війська 1-го Українського фронту розпочали Львівсько-Сандомирську наступальну операцію, яка тривала до 29 серпня.

Від 18 до 22 липня радянські війська оточили та розгромили в районі Брод велике вороже угруповання у складі 8 дивізій чисельністю близько 60 тис. осіб, із яких 38 тис. солдатів і офіцерів було знищено й 17 тис. взято в полон. Серед розгромлених військових частин була й 14-та гренадерська дивізія "СС-Галичина". Продовжуючи наступ, війська з'єднання 1-го Українського фронту 27 липня звільнили міста Львів, Станіслав і Перемишль, а 29 липня форсували Віслу. Було створено великий плацдарм на західному березі річки в районі Сандомира.

Із 20 до 29 серпня 1944 року війська 3-го і 2-го Українських фронтів у взаємодії з Чорноморським флотом і Дунайською військовою флотилією провели Яссько-Кишинівську операцію, у ході якої була розгромлена група німецьких армій "Південна Україна". 25 серпня радянські війська визволили місто Ізмаїл, повністю звільнили Молдавську РСР і Ізмаїльську область України від нацистських окупантів і розгорнули наступ углиб території Румунії. Одночасно 6 серпня 1944 року радянські воїни оволоділи містом Дрогобичем.

8 жовтня 1944 року радянські війська визволили останній окупований нацистами населений пункт радянської України в її довоєнних кордонах – залізничну станцію та село Лавочне Дрогобицької області.

Складання хронологічної таблиці.

Завершення визволення території України

Дата	Подія
13-29 липня 1944 року	Львівсько-Сандомирська операція (27 липня звільнено Львів, Перемишль; форсуванням р. Вісли закінчився розгром німецької групи армій "Північна Україна")
20-29 серпня 1944 року	Яссько-Кишинівська операція, у ході якої визволено Молдавську РСР та Ізмаїльську область України й розгромлено групу армій "Південна Україна"
8 жовтня 1944 року	Визволення останнього окупованого німцями населеного пункту УРСР – с. Лавочне Дрогобицької області
25 листопада 1944 року	Карпатсько-Ужгородська операція. Повне визволення Закарпаття, остаточне вигнання нацистів з українських земель

Запитання групам.

I група: Що зумовило шалений опір ворога під час визволення західноукраїнських земель?

II група: Назвіть операції, у результаті яких було звільнено Західну Україну.

2. Становище в західних областях України.

Робота у групах.

I група: Пригадайте, які дві течії Руху Опору були поширені в Україні в роки Другої світової війни. Охарактеризуйте передумови їх появи.

Простежте процес утворення та еволюцію УПА.

II група: Пригадайте, до яких форм і методів боротьби вдавалися діячі ОУН. Назвіть причини й наслідки розколу в ОУН.

У чому ви вбачаєте суперечливість і трагедію діяльності ОУН УПА?

Проектна діяльність. Перегляд презентації "Роман Шухевич – командир УПА", підготовленої учнями I групи.

Учитель. У серпні 1943 року був скликаний III Надзвичайний великий збір ОУН(Б). Він не тільки проголосив курс на боротьбу проти "московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову Української самостійної соборної держави", а й сформував соціально-економічну та політичну платформи організації. На початку 1944 року Митрополит А. Шептицький зауважив: "Прибуття більшовиків не лише можливе, а й забезпечене". 29 лютого 1944 року командувач 1-го Українського фронту Микола Ватутін із невеликою охороною на схід від Рівного натрапив у засідку однієї з сотень УПА і був смертельно поранений.

Робота з документом.

Із листівки УПА: "Ми боремося за Українську державу, а не за чужий імперіалізм. Ми мусимо берегти наші сили, бо ми впевнені, що війна у своїй кінцевій фазі надасть нам державу".

Запитання групам.

I група: У чому, на вашу думку, полягала провідна ідея, яку обстоювала УПА?

Хто, на вашу думку, поповнював загони вояків УПА?

II група: Чому в ході війни відбувалося збільшення лав УПА?

Чому в її лавах були люди різних національностей і політичних поглядів?

Пояснення вчителя. Лише на Рівненщині в січні-лютому 1944 року було зареєстровано 154 напади на загони Червоної армії, у яких загинуло 600 червоноармійців. 24 квітня 1944 року на околицях села Гурби на Рівненщині дійшло до великої битви, у якій з радянської сторони взяли участь близько 30 тис. воїнів, зі сторони УПА – до 5 тис. осіб. Повстанці втратили вбитими близько 2 тис. осіб, ще 1,5 тис. потрапили в полон.

Бої навесні та влітку 1944 року знесли УПА. Протягом цього року УПА спільно з німецькими саперами споруджувала схрони. У наступних 1945-1946 роках було знайдено близько 29 тис. таких сховищ. У вересні 1944 року з німецьких концтаборів звільнено 150 відомих націоналістів (Я. Стецька, С. Бандеру). Німецьке командування в жовтні надало 320 інструкторів для підготовки загонів УПА й розпочало постачання зброї і спорядження.

Проектна діяльність. Перегляд презентації "Степан Бандера і його роль в організації оунівського підпілля", підготовленої учнями II групи.

Учитель. У довідці НКВС УРСР від 22 жовтня 1945 року, підписаній заступником наркома Т. Строкачем, подаються такі дані: упродовж 21 місяця, починаючи з лютого 1944 року, проведено 26 685 бойових операцій проти ОУН УПА. Повстанці здійснили 6 128 операцій. За цей час вбито 98 846 повстанців і підпільників, захоплено 104 990, з'явилися з повинною 48 880 осіб. Із радянського боку загинуло 9 621 осіб, поранено 1 343, пропали безвісти – 2 456 осіб.

Завдання групам.

I група: Зробіть висновки з наведених фактів.

Методи боротьби з повстанцями:

- бойові операції;
- облави та арешти підозрюваних у співпраці;
- депортація до східних районів СРСР підозрілих у зв'язках з повстанцями, членів їхніх сімей і близьких. Загалом було депортовано понад 200 тис. осіб;
- проведення масових мобілізацій до лав Радянської армії;
- агітація, пропаганда, ідеологічний тиск на мирне населення;
- провокації загонів НКВС, переодягнених у повстанців, які влаштовували терор місцевому населенню;
- створення загонів самооборони;
- здійснення політики радянізації.

II група: Деякі історики називають події, що розгорнулися в Західній Україні, громадянською війною, інші – "війною патріотів і колонізаторів". Чию думку підтримуєте ви? Вибір обґрунтуйте.

Робота з документом.

Із висловлювання Р. Шухевича: "...Домагатися, щоб жодне село не визнало радянської влади. ОУН має діяти так, щоб усі, хто визнав радянську владу, були знищені. Не залякувати, а фізично знищувати. Не потрібно боятися, що люди проклянуть нас за жорстокість. Хай із 40 мільйонів українського населення залишиться половина – нічого страшного в цьому немає".

Завдання групам.

I група: Проаналізуйте зміст документа.

II група: Як ви вважаєте, чому оунівці спрямували свої зусилля на боротьбу з радянською владою? Які методи вони використовували в цій боротьбі? Чи схвалюєте ви їх?

3. Завершення війни в Європі. Героїзм українського народу. Ціна перемоги.

Учитель. У середині січня 1945 року розпочався загальний наступ радянських військ. Були успішно завершені Вісло-Одерська, Східно-Прусська і

Західно-Карпатська операції. 16 квітня 1945 року почалася Берлінська операція. Під час цієї битви було розгромлено 93 піхотних, танкових і моторизованих німецьких дивізії. Із 16 квітня до 7 травня радянські війська взяли в полон 480 тис. солдатів і офіцерів, захопили 1 550 танків, 8 600 гармат, 4 510 літаків. Понад 100 тис. радянських воїнів загинули в ці дні. Берлін капітулював 8 травня 1945 року. Німеччина підписала акт про беззастережну капітуляцію. Із війною в Європі було закінчено.

На всіх фронтах Другої світової війни, за даними головної редколегії зведеної Книги пам'яті України, протягом війни у Збройних Силах СРСР воювали 6 млн (за іншими даними – більше 7 млн) вихідців з України. Половина з них – 3 млн (за іншими даними 4,1 млн) – полягли в боях. Половина живих залишилася інвалідами. Демографічні втрати України від 1 січня 1941 до 1 січня 1945 років перевищують 13 млн 584 тис. осіб (ураховуючи 300 тис. українців, які після перемоги відмовились повернутися на батьківщину з Німеччини та Австрії). За період окупації загинули 5,5 млн осіб (3,9 млн цивільних і 1,6 млн військовополонених). Нацисти знищили в Україні 1 млн євреїв. Якщо у 109 містах УРСР на 1 січня 1941 року мешкали 8,5 млн громадян, то після осені 1944 року – лише 3,2 мільйона.

Воїни-українці та уродженці України вписали безсмертні сторінки в історію війни, показавши приклади ратного героїзму. Так, подвиг білоруса капітана М. Гастелло (вихованця Луганської авіаційної школи) повторили й українці. Серед учасників повітряних таранів – 55 льотчиків-українців та уродженців України. Із 15 фронтів, що діяли в період радянсько-німецької війни, більше половини очолювали маршали й генерали, українці за походженням.

Розповідь учня про героїчний подвиг І. Х. Кучеренка, контрадмірала, командира підводного човна "С-51", Героя Радянського Союзу – уродженця с. Новосілки Макарівського району Київської області.

Легендарний командир-підводник

Ім'я Героя Радянського Союзу Івана Хомовича Кучеренка, командира легендарного підводного човна С-51 в роки Другої світової війни, командувача Балтійського підводного флоту в післявоєнний період, широко відоме серед флотоводців.

І. Х. Кучеренко народився 28 грудня 1908 року в с. Новосілки Макарівського району Київської області в сім'ї селянина. Із дитячих років мріяв про море, тому після закінчення навчання в школі 1929 року пішов служити на Чорноморський флот. Перше місце служби – 79-й авіапарк Чорного моря. Звідси він був направлений у Ленінградське військово-морське училище ім. М. В. Фрунзе, після закінчення якого 1933 року почав службу на Тихоокеанському флоті.

Був штурманом підводного човна, помічником командира, командиром підводного човна М-13, служив у штабі Тихоокеанського флоту. Від грудня 1941 року командував підводним човном С-51. За наказом командування підводний човен С-51 (разом з іншими – С-54 , С-55 , С-56, Л-15 і Л-16) здійснили таємний перехід зі своїх баз у Тихому океані в Полярне, на Північний флот, через Панамський канал. Командир Іван Кучеренко довго вивчав маршрут переходу. Норвезьке, Гренландське і Баренцове моря були безпосереднім театром бойових дій. Завдяки мужності й майстерності командира підводний човен С-51 успішно подолав більше 16 700 миль (31 тис. км); близько 2 220 год підводний човен перебував у морі й разом з іншими човнами прибув у Полярне в березні 1943 року.

Прибулі підводні човни, маючи на борту підготовлені екіпажі, відразу ж включились у дії на північних морських комунікаціях Німеччини. "Відмінно зарекомендував себе Кучеренко, – згадував командувач Північного флоту, пізніше – замісник головнокомандувача ВМФ адмірал Арсеній Григорович Головкин, – підводний човен, яким він командував, уже був відомий найгучнішою на флоті перемогою: чотири потоплених фашистських транспорти під час одного походу – такого результату до цих пір не мав ніхто з підводників".

Знаходячись на позиції біля мису Нордкап, 13 травня 1943 року підводний човен С-51 виявив конвой ворога і прицільним торпедним ударом потопив транспорт і корабель охорони. Три з половиною години кораблі нацистів переслідували човен, скинувши на нього близько сорока глибинних бомб. Підводний човен, виконавши бойове завдання, повернувся на базу.

16 червня 1943 року С-51 відбув у другий похід – у район мису Слетнес. Підводники виявили конвой ворога й потопили два транспорти.

5 листопада 1944 року підводний човен С-51, який до цього часу потопив вісім і пошкодив два ворожих судна, був нагороджений орденом Червоного Прапора. У березні 1944 року І. Х. Кучеренко вступив у командування 2-м дивізіоном підводних човнів. За період його командування дивізіон потопив чотири ворожих кораблі загальною водотонажністю 7800 т і пошкодив два транспорти.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1945 року капітану 2 рангу І. Х. Кучеренку присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Раніше він був нагороджений двома орденами Червоного Прапора і орденом Нахімова II ступеня.

1948 році Іван Хомович закінчив Військово-морську академію, до 1951 року був на викладацькій роботі, а далі продовжував службу на командних постах у Червонопрапорному Балтійському флоті.

Іван Хомович Кучеренко зі своєю сім'єю – дружиною та двома синами – проживав у Москві, однак не раз приїздив у рідне село Новосілки. Любив рибалити на річці Ірпені, погомоніти з друзями. Односельці поважали його за простоту й уважне ставлення до їхніх проблем.

Нагороджений двома орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, орденом Нахімова II ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями.

Контрадмірал Іван Кучеренко помер 19 грудня 1959 року. Похований у Москві на Ваганьківському кладовищі. Його іменем названо військовий корабель і Новосілівська школа. Ім'я І. Х. Кучеренка викарбуване на монументі Слави в одному з гарнізонів Північного флоту. У центральному військово-морському музеї Санкт-Петербурга експонується Золота Зірка, орден

Леніна, фотопортрет героя-підводника, диплом № 712227 про закінчення академії Генштабу, схема переходу підводного човна С-51 із Владивостока в Полярне. Вдячні односельчани спорудили пам'ятник відважному флотоводцю на подвір'ї рідної школи.

Пам'ять про славного земляка вічно житиме в серцях людей, а його героїчний подвиг служитиме юному поколінню прикладом мужності й відданості Батьківщині.

Занурення в експонати музею: знайомство з матеріалами історичного музею села Новосілки про І. Х. Кучеренка.

Перегляд фрагментів кінофільму, присвяченому 100-річчю з дня народження І. Х. Кучеренка "Люди як кораблі".

Заповнення таблиці (здійснюється за розповіддю вчителя).

Наслідки Другої світової війни для України

Людські втрати	Матеріальні втрати	Демографічні втрати	Політичні зміни

Розповідь учителя. Із 11 603 воїнів, які в роки війни за бойові подвиги були удостоєні звання Героя Радянського Союзу, 2 072 – українці; 32 із них удостоєні цього звання двічі, а один – І. Кожедуб – тричі. Із 7 млн нагород 2,5 млн належать українцям. Партизани й підпільники України за самовіддану боротьбу проти нацистських окупантів одержали майже 63,5 тис. нагород із 152 тисяч. Лейтенант О. Берест із Сумщини був одним із перших, хто підняв прапор Перемоги над рейхстагом. Сьогодні українці вже знають про подвиги кримсько-татарського льотчика, Героя Радянського Союзу Амет-Хана Султана, українського героя французького Спротиву Василя Порика, генерала УПА Василя Кука, Героя України Євгена Березняка, який увійшов у популярну

культуру під псевдо "Майор Вихрь" і долучився до порятунку від тотального знищення Кракова, українського солдата польської армії Андерса Михайла Паньковця, який першим увірвався до німецького бункеру на горі Монте-Кассіно, звичайного дрогобицького хлопчика Мндика Хасмана, який долучився до Української повстанської армії, або генерала Кузьму Дерев'янка, який у буквальному сенсі поставив крапку у Другій світовій війні, підписуючи Акт про капітуляцію Японії на борту лінкора "Міссурі". 31 військовослужбовець – вихідці з України – повторили подвиг О. Матросова; серед них були й чотири воїни-євреї. Снайпер-українець Ф. Дяченко знищив 425 нацистів, Ф. Харченко – 387, Ф. Рубахо – 346 окупантів.

Американський журналіст Е. Сноу після поїздки Україною в січні 1945 року писав: "Друга світова війна була насамперед українською війною", – мотивуючи свою думку тим, що жодна держава Європи не зазнала таких страшних руйнувань. Нацисти повністю знищили понад 250 українських сіл, зокрема 171 на території "партизанських областей" – Волинської, Житомирської, Сумської й Чернігівської; було зруйновано 714 міст і понад 27 тис. інших населених пунктів. Матеріальні збитки склали 285 млрд крб. у цінах 1941 року, що в 5 разів перевищувало асигнування УРСР на нове будівництво впродовж 3 довоєнних п'ятирічок. В Україні було втрачено 40% економічного потенціалу: знищено 16,5 тис. промислових підприємств, залишилося лише 19% довоєнної кількості підприємств. 10 млн жителів залишилися без даху над головою. Загальна сума втрат населення й господарства України – майже 1,2 трлн крб.

Із закінченням війни завершився процес об'єднання всіх українських земель в одну державу: 26 листопада 1944 року з'їзд народних комітетів Закарпаття в Мукачевому (готувався під патронажем Л. Брежнєва) ухвалив рішення про вихід краю зі складу Чехословаччини і приєднання до УРСР. Цей акт було формально закріплено угодою між Радянським Союзом і Чехословаччиною від 29 червня 1945 року.

Робота з документом.

Із записів у щоденнику О. Довженка: "Чи подивлюся на пустелі, на цвинтарі, чи поплачу на руїнах і чи перерахую мільйони втрат? А потім умру з горя, щоб не бачити, як будуть заселяти тебе, моя Україно, чужими людьми, як будуть карати твоїх недобитків за каторжну працю в Німеччині, за те, що не вмерли вони від голоду і дочекалися нашого приходу".

Запитання групам:

I група: Проаналізуйте текст документа. Що мав на увазі О. Довженко, говорячи, що можна померти з горя на руїнах України?

II група: Які завдання та як вирішував радянський уряд після визволення території України? Які факти свідчили про збереження тоталітарного режиму в СРСР?

6. Освіта й культура в Україні в роки війни.

Учитель. Із визволенням України на порядку денному постали проблеми відбудови господарства.

А. Розенберг у директиві райхскомісара Е. Коху від 18 листопада 1941 р. зазначав: "Щоб створити загальні передумови для налагодження життя, досить допустити існування початкових шкіл". Дозволялося організовувати професійні школи. Навчальний процес у них відбувався за програмами, складеними німецькими чиновниками.

Робота з документом.

Зі статті "Завдання виховання молоді", опублікованій у газеті "Нове Запоріжжя" за 10 грудня 1941 року: "Одним з найважливіших завдань нашої школи є боротьба із залишками більшовицьких ідей. За часів свого панування жидівсько-більшовицькі агітатори встигли глибоко отруїти свідомість мас і, головне, молодого покоління..." (Л. Козачок, завідувач відділу народної освіти м. Запоріжжя).

Запитання групам:

I група: Якими були цілі освіти в умовах окупації?

Пояснення вчителя. За підсумками навчального 1941-1942 року в Запоріжжі працювало 33 народні семирічні школи, у яких навчалося 11 тис. учнів і працювало 433 учителі (порівняно з радянськими часами кількість шкіл зменшилася лише на 3, а кількість учнів – на 3,5 тис.). У Дніпропетровській області за ініціативою бургомістрату до кінця року відкрили 138 шкіл, де навчались 30,7 тис. Учні і працювали 1 070 учителів, дев'ять професійно-технічних шкіл, до яких були зараховані 21 654 особи. Узимку 1942-1943 рр., зазнавши військових поразок на Східному фронті, військове командування наказало закрити всі школи на невизначений термін у зв'язку з нестачею палива для обігріву приміщень. Навчання було поновлене лише на початку весни 1943 року, а деякі школи запрацювали лише у квітні.

На територію Німеччини з України було вивезено близько тисячі вчених. У 1942 році у Львові почали функціонувати п'ять вишів, але мова викладання була німецька, лише в кінці кожної лекції упродовж 10 хв робили резюме українською, причому студенти спілкувалися між собою також німецькою. На Волині протягом 1941-1943 рр. існував Інститут народної освіти в Кам'янці-Подільському, в інших округах – Житомирський інститут народної освіти (ІНО), Вінницький медичний інститут, у Києві – Українська Академія наук (недовго), у Харкові – Український художній інститут, у Дніпропетровську – університет тощо. У роки окупації в Україні виходили 150 газет і журналів, працювало 15 радіостанцій – певна річ, під суворим наглядом фашистської цензури.

В Україні працювали театри. На початку 1943 року київські й харківські артисти організували в Києві Театр музики і драми, Київський оперний театр. Харківський драмтеатр гастролював у Полтаві, в Одесі працювали чотири театри, у Києві здобула популярність студія "Троно" П. Коваленка. До березня 1943 року театр ім. І. Франка в Станіславі дав 43 вистави різних жанрів. У Ворошиловграді із серпня 1942 року діяли Український музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка, цирк, театр "Кабаре".

Українська хорова капела мала складі 30 артистів. Із вересня 1942 року почав працювати історичний музей.

У Харкові функціонували: Український національний оперний театр, театр ляльок, Український національний драматичний театр, Український національний хор, Українське концертно-естрадне бюро, духовий оркестр, Український оркестр народних інструментів, хор національної консерваторії, джаз-оркестр, п'ять музичних шкіл, Харківський об'єднаний архів.

У січні 1942 року в оперному театрі в Харкові вперше після 1918 року виконували гімн "Ще не вмерла Україна".

Упродовж 1941-1944 років у Львові відбулося п'ять виставок образотворчого мистецтва. Тут також діяло українське видавництво, виходив місячник "Наші дні".

Це був не колабораціонізм, а політика нонконформізму, "троянський кінь", подарований Україною імперії Гітлера. Адже творчі колективи не пропагували фашистських ідей, а всіляко намагалися підтримати людей у важкі часи окупації, хоча б тимчасово створити для них атмосферу людяності.

Із вересня 1942 року за наказом окупаційної влади розпочалося організоване пограбування українських національних культурних цінностей.

Евакуація вишів та їх діяльність у радянському тилу

У радянському тилу інтенсивно працювали над розробленням важливих наукових проблем і підготовкою висококваліфікованих спеціалістів понад 70 вишів, евакуйованих з України.

У результаті запровадження запропонованого Є. О. Патonom способу автозварювання продуктивність праці збільшилась у 5 разів, потреба в робочій силі зменшилась на 84%, а витрати електроенергії знизилися на 42%. Розроблена вченими-металургами України нова технологія знизилася брак під час виплавляння сталі із 42 до 2%. За участі українських енергетиків на 2,5 тис. тон на рік було збільшено сировинну базу коксування і своєчасно введено в дію 11 нових шахт.

Колектив Інституту клінічної фізіології АН УРСР, очолюваний академіком О. О. Богомольцем, розробив ефективні методи лікування кількох інфекційних, травматичних, шлункових та інших захворювань. Завдяки запропонованим українськими вченими новим методам лікування смертність

серед поранених радянських воїнів знизилася на 7%. Формуючи патріотичну свідомість, 1942 року в Уфі Інститутом історії України видано перший том "Нарисів історії України" та популярну "Історію України". Книга донесла до масового читача знання, поширення яких до війни перебувало під заборобою: про ратні подвиги українського козацтва та його провідників, "славних лицарів козацьких" – Петра Сагайдачного, Івана Сірка, Максима Кривоноса, Івана Гонту та ін. 25 письменників України полягли смертю хоробрих. Великий загін українських радянських літераторів працював у фронтових, армійських і дивізійних газетах і на радіо.

Близько 350 музичних творів написали в роки евакуації композитори УРСР. 1943 року був створений Український народний хор під керуванням Григорія Верьовки.

У радянському тилу продовжували свою творчу працю 42 евакуйованих з України театральних колективи: Київський театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка – в Уфі й Іркутську (230 тис. глядачів), Київський драматичний театр ім. Івана Франка – у Семипалатинську й Ташкенті, Харківський оперний театр ім. М. В. Лисенка – у Читі, Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка – у Фергані та ін.

За час евакуації театри України поставили 176 п'єс, які відвідали 15 млн глядачів.

Кіномитці України продовжували працювати над створенням художніх і хронікально-документальних кінофільмів (500 кіножурналів, 100 короткометражних фільмів). Київська кіностудія художніх фільмів, яка працювала в Ашхабаді, за допомогою Ашхабадської і Ташкентської студій створила такі фільми, як "Олександр Пархоменко", "Як гартувалася сталь", "Партизани в степах України".

Значною популярністю користувався хронікально-документальний фільм "Битва за нашу радянську Україну", створений О. Довженком за участю Ю. Солнцевої та Я. Авдєєнка, показ якого почався в листопаді 1943 року.

Понад 900 назв книг надрукувало об'єднане Українське державне видавництво. Випускались газети і журнали: "Українське слово", "Украина", "Перець".

7. Наш край у 1939-1945 роках.

Екскурсія в історичному музеї села Новосілки "Лиха воєнна доба" (розповіді екскурсоводів в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки про рідний край у роки нацистської окупації).

22 червня 1941 року по радіо сповістили, що почалася війна... Війська нацистської Німеччини перетнули кордон Радянського Союзу.

Усі дорослі мешканці села чоловічої статі були мобілізовані до Червоної Армії. Ворог наближався до столиці. За Ірпенем, біля Новосілок, проходила перша лінія оборони Києва. Йшли жорстокі бої. Тільки в одній братській могилі, що за селом дорогою на Ясногородку, похоронено 19 радянських воїнів, із ними молоденьку медсестру. А скільки їх було вбито в жорстоких боях у лісах та урочищах Поірпіння, де проходила перша лінія оборони!

11 липня 1941 року в Новосілки в'їхали німці на мотоциклах після того, як радянські війська відступили до Києва. Під час боїв багато жителів села залишились без даху над головою. Почалась тимчасова німецька окупація, яка тривала 846 днів. Окупанти почали наводити в Новосілках власні порядки; примусом до праці окупаційна влада застосувала страх і терор. Господарство колгоспу-мільйонера було зруйновано до тла.

А через місяць на село звалилось ще одне лихо: молодь почали вивозити на каторжні роботи у Німеччину. Із Новосілок було вивезено 45 молодих людей.

Новосілківці чинили активний і пасивний опір окупантам: у селі утворилися перші бойові патріотичні групи. Одну з підпільних груп очолив студент Семен Грицаєнко, куди ввійшли Арсен Орленко, Василь Орленко та Платон Кошовий.

Другу підпільну групу в Новосілках організував Іван Семенченко. Обидві групи об'єдналися і входили до Бишівської районної підпільної організації.

Керівниками були Микола Кошовий та Іван Осипенко. Тому в селі постійно проходили облави.

Підпільники допомогли втекти кільком односельцям, яких мали вивезти в Німеччину. А другу втечу організували з пересильного табору. Четверо новосілівців втекли прямо з ешелону: Петро Сиченко, Пилип Стеценко, Василь та Арсен Орленки. Пізніше вони теж приєдналися до підпільної групи. Уже в грудні 1942 року підпільники Мостищ і Новосілок мали зброю, яку зберігали на садибі вчителя Івана Дмитренка, мали зв'язок з Бишівською підпільною організацією та підпіллям Києва.

У березні 1943 року підпільники почали формувати партизанський загін. У травні 1943 року в загоні було вже близько 130 осіб. Командиром загону обрали капітана Івана Осипенка з села Мостище. Загін, як 4 батальйон, увійшов до Київського партизанського з'єднання під командуванням І. О. Хитриченка. У 4 батальйоні з новосілівців були Петро Сиченко, Арсеній Орленко, Михайло Ситенко, Олександр Малішенко, Микола Сиченко, Борис Орленко, Борис Дмитренко, Михайло Малішенко, Зіновій Тарабунський, Сергій Поліщук, Пилип Шовкун, Микола Задоя, Оксана Семенченко, Василь Орленко, Платон Кошовий, Іван Очкуренко, Федір Пльовик. Зв'язковими 4 батальйону були Іларіон Задоя, Іван Семенченко, Ярина Максименко, Віра Мартинюк, Параска Романенко, Якилина Ситенко, Матвій Дмитренко, Оксана Винокурова.

Через зв'язкову-підпільницю Оксану Винокурову в партизанський загін із Києва було спрямовано багато людей. Оксана знала явки в Києві, часто ходила на зв'язок із підпіллям, приносила зброю, медикаменти, листівки, дані розвідки в партизанський штаб. Це була дуже красива, молода і смілива жінка. Під час виконання одного з бойових завдань Оксану схопили нацисти і в страшних тортурах закатували в гестапо.

Самовіддано боролися з нацистами партизани. День і ніч тривали жорстокі кровопролитні бої в Поїрпінні. У селі будували укріплення, бліндажі. Тому під час перестрілок у Новосілках загинуло 11 мирних жителів, зокрема й четверо дітей.

Із села Новосілки на фронтових і партизанських дорогах війни загинули 153 особи. У селі їм споруджено пам'ятник. Вічна слава усім, хто загинув у боях за визволення нашої Батьківщини від німецьких загарбників. Сотні новосілківців нагороджено орденами й медалями за виявлений на фронті героїзм, а Іван Хомович Кучеренко удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Перегляд презентації "Бишівське радянське підпілля в роки Другої світової війни" (до науково-дослідницької роботи учениці 10 класу Шинкаренко Анни).

V. Узагальнення та систематизація знань.

Запитання для дискусії:

1. Якою була ціна перемоги для України у Другій світовій війні?
2. Чим відрізнявся розвиток культури на окупованій території і в радянському тилу?

Робота з тестовими завданнями ЗНО (робота з тестами за комп'ютерами).

Відповіді на проблемні запитання, поставлені на початку уроку.

VI. Підсумок уроку.

Учитель. У 1944 році в результаті проведених операцій територію України було повністю визволено від нацистської окупації. Проте для українців війна не закінчилася. Воїни-українці, які воювали у складі Радянської армії, продовжували боротьбу за звільнення країн Європи від німецької окупації.

Тим часом у західних областях України розгорталась справжня громадянська війна між прихильниками радянської України і прихильниками ідеї незалежності України. У нерівну боротьбу зі сталінським режимом вступила УПА. Таким чином, для України 9 травня 1945 року мир не настав.

Друга світова війна дорого коштувала Україні: великі людські жертви й матеріальні втрати. Українці зробили вагомий внесок у перемогу над нацистською Німеччиною.

Самооцінювання діяльності за допомогою таблиці самооцінювання.

Оцінювання роботи учнів учителем.

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати параграф 40 (за підручником О.В. Гісема, О.О. Мартинюка); відповісти на запитання на с. 234.

Описати екскурсію в історико-краєзнавчому музеї села Новосілки "Лиха воєнна доба".

Список використаних джерел

1. Гісем О. В. Історія України. Підручник для 10 класу. Рівень стандарту / О. В. Гісем, О.О. Мартинюк. – Харків, 2018. – 240 с.
2. Власов В. С. Історія України. Комплексне видання. ЗНО. 2018 / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Харків, 2018. – 335 с.
3. Журавльов Д. В. Хто є хто в українській історії. Князі. Гетьмани. Повстанці. Диктатори. Видатні особи XX століття / Д. В. Журавльов. – Харків, 2011. – 409 с.
4. Ісаюк О. Українці, історія нескорених. Роман Шухевич / О. Ісаюк. – Харків, 2015. – 250 с.
5. Ісаюк О. Українці, історія нескорених. Степан Бандера / О. Ісаюк. – Харків, 2015. – 248 с.
6. Скирда І. М. Історія України. Документи і матеріали. 10-11 класи / І. М. Скирда. – Харків, 2010. – 249 с.
7. Земерова Т. Ю. Схеми і таблиці. Історія України / Т. Ю. Земерова, І. М. Скирда. – К., 2010.
8. Середницька Г. В. Історія України. Опорні конспекти. 11 клас / Г. В. Середницька. – К., 2009.

Автор: Галина Володимирівна Марюта,
учитель української мови і літератури

Навчальний заклад:
Лозовоярівський навчально-виховний комплекс
"Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів –
дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)"
Яготинської районної ради

Тема. Наш Шевченко. Історія одного музейного експоната: портрет Тараса Шевченка. 7-9 класи.

Мета: розкрити правдиву історію одного музейного експоната: портрета Тараса Шевченка, знахідка якого в далекій Німеччині в роки Першої світової війни надавала сили жити українці-остарбайтеру; виховувати почуття гордості за Україну, за її національного генія – Тараса Григоровича Шевченка.

Форма організації: літературно-мистецьке свято в музеї "Флігель Тараса Григоровича Шевченка м. Яготина.

Обладнання: вишитий Євдокією Каменською портрет Тараса Шевченка, музейні експозиції.

Технічні засоби: мультимедійна дошка, проектор, ноутбук, музичний центр.

Музичне оформлення: пісні на слова Т. Г. Шевченка "Рече та стогне Дніпр широкий", "Заповіт", "Зоре моя, вечірняя...".

Ключове питання: Яка роль Т. Г. Шевченка в нашому житті?

*Присвячується
Каменській (Шевченко) Євдокії,
яка в роки Першої світової війни
відбувала примусові роботи в Німеччині.*

Перебіг заходу

Звучить пісня на слова Т. Г. Шевченка "Рече та стогне Дніпр широкий".

Учитель. Дорогі діти, шановні гості, учителі! Ми зібралися сьогодні, щоб вшанувати геніального поета і прозаїка, талановитого художника, генія національного відродження України й видатного українця – Тараса Григоровича Шевченка.

Ім'я Тараса Шевченка відоме багатьом країнам світу, навіть у нацистській Німеччині його портрет надихав українців, які перебували там на примусових роботах у роки Другої світової війни, і вселяв віру в перемогу та повернення додому. Героєм реальної історії стала моя мама – Євдокія Каменська (Шевченко).

Запрошую учнів передати зміст цієї історії "Наш Шевченко" .

Учень 1. Страшна війна гриміла в канонадах

У той пекельний сорок другий рік.

У селах українських лічать втрати –

І нескінченним вже здається чорний лік.

II. Вже нове лихо крадеться в хати:

Кругом облави, відчай, метушня.

Вже цвіт весняний – юнаки й дівчата –

Разом з худобою набиті в товарняк.

I. Доба минула, друга, третя...Що це?

Чужа земля, і сонце, і роса.

І вже рабиня у якоїсь пані Штольце,

Бо, бачте, їй моя сподобалась краса.

II. За днями дні тяглись нестерпно мляво,

Вже рік минув, і другий, мов у сні...

Як хочеться побачить, Боже, маму,

Хоч крихту щастя подаруй мені!

I. Одного разу заходилась якось
Перебивать перини й подушки,
На ліжку, завжди вбранім, як на свято,
Знайшла якийсь портрет, якісь старі книжки.

II. Взяла портрет до рук – і обімліла...
Поклала, знов пригледілась ще раз.
Невже це може бути, щоб у німців
Був батько наш, був рідний, був Тарас?!

I. На скло котились сльози ручаями.
– Чого ж ти тут? Нехай вже я, раба.
– Для вашого Шевченка, – каже пан, –
Ні тюрем, ні кордонів вже нема.

II. Його боялися царі й нікчемне панство,
Його "Кобзар" палили на вогні.
Він став борцем за справжнє людське щастя:
Твоє й моє, для всіх на цій землі.

Звучить пісня на слова Т.Г. Шевченка "Зоре моя, вечірняя..."

Зоре моя, вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько,
В неволі з тобою.

Учитель. Ключем до розуміння почутого вами сюжету стане новела "Незабутнє", представлена на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості, присвяченому Шевченківським дням в номінації "Література".

1 учениця. Довга валка возів повільно рухалася до Ташані. Ще не так давно цією дорогою ходили щонеділі на ярмарок селяни з довколишніх сіл. А тоді... Дівчата і хлопці купами сиділи на підводах. Поряд із ними, плачучи і рвучи сиве

волосся, спотикаючись і хапаючись за вози, безсило йшли матері... Плач і стогін, розпач прокляття – усе змішалось в ранковому тумані пізньої осені. А може, і вона, українська осінь, плаче за цвітом своїм потоптаним?

2 учениця. Після Ташані поліцаї разом із німцями відтіснили безтямних від горя матерів від возів і наказали гнати коней швидше. Жінки попадали на дорогу і, здіймаючи руки до неба, просили у всемогутнього Бога милосердя до безталанних дітей своїх. Євдокія разом із дівчатами ще довго махали хустками своїм матерям, аж доки не стало чути їхніх хрипких голосінь. Щільний морок туману поглинув і людей, і рідні тополі...

1 учениця. А далі була залізнична станція в Яготині й кілька діб моральних тортур у холодних товарняках, які везли рабів з України в далеку чужину...

На вокзалі в якомусь німецькому містечку на робочу силу вже чекали господарі. Оглядали "товар" прискіпливо, як цигани коней на ярмарку. Євдокію забрала до себе якась уже немолода пані; вони із чоловіком – бауером – тримали чимало худоби і обробляли кілька гектарів землі.

2 учениця. Потяглись сірі і нудні дні. Вони нанизувались, як важкі коралі на нитку. Здавалося, що вже ось-ось зламається та хитка опора, за яку з

останніх сил тримається людина в цьому житті, коли не доводиться сподіватися на світло в непроглядній темряві.

1 учениця. Та якось одного дня, на ліжку, на якому ніхто не спав, Дуня, перебиваючи подушки, натрапила під ними на два портрети. З одного дивився якийсь чоловік середніх літ. "Певно, родич", – подумала дівчина. Далі повернула склом до себе другий – і ледь не знепритомніла. У руках був портрет Тараса Шевченка. Євдокія пригорнула портрет до грудей – і їй ураз стало тепліше. З очей градом котилися сльози і капали на просту дерев'яну раму.

В оціпенінні дівчина й не помітила, коли до кімнати зайшла пані Штольце. Вона чекала, доки Євдокія отямиться. Настав час поговорити про найбільш сокровенне (за два з половиною роки Дуня добре вивчила німецьку мову).

– Пані, чому у вас наш батько Тарас? – ледь чутно пересохлими вустами запитала Дуня.

2 учениця.

– Він страждав за знедолених людей, а такі є скрізь: і у вас, в Україні, і у нас, у Німеччині. І так про матерів, як писав ваш Шевченко, не писав ніхто. Дуню, незабаром ваші солдати будуть тут, ти поїдеш додому до своєї матері. Я

благаю тебе, зроби мені одну послугу. У Першу світову війну на вашій землі загинули двоє моїх синів. Їхні друзі, яким пощастило вижити, писали нам, що поховані вони у спільній могилі на німецькому кладовищі в Києві. Знайди її і поклади жменьку рідної землі, якою колись бігали мої синочки, бо я туди вже не потраплю...

1 учениця. Десь через місяць Євдокія збиралась додому. Фрау провела її до потяга і тремтячими руками подала дівчині два вузлики рідної землі.

– Другий, якщо буде можливість, поклади на Тарасову могилу. Якби всі так відчували біль матерів за своїх дітей, то у світі не було б воєн. І мої сини були б живі, і твоя мати не билася б чайкою всі ці роки. Я дуже чекатиму від тебе листа. Тоді вже я знатиму непевне, що провідала своїх дітей.

2 учениця. Прохання матері Євдокія виконала й листа написала. А на Тарасову могилу дівчина ходила разом зі своєю матір'ю Олександрою Шевченко.

Учитель. Після повернення додому Євдокія Шевченко все життя працювала в рідному селі, разом із чоловіком виховали трьох доньок; наймолодша Валентина із сім'єю жила разом з батьками.

1 учениця. Із 15 років Валентина працювала дояркою. Незважаючи на щоденну втому, завжди знаходила час для того, щоб узятися за вишивання. У будинку скрізь було видно узор, вишиті нею. А коли довгого зимового вечора Євдокія Трохимівна розповіла про "зустріч" із Тарасом Григоровичем у далекій Німеччині, Валентина сказала: "Якщо наш Шевченко є аж у Німеччині, то гріх не мати його портрета в нашій хаті".

2 учениця. Так з'явився вишитий портрет Тараса Шевченка в ще одній українській хаті. А цей портрет, який Ви бачите перед собою, – це його другий екземпляр, який Валентина Йосипівна вишила для своєї доньки Галини, яка

привезла його з собою до Лозового Яру 25 років тому, отримавши призначення на посаду вчителя української мови і літератури в місцеву середню школу.

Екскурсія в Музеї "Флігель Тараса Шевченка"

Учитель. Кажуть, у житті людини немає нічого випадкового. Напевне, доля розпорядилась так, щоб навесні голодного 1933 дванадцятирічну Євдокію від збожеволілої баби Романихи врятувала акація. Через десять років саме цій українській рабині судилось тримати в руках портрет Тараса Шевченка в німецькій хаті, щоб потім про це могли дізнатися і ми, вкотре переконуючись, що для геніїв немає кордонів, бо вони належать світу. І зараз, перебуваючи в цьому святому для кожного з нас місці – музеї "Флігель Тараса Шевченка", – пишаймося тим, що наша багатостраждальна земля українська народжувала і народжує титанів духу. які тримають нас, українців, як націю.

Звучить пісня на слова Т. Г. Шевченка "Заповіт".

Автор: Лена Олександрівна Чечко, учитель історії та правознавства

Навчальний заклад: Академічний ліцей № 2 Обухівської міської ради

Тема. Наш край у другій половині XIX – на початку XX століть. 8-11 класи.

Мета: охарактеризувати історичні процеси епохи модернізації суспільства, визначити особливості розвитку нашого краю кінця XIX – початку XX ст.; навчати учнів співвідносити події історії рідного краю з подіями в історії України; формувати любов до рідного краю, його історії, культури.

Обладнання: музейні експонати, спогади, путівник "Познач історію".

Тип заняття: вивчення нового матеріалу.

Форма організації: екскурсія в Обухівському районному краєзнавчому музеї ім. Юрія Корнійовича Домотенка.

Підготовчий етап.

1. Визначити музейні об'єкти (експонати) для ознайомлення відповідно до теми та мети заняття.
2. Попередньо розподілити завдання й ролі між учнями.
3. Скласти супровідний текст уроку.
4. Ознайомити із правилами поведінки в музеї.

Хід заняття.

I. Організаційний момент.

Розкриття теми і мети заняття. Мотивація пізнавальної діяльності.

Учитель. Сьогодні заняття відбудеться в Обухівському краєзнавчому музеї ім. Юрія Корнійовича Домотенка.

Діти, згадайте, які найважливіші події відбувалися в кінці XIX – на початку XX століття в історії України?

Так, це "великі реформи" 60-70-х рр. XIX ст., російська революція 1905-1907 рр., розвиток українського національного руху, столипінська аграрна реформа і багато інших.

Історія Обухівщини нерозривно пов'язана з усіма історичними процесами й подіями, які відбувалися в Україні в цей період. А що ж відбувалося в історії нашого краю? Сьогодні ми про це дізнаємося. Тож тема нашого уроку – "Наш край у другій половині XIX – на початку XX ст."

Під час проведення заняття на основі здобутих відомостей вам необхідно буде заповнити путівник "Познач історію". Тож побажаємо всім нам успіху!

Ознайомлення учнів із порядком роботи.

План

1. Соціально-економічний розвиток Обухівщини у другій половині половині XIX – на початку XX століть.
2. Події революції 1905-1907 років.
3. Столипінська аграрна реформа і наш край.
4. Розвиток культури Обухівщини в другій половині XIX – на початку XX століть.
5. Побут нашого краю.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Соціально-економічний розвиток Обухівщини у другій половині XIX – на початку XX століть.

Екскурсовод 1. Реформа 1861 року сприяла прискореному розвитку капіталізму. Почала швидко розвиватися цукрова промисловість, залізничний транспорт. Для Обухівщини важливу роль відігравала річка Дніпро: кількість жителів населених пунктів, розташованих на берегах Дніпра, швидко зростала, особливо в таких селах і містечках, як Обухів, Трипілля, Григорівка, Германівка, Великі Дмитровичі та інші.

1866 року Обухів став волосним центром.

У 1900 році в Обуховській волості, до складу якої входили містечко Обухів (1-а і 2-а частини), села Нещерів, Копачів, Вільшанка, "деревня" Гудимівка (нині Перше Травня) і хутір Роговий, проживало 14140 осіб. Першій, власницькій, частині містечка належало 3833 десятини землі, із них 1396 десятин поміщицької (власність князів Горчакових). У цій частині жило 3698 осіб. На її території знаходилися православна церква, церковно-приходська школа, дві єврейські синагоги, аптека, один лікар, один фельдшер, заїжджий двір, цегельний завод, 8 кузень, один шинок, 22 вітряки, винокурний завод, у якому працювало 13 місцевих робітників і один "пришлый". Винокурня належала св. кн. Горчаковій. Другій, казенній частині, належало 2780 десятин землі; у ній проживало 4573 особи. На її території діяли православна церква, каплиця, однокласна народна школа, 9 кузень, 2 водяних і 5 кінних млинів, 34 вітряки, був фельдшер.

Існувала система урядових чиновників різних рангів. Місце перебування чиновників, які опікувалися справами на території Обухівщини, було таким: дільничний мировий суддя і суддівський слідчий знаходилися в Києві, сільський дільничний лікар – у Кагарлику, становий пристав – у Кагарлику, мирові посередники – у Києві. Призовні пункти були в Германівці і Ржищеві.

Кожного року в містечку проходило 6 губернських ярмарків і щотижневі базари. Ярмарково-базарна стихія породила специфічно обухівський прошарок людей: промисловиків-баришників, торгівців свиньми – кабанників. Це був особливий прошарок селян, що нараховував до двохсот сімей, котрі виключно займалися годівлею і продажем свиней. Оселені кабанники були на Кип'ячій, у казенній частині Обухова. Вітряки в основному належали кабанникам: вони літо й зиму перемелювали на дерть сотні пудів ячменю для відгодівлі свиней. У кабанницьких дворах годувалося одночасно по 40-46 свиней. У 4-6 погребях зберігалося по 200-300 пудів сала. Цінувалося старе сало, вилежане 2-3 роки. Воно закуплялося в Німеччину, Польщу вагонами. Свині скуповувалися кабанниками також у селян, які везли їх із глибинки до Києва, на ярмарки Трипілля, Черняхова, Стайок, Ржищева, Кагарлика, Миронівки.

Кабанники – дуки (багачі) – мали в обійстях цегляні хати "на дві половини під бляхою", огорожувалися високими дубовими частоколами. Найбагатшим обухівським кабанником був Трохим Оленченко. Він прийшов із царського війська в 45-літньому віці повним кавалером – мав 4 георгіївських хрести. У його сім'ї було 12 дітей, із них – 4 сини. Кабанниками-дуками були чотири брати Чирикали ("Павлушки"), чотири брати Тимошенки, брати Назаренки, Хрипичі-Ляші, Остап Кабанець. Оленченки мали 6 вітряків, Тимошенки – 6, Махайлюки – 6, Хрипичі-Ляші – 4, Назаренки – 3, Остап Кабанець – 2 вітряки. Виробами свинини переповнювалися обухівські ярмарки й базари, основним ринком збуту був Київ.

Екскурсовод 2. Обухів, ярмаркове містечко, густо заселяли ремісники: жили вони на Драній горі (в зеленому Гаю) в урочищі Погана Товарна, більшість – навколо найвищої гори Педини. Біля підніжжя Педини "гніздилися" стельмахи, бондарі, столяри, ковалі, чинбарі (кожум'яки), шевці, "богомази" (місцеві художники), гончарі (найбільше). Гончарним промислом займалося 15% обухівського населення. На початку XX ст. Обухів вважався "гончарною столицею" Київського повіту. Цьому сприяли великі поклади хорошої гончарної ("руді") глієстої глини і традиції, закладені ще у трипільські часи.

Обухівські гончарі збували продукцію на ярмарках Обухова, Трипілля, Германівки, Черняхова, Кагарлика, Мирівки, Яцьок, Василькова й Києва. Вона вирізнялася з-поміж іншої легкістю, дзвінкістю, червоним кольором, технологічною й художньою досконалістю. Виготовляли повний асортимент керамічних виробів: горшки, миски, макітри, глечики, покоришки, чашки, банки, каструлі, вазони, куманці, друшляки, чайники, самовари, жаровні, форми для тіста, молочники, "близнюки" – здвоєні горщики, "барани" для наливки, копилки, "коники", "пташки", попільниці, чорнильніці, підсвічники, нічні горщики, труби для дахів будинків і прикраси для віконних лиштв.

За гончарний круг сідали діти із дванадцяти років. Найбільш відомим гончарем із роду Хабрик був Олексій Олексійович Хабрика, вироби якого

побували на багатьох виставках і зараз знаходяться в Обухівському краєзнавчому музеї (додаток 1).

Майстровими стельмахами були Павло Русан із братом Арсеном (воза повністю виготовляли за 5 днів). Вправно стельмашили Каби, Гетьмани, Погребняки. Заправськими бондарями вважалися чотири двори Усів, три – Михайлюків, Назаренки, Здоренки; чоботарювало сім дворів Лагоденків, чотири – Дідиків, чотири – Галатеїв, чотири – Малишків (серед них батько видатного поета Андрія Малишка – Самійло); чинбарювали Русани, Щербані; малярством займалися Чепелики, Фабрики; гончарювали дванадцять дворів Міненків, сім – Божків, п'ять – Фабрик, чотири – Павлюків, чотири – Калашників, Здоренки, Кленуси, Русани.

Екскурсовод 3. В Обухівському районному краєзнавчому музеї директором Юрієм Корнійовичем Домотенком, заслуженим працівником культури України, та художником Києм Васильовичем Даниленком створено діораму "Обухівський ярмарок кінця XIX – поч. XX ст.", яка правдиво та яскраво відтворює багатолюдний ярмарковий обухівський майдан.

Ярмарок – колоритне явище в нашому колись невеликому ярмарковому містечку. Відбувався він у центрі населеного пункту ще до 30-х років XX ст. щочетверга, було також шість губернських ярмарків на рік. Перед Першою світовою війною й революційними розрухами Обухів був велелюдним і жвавим. Так майстерно його описує обухівський краєзнавець Микола Кирилович Панченко: "Ярмаркова Старокиївська дорога, що пролягала через Обухів, не відпочивала: валки базарувальників рухалися нею і вдень, і вночі – пішки, на кінній і воловій тязі. Улітку над нею висіли "султани" непроглядної куряви, а восени на ній – непролазна багнюка. Не змовкали безкінечні погейкування, скрипіння возів і ярем, стукіт і скрегіт коліс, людський гамір – усе це зливалося в суцільну какофонію звуків, що супроводжували люд сільський і все, що було з ним і при ньому, і на базарні торговіці, і з тих базарних торгів...

Базарна площа зустріла нас лунким передзвоном молотків у двох кузнях. За ними починалися ряди шевців, за ними порозкладалися на пів базару гончарі з усякими горщиками, мисками і макітрами, удвоє більшими за мене. Скільки тут було різного посуду – і на землі, і на столах, і на возах! Середина неоглядної базарної площі знаходилася тут же, де й тепер центр міста. Перші базарні слова, які я почув тоді, були: "Кому води? Кому холодної?!" Навколо заклопотаних людей сновигали спритні хлопчачки і продавали цигарки "Пароль", "Кальян". Біля рибних рядів продавали сирівець, що знаходився у великих баклагах і барилах. Шум, гам, метушня і навіть... танці: чоловік із чорною шевелюрою, у вишитій сорочці витанцьовував з дорідною молодницею, а потім вони цілувалися. Посеред площі безногий старець грав на лірі й співав жалісливі пісні: коло нього стояли пристаркуваті чоловіки й жінки – сплакували. Викрикуючи замашним голосом, ходив сюди-туди бравий парубок, обвішаний стручками червоного перцю. То тут, то там пересміювалися веселі парубки й реготливі дівки. З'явилися і циганки: вони ходили гуртами й ворожили марновірним молодцям і дівчатам. Там, де торгували збіжжям, було повно кінних і волових підвід, навантажених лантухами з житом, пшеницею, вівсом, просом, ячменем, гречкою, борошном, різними крупами. Трохи осторонь було місце, де продавалася велика рогата худоба, вівці, кози, свині. Ті, хто торгувався між собою, тут же, у корчмі, розпивали могоричі.

Та це ще був не увесь ярмарок. Посеред базару височіла, обгороджена металевою огорожею, Миколаївська церква, споруджена на кошти генерала Бердяєва, на верхівках її бань блищали золоті хрести. Коло церкви продавалися різні гостинці: копійчані цукерки, довгі, як олівці, кручені, мережані, пофарбовані різними фарбами копійчані півники, коники, різки, бублики, булочки, проскурки та інше печиво – така безліч, що очі розбігалися. Біля Польського двору, де зараз аптека, продавалися лампадки, свічки, ікони та різне лубкове малювання обухівських богомазів Чепеликів, Горбах, Рудиків. Поряд – глиняні свистунці, сопілки, голуби й півні з дерева, інші дитячі іграшки. Тут же крутилися і фотографі.

Трохи далі стояли рядами столи, а на них диміли жаровні, пихтіли самовари – продавалися гарячі наїдки. У вишитих сорочках, з разками намиста сиділи святково вбрані молодиці – у вухах золоті сережки, на руках золоті обручки – рожевощокі, гарні, як намальовані, і привітні, – запрошували відвідати їхні страви: борщ зі свіжою капустою, різні каші й кулеші, м'ясні спряжені та печені, вареники, пиріжки з печінкою, капустою, картоплею, квасолею, маком, помащені салом або потрушені солодкою пудрою. З великих макітер і полив'яних мисок діставали дерев'яними черпаками смажене м'ясо і печінку. Були тут галушки і пампушки з часником, млинці й оладки, ковбаси і шинка, ковбики і кров'янка... Трипільчани діставали з плетених корзин, накритих жалкою кропивою, свіжу рибу і тут же її смажили. Я також скуштував рибки-маринки, кругленької, як в'юни, – цілу сковорідку її смаженої купив мені батько – смачнішої риби я ніколи більше не їв.

Навпроти церкви – засмічений піщаний вигін, по обидва боки дороги на ньому тулилися одна біля одної приземкуваті будівлі під бляхою і солом'яними стріхами – житло й торгові лавки. Їх на базарній площі було більше сімдесяти, у них жили й торгували євреї. На стінах і дверях цих споруд висіли вивіски: "бакалія", "мануфактура", "риба", "гас", "дьюготь", "олія", "борошно"... Там, де зараз кінотеатр, стояла єврейська синагога – молитовний дім: біля неї торгували курьми, гусами, качками, індіками, сапетами, корзинами, верейками. Далі, аж біля Стусової гори, знаходилося місце кінських торгів – стояли конов'язі для коней і лошат, окремо – стовпи для прив'язу жеребців. Там торгували кінською зброєю, сільгоспреманентом, колесами, возами, бричками, бондарськими виробами. Торги вели разом базарувальники обох частин Обухова – бардіївці і кип'ячівці: серед бардіївців більше було ремісників, а серед кип'ячівців – кабанників.

На місці сучасного військкомату розміщалися фруктові й овочеві ряди – повно яблук, груш, слив – у відрах, кошиках, мішках, верейках, на возах і під возами. Тут же – вінки цибулі, пучки часнику й маку, картопля, морква, буряки, гарбузи, дині, кавуни, капуста, а над усім цим стояли густі пахощі спілих плодів і меду, бо й мед продавався в цих рядах.

Я не міг надивуватися тим, як можна зібрати разом до однієї величезної купи так багацько і такого різного люду: гончарі й бублейниці, шевці і кравці, стельмахи й бондарі, чорнолиці ковалі і старці-лірники, спритні євреї, що закликали базарувальників до своїх крамничок, браві парубки і вродливі дівчата, розкішні молодичі і причіпливі циганки – який він багатоликий і велелюдний цей ярмарок! Під тим враженням мені все життя здавалося, що більшого і базарнішого базару за той обухівський я так ніде ніколи і не бачив...".

Стаціонарна торгівля обухівських ярмарків і базарів знаходилася в основному в руках торговців єврейського походження: на поч. ХХ ст. містечкова базарна площа перетворилася на цілий єврейський житлово-торговий квартал з торговими рядами, ятками, лотками, рундуками, крамницями, магазинами – 72 торгових заклади. В Обухові проживали купці-євреї другої і першої гільдій, тримаючи багаті лавки і крамниці.

Багато обухівської продукції споживав Київ. Недаремно ж з'явилося народне прислів'я – "Обухів торби набухав, а Київ – виїв" (додаток 2).

2. Події революції 1905-1907 років.

Екскурсовод 3. Революційні події 1905-1907 рр. охопили Обухівську, Трипільську, Германівську волості. У травні 1905 року застрайкували сільськогосподарські робітники власницької частини Обухова, що належала Софії Горчаковій. Збунтувалися робітники Чорноярського заводу у Трипіллі й заводчани Григорівської цукроварні. Протест і непокору управителям економії виявили поміщицькі селяни Германівки. Великий бунт був у маєтку поміщика Савченка в Германівській Слободі.

Під час революційного піднесення 1905 року у Трипіллі утворилася організація анархістів-комуністів (есерів), яка мала значний політичний вплив на довкілля. Біля її керма стояли молоді революціонери-"самостійники" Петро Іконников, Іван Гавриш, Данило Терпило (у майбутньому – Зелений). Організація соціалістів-революціонерів мала розгалужену мережу осередків і

пропагандистів у населених пунктах Київського повіту. Бойові осередки, діяльність яких спрямовував Данило Терпило, готувалися до серйозних дій.

Трипільця Терпила було засуджено й відправлено в Сибір. Так починалася революційна діяльність Данила Ільковича Терпила, який згодом став отаманом Зеленим, відомим ватажком повстанського загону (Дніпровської дивізії) селян Київського та інших повітів Київської губернії проти більшовиків улітку 1919 року (додаток 3).

3. Столипінська аграрна реформа і наш край.

Бесіда.

- Коли розпочалася Столипінська аграрна реформа?
- Які зміни передбачала Столипінська аграрна реформа?
- Що вам відомо про переселенську політику під час Столипінської аграрної реформи?

Екскурсовод 4. Придушивши революцію 1905-1907 рр., царський уряд розумів, що одними репресіями зняти соціальну напругу в суспільстві неможливо. Однією з головних причин революції було аграрне питання, вирішити яке запропонував Голова ради міністрів і Міністр внутрішніх справ П. Столипін. У листопаді 1906 року ним видано указ, який був затверджений царем і став законом 14 червня 1910 року; у ньому містились основні положення реформи.

Столипінська реформа значно збільшила масштаби переселення на Схід (Сибір, Казахстан, Північний Кавказ, Далекий Схід) з українських земель. Протягом 1906-1912 рр. близько 1 млн осіб переселилося, але майже чверть їх повернулася. Ось історія такого повернення родини відомого українського письменника, нашого земляка Григорія Михайловича Косинки.

Григорій Михайлович Косинка (Стрілець) народився 29 листопада 1899 року на Київщині, на благодатній землі вікодавньої Трипільщини, у невеличкому селі біля містечка Трипільля – Щербанівці, що притулилося своїми мальовничими пагорбами до красуні Красної та її притоки Мохни; в одній з тих

убогих селянських хат, які "мов п'явки, вп'ялися в мокру землю і стоять такі зажурені-зажурені та дощем-негодою побиті". Печать зажури на родину майбутнього письменника накладали постійні злидні. Батько, Михайло Григорович Стрілець, одного разу, втративши всяку надію вижити, вдався до мандрів. Півроку з дружиною Наталкою Романівною та малим Грицьком і ще меншими двома дітьми поневірявся аж коло Байкалу та Амуру.

У 1968 році тоді вже дев'яностолітня Наталка Романівна про поневіряння її сім'ї чужими світами розповідала таке письменникові Микиті Шумилу: "Михайло, чоловік мій, подався на Херсонщину на заробітки, а я з дітьми сама: удень людям городи полю, а вночі коло каганчика вишиваю дівчатам сорочки. Очі сліпнуть, слізьми запливають. Людям вишиваю, а в самої сорочка розлазиться, бо все ж – дітям. Спідницю із старої свити пошила, з овечого сукна, – стирчить на мені, мов луб'я. Гриць за няньку, малих доглядає, а зимою в школу бігає. Справили йому одєжину, чобітки. Учитель підхваляє: добру пам'ять має, якби таки далі вчити. Якби ж то! Піде за батьком на Херсонщину, єдина йому дорога – на заробітки.

Нестатки так пригнітили нас, що Михайло, чоловік мій, каже: "Люди виїжджають на вільні землі, поїдьмо й ми". Куди? Н-і-і! Не поїду. Нізащо. Не покину свого села. Я з туги вмуру в дорозі. Де ти бачив! А він щодня своєї: "Переселяймося. На Далекому Сході – воля, розхазяйнуємося. Люди ж знають, коли зриваються з ґрунтів і їдуть у такий далекий світ".

"Які ґрунти?!" А він: "А тут загинемо, злидні задушать. Несила мені сім'ю забезпечити". І таки домігся. Продали ми свою четвертину, склали на воза манаттячко, сіла я з трьома дітьми на підводу. Уся вулиця зійшлася, і ми плачемо, і люди плачуть.

Далеко-далеко ми заїхали. Там тільки ліс, та каміння, та пісок, та вода. Багато води: вода й вода! Коло Байкалу були і на Амурі. Земля там неродюча, непривітна. Як усмокталася мені туга в серце – не можу. Вертаймося та вертаймося – одно товчу. З того далекого краю таким мені здалося милим та любим наше село! Вдень увижається, а вночі сниться Щербанівка, сніться наші люди, хата, городець. Бачу, й Михайло смутний ходить. А діти тільки й

щебечуть про своє село, про домівку. Гриць за дідом Романам скучає, за бабунею, за дядьком Калістратом (письменником Анищенком) – рідним братом моїм. Тужила я так і не переставала і таки поставила на своєму: вернулися.

Михайло знову подався на Херсонщину на заробітки, а я з дітьми сама. Прийде він з тієї Херсонщини восени пізно, заробить там злиднів торбу, але раді, що хоч живий. Діти обсядуть його, поприлипають, а він розкажує, як поневірявся по тих краях, скільки того люду бідного по заробітках – не тільки в нас лихо.

"Року 1908-го батьки спродали господарство – хату й землю – і всі ми рушили на той далекий та суворий Амур – виїздили були з України навіки, – згадував Г. Косинка. – Додому ми приїхали, мов ті старці з убогого ярмарку. Батько запік себе в найми, мати шитвом почала заробляти собі паляниці, а я пішов по весні полоти буряки – двоє літ зряду полов... Восени знову в економії, чи то коло машини, чи за погонича коло волів або за плугом десь стримиш – аби не лінувався робити..."

4. Розвиток культури Обухівщини у другій половині XIX – на початку XX століть.

Екскурсовод 5. Традиції шкільництва Обухів мав давно. Про наявність у ньому школи знаходимо відомості за 1757 рік. Приходські школи були при обох церквах – Свято-Воскресенській і Свято-Михайлівській. При Воскресенському приході школу відкрито 15 вересня 1860 року. Навчалось тоді в ній 40 хлопчиків і 5 дівчат. Навчали їх священник і дяк.

30 серпня 1868 року в Обухові відкрито училище при цьому ж Воскресенському приході, де навчалось 11 учнів, а навчали їх приходські священики: Іоан Каневський, дякон Василій Чегос та дяк Йосип Сугак.

Головним предметом в школах був Закон Божий, викладали його священики. Навчання проводилося лише російською мовою. Ще 1863 року царський міністр внутрішніх справ П.Валуєв заявив: что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может..."

На цій картині – зовнішній вигляд приходської школи. На ній видно й церкву (додаток 4). На верхній картинці – дата – 1894. Отже, це було училище в районі тодішньої Базарної площі. На карті 1906 року тамтешня церква йде під номером 83. До речі, колишня офіційна назва вулиці – Базарна. Швидше за все, це церковноприходська школа (училище) при Свято-Воскресенській церкві, що знаходилася в районі сучасної площі Матері в центрі. Менш вірогідний варіант, але можливий – у районі молокозаводу на Школі.

На початку XX ст. Обухів став багатолюдним (більше 5 тис. осіб) ярмарковим містечком із двома школами, у яких навчалися православні діти; також функціонувала хедер-школа для єврейських дітей.

15 жовтня 1902 року за кошти церкви та громади при Свято-Михайлівській церкві була відкрита церковно-парафіяльна школа. У школі у 1902-1918 роках було 2 класи, навчалося 50-60 учнів, переважно хлопчиків, працював один учитель і священик, або дячок.

Із часом у центрі містечка почалося будівництво нової двоповерхової школи (додаток 5), яка була відкрита земством у 1913 році як двокласне училище (у сучасності – 7 класів навчання). Першим директором школи був Я. В. Савельєв; у закладі працювало 8 учителів, навчалося 220 учнів.

Екскурсовод 6. Брати Бердяєви – наші земляки.

До сина

*Молися Богу за Вкраїну,
Молися, сину мій!
Щоб Бог підняв її з руїни,
Щоб дав Він волю їй!
Щоб сонце правди і свободи
Над нею сяло день і ніч;
Щоб всякі свари і незгоди
Повік втекли від неї пріч!
Щоб не кривавими руками
Обняти міг би брата брат,*

*А чистими любви сльозами
Щоб змив свою офіру кат.
Молись, дитино моя мила,
Покіль душа твоя свята!
Моя душа в грісі струхніла,
Мої осквернені уста.
Не смію я благать Благого...
Покіль себе не осквернив,
Молись, проси, благай у Його,
Щоб гнів на милость Він змінив.*

Автором вірша є український поет і публіцист *Сергій Бердяєв*, російський дворянин, старший брат відомого релігійного філософа Миколи Бердяєва, життя якого тісно пов'язане з Обухівщиною.

Сергій Олександрович Бердяєв народився 1860 року в м. Києві. Його дід і прадід по батьківській лінії належали до вищої військової аристократії. Батько якийсь час був предводителем дворянства, мати – з роду князів Кудашевих (по батькові) та графів Шуазель-Гуффіє (по матері). У будинку Бердяєвих частіше лунала французька мова, ніж російська. Іншими словами, то були дворяни не прості, а високосвітські. Жили у фешенебельному районі Нивки. Сергія хрестили в одній із лаврських церков. Перші враження дитини – Київська лавра, Печерські пагорби й усе, що навколо цього. Але більшість дитячих і підліткових років хлопець провів у батьківських маєтках в Обухові та Паліївці біля Фастова. Десь там, у розмовах та іграх із сільськими дітьми, почалася для нього українська мова й Україна.

Отож Сергій полюбляв "чернь". Можна було б подумати, що проти цього рішуче виступлять батьки, але ні. За своє "хохломанство" Сергій вип'є гірку чашу. Батьки сповідували повагу до вибору синів (так буде й у стосунках із Миколою). Почувши, що Сергій із прислугою без запинань розмовляє українською, його віддали навчатися до Київської колегії ім. Павла Галагана, де можна було познайомитися з нащадками козацької старшини.

Дні народження Сергія та Миколи Бердяєвих розділяє 14 років. Брати не могли обертатися в оточенні спільних друзів, знайомих, інтересів. Але дещо однакове таки було: обоє мали неврівноважені характери (материнський спадок), ставлення до свободи як найціннішого скарбу людини і, на вимоги батька, і один, і другий на початку дорослого життя робили спроби стати військовиками. Батько хоч і поважав синівські свободи, але кожному пропонував стати на військову стежу. Вдасться – добре, не вдасться – така вже доля, а він виконав певні обов'язки перед Богом та імператором.

Отож, виконуючи батьківську волю, Сергій після колегії поїхав до Петербурзького морського корпусу і трохи в ньому помуштрувався. Відчувши, що це не його, рушив за кордон, вивчав у Брюсселі та Вюрцбурзі медичні науки. З дипломом лікаря повернувся до Києва, але медична практика не пішла. Заважали знання двох десятків мов і бажання писати. Тому, попрацювавши трохи чиновником із особливих доручень при поштово-телеграфному відомстві, С. Бердяєв у чині колезького секретаря вийшов у відставку й поринув у літературу та журналістику.

1881 року його російськомовні вірші, підписані різними псевдонімами, друкували в київських газетах "Заря" і "Труд", пізніше – в інших виданнях. Серед 34 його псевдонімів є й "С. Обухівець". Ним він підписував українські вірші, пізніше – статті для газети "Рада" й інших українських видань. До 1888 року С. Бердяєв створив понад півтисячі віршів, більше сотні українською мовою. Серед російських значна частина – української тематики. А що мав феноменальні лінгвістичні здібності, то перекладав російською мовою з латини, новогрецької, французької, італійської, іспанської, португальської, англійської, німецької, шведської, норвезької, ірландської, угорської, польської, чеської, болгарської мов. Часто обирав для перекладу твори, у яких були згадки про рідний край, його історію.

За царювання Олександра III почалися єврейські погроми. Спочатку С. Бердяєв писав про "справу Дрейфуса", виступаючи на боці її фігуранта. Потім із такою ж пристрасстю засуджував російських правих. Газета

"Києвлянин", рупор київських чорносотенців, організувала проти нього похід, до якого одразу приєдналися жандарми.

Бердяєви заснували газети "Киевская заря" і "Работник", проте їх закрили, а редакторів Бердяєву погрожували ув'язненням. Утікаючи від судових звинувачень в антидержавній діяльності, Бердяєви на п'ять років перебралися до Москви, де потрапили під несамовиту критику московських шовіністів. Тих п'ять років тільки загострили нервову хворобу С. Бердяєва.

Повернувшись 1912 року до Києва, він зримував у блокноті:

Уже дожидаюсь я з острахом ночі,

Бо серце заснути ніяк не дає.

Заплющить хотів би утомлені очі,

Щоб тіло могло відпочити моє.

Вкраїно, святая та любая мати!

Од смерті зратуєш мене тільки ти.

Поможеш на працю свободную стати,

І втрачену силу, і долю знайти.

Марними були сподівання. За недовгий термін (6 листопада 1914 року) С. Бердяєв помер. Прожив 54 роки. Похований на цвинтарі на Пріорці.

Екскурсовод 7. Микола Бердяєв вважається одним із найвидатніших філософів ХХ сторіччя. Його творчість відносять до релігійного екзистенціалізму – філософії існування, яка мала значний вплив на розвиток літератури та мистецтва. Більше того, він започаткував філософський напрямок – персоналізм, – який визнає особистість первинною творчою реальністю, а світ – проявом творчої активності "вищої особистості" – Бога.

Свої погляди виклав у працях "Сенс творчості" (1916), "Доля Росії" (1918), "Сенс історії" (1923), "Філософія нерівності" (1923), "Нове середньовіччя" (1924), "Я і світ об'єктів" (1933), "Доля людини в сучасному світі" (1934), "Витоки і сенс російського комунізму" (1937), "Про рабство і свободу людини" (1939), "Царство Духу та царство Кесаря" (видана 1949), "Самопізнання" (видана 1953).

Микола Олександрович Бердяєв народився 18 березня 1874 року в Обухові під Києвом. Філософ любив Київ та особливо – Печерськ, який у той час складався суцільно з монастирів і військово-фортифікаційних споруд. "У душі своїй я завжди відчував образ Печерська. У мені змішалися чернечі та військові інстинкти й визначили характер мого духовного життя. У мене завжди були релігійні пошуки, і я завжди відчував у собі войовничість", – писав М. Бердяєв у автобіографії. Військові прагнення привели його до Київського кадетського корпусу, де він навчався у 1884-1894 роках. У 20 років він відмовився від кар'єри військового і вступив до Київського університету Святого Володимира на природниче відділення фізико-математичного факультету. Незабаром Микола Бердяєв перевівся на юридичний факультет. У 1898 році після арешту за участь у соціал-демократичному русі його відрахували з університету.

Микола Бердяєв вважав, що одні й ті ж мотиви привели його і до революції, і до релігії. Отже, найвищою цінністю для нього була людина та її свобода. Але він наголошував, що свобода – важке випробування, що легше залишитися в рабстві. Свобода первинна, вона відкриває можливості творчості та створення всього нового, чого ще не було у світі. Саме творчість людини є новим одкровенням, тим, що людина може дати Богу. Філософ вважав, що не тільки Бог потрібен людині, але й людина Богу. На противагу Ніцше, М. Бердяєв вважав, що демонізм, а не християнство, є мораль рабів. Бунтують проти Бога раби Божі, діти Божі люблять Бога. "Моє особисте переконання, що Бог присутній лише у свободі й діє через свободу", – зазначив філософ.

На ідейному роздоріжжі між релігією та атеїзмом молодий Микола Бердяєв хотів поєднати високі поривання до свободи із земними, соціальними прагненнями до щастя. Це привело його до марксизму. Хоча М. Бердяєв зацікавився марксизмом, у якому його захопила ідея сили людини, її влади над природою, революціонером він ніколи не був. "Революційна утопія здавалась мені підміною духовного життя. Вони підміняють втраченого Бога", – писав філософ. – Свобода завжди більше говорила моєму серцю, ніж рівність".

Жовтневу революцію М. Бердяєв сприйняв як трагедію, історично неминучу. 1919 року виступив засновником Вільної академії духовної культури, де читав лекції з філософії історії, філософії релігії, релігійної філософії. Діяльність в академії поєднував із професорством у Московському університеті. Після кількох арештів Бердяєва з великою групою російських письменників і науковців вигнано з Росії (1922). У 1922-1924 рр. жив у Берліні, де заснував Релігійно-філософську академію (переведену 1925 року до Парижа), займався активною лекційною і науковою діяльністю. Від 1924 року жив у Парижі (згодом – у передмісті Парижа Кламарі), де продовжив активну наукову й викладацьку діяльність, співпрацював із видавництвом YMCA-Press, був редактором журналу "Путь" (1925-1940). Помер і похований у Кламарі.

5. Побут нашого краю.

Екскурсовод 8. Житло. У XIX – на початку XX століть на Обухівщині в селах будувалися хати-мазанки (глину змішували з соломою або половиною). Будівля ділилася на дві половини. У жилій частині, зазвичай, стояло дві лави шириною 25-30 см вздовж і впоперек хатньої стіни. Посередині хати стояла скриня, у яку складалося все: одяг, вбрання, полотно та інші речі. У хаті, крім лав, могли бути ослінчики – маленькі стільчики.

Підлога в хаті була глиняна, стіни і стеля також, вони білилися білою глиною, яку купували на базарі. Надворі хати теж білилися білою глиною, лише їх тильна сторона – жовтою. Верх хати покривали житньою соломою. Біля входу в сіни поряд із дверима на стіні висів мисник, на якому були розкладені глиняні миски, полумиски, друшляк. Над дверима була полиця, на якій складали хліб.

З іншого боку, біля входу в хату, стояла велика піч, у якій щоденно варили їжу собі і тваринам та 1-2 рази на тиждень пекли хліб – на черені або на капустаному листку. Щоденно в печі варили їжу, в основному – борщ і кашу. Перед піччю був припічок, на якому складали горшки. У припічку палили лише взимку, коли було холодно. Збоку біля печі був лежак, до якого притулявся

настил з дощок; на ньому спала сім'я. Він застилався соломною й покривався рядном, зверху лежали подушки. Над постіллю висіла жердка для одягу.

Вогонь видобували за допомогою кресала, губки та кременю. Світили сухими дерев'яними скіпками або каганцем (це глиняна посудина у вигляді чашечки, у яку наливали олію або жир, клали гніт із ганчірки й запалювали). Пізніше з'явилися сірники, гас та лампи. Узимку жінки та дівчата пряли кужелі, шили та вишивали сорочки, рушники, ткали полотно на верстатах, а чоловіки молотили збіжжя у стодолах, виконували господарські роботи в хаті, ремонтували зброю, лагодили взуття та одяг (додаток 7).

Екскурсовод 9. Медицина.

Основною формою лікування в нашому краї була народна медицина, зверталися до бабів-шептух, знахарів; до лікарів зверталися рідко, бо медична допомога була платною. Із великими труднощами лікарські ради добивалися в земства права на безкоштовну медичну допомогу, що лише на початку XX ст. було дозволено земськими управами. Після скасування плати населення стало більше звертатися за медичною допомогою.

Оскільки на земських сільських лікарських дільницях, зазвичай, працював лише один лікар, зрозуміло, що він повинен був надавати медичну допомогу з усіх галузей медицини. Через брак транспорту й віддаленість спеціалізованих відділень не можна було своєчасно надати хворим дієву хірургічну допомогу, що змусило дільничних лікарів звернути особливу увагу на засвоєння й удосконалення знань із хірургії. Успішне хірургічне лікування переконувало селян у перевагах лікарської допомоги перед засобами знахарів, ворожбитів і підносило авторитет медичних працівників.

21 серпня 1901 року в. о. Київського губернатора дав вказівку приставу 3-го стану повітового розпорядчого комітету вирішити питання для відкриття лікарні в Обухові у священика Ясирського. Але той відмовив у здачі в оренду свого приміщення, тому була вказівка відшукати необхідне приміщення в містечку Германівці. Становий пристав доповів, що приміщення для лікарні надає в оренду Надія Іванівна Нікольська, вдова генерал-майора Нікольського.

7 грудня 1901 року договір оренди приміщення був підписаний Київським справником Михайлом Густавовичем Сундетрем і лікарем Миколою Івановичем Цигульським терміном на 3 роки з оплатою за оренду 400 крб. за рік. Київським повітовим розпорядником 11 грудня 1901 року за № 6930 було виділено 547 крб., які відразу ж були використані на медичний інвентар. 1903 року обладнання було скомплектовано повністю, на що витрачено 901 крб. 61 коп.

Доля щасливо посміхнулась Германівці: воно мало лікарню на 10 ліжок, а перший лікар доповідав: "Имею честь уведомить Киевский уездный распорядительный комитет, что дом вдовы генерал-майора г. Никольского занят под лечебницу 18 декабря 1901 года. Врач Чернявский".

Також у Трипіллі напередодні першої світової війни діяла земська лікарня на 10 ліжок з одним лікарем, чотирма фельдшерами та однією акушеркою.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Відповіді учнів на запитання у путівнику "Познач історію" за засвоєним матеріалом.

V. Домашнє завдання.

Скласти план доповіді "Наш край у другій половині XIX – на початку XX ст."

Список використаних джерел

1. Брати Бердяєви : дві обдаровані постаті на Обухівській землі [Електронний ресурс] // Хроніки Обухова. – Режим доступу : <https://obukhiv.info/2015/02/22/>.
2. Домотенко Ю. К. Земля Обухівщини : нариси з історії Обухівського району на Київщині / Ю. К. Домотенко / худож. : Л. Падиговський, М. Івасюк, А. Резниченко. – К. : Задруга, 2008. – Т.1. – 432 с.

3. Суховецький Микола. Поет, брат філософа [Електронний ресурс] / М. Суховецький // ЛітАкцент. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2011/05/13/poet-brat-filosofa/>.
4. Обухівщина'96: Адмін.-іст. довід. / авт. і упоряд. : Ю. К. Домотенко, В. С. Попович. – Обухів : Ред. газ. "Обухівський край", 1996. – 84 с.
5. Обухівська школа імені А. С. Малишка – монохромна історія [Електронний ресурс] // Хроніки Обухова. – Режим доступу : <https://obukhiv.info/2015/11/15/>.
6. Домотенко Юрій. Праведна дорога додому [Електронний ресурс] / Ю. Домотенко // Хроніки Обухова. – Режим доступу : <https://obukhiv.info/2015/11/15/>.
7. Як виглядала і де була церковноприходська школа в Обухові 19 ст.? Версія [Електронний ресурс] // Хроніки Обухова. – Режим доступу : <https://obukhiv.info/2016/08/18/>.

Фрагмент експозиції

Діорама "Обухівський ярмарок кінця XIX – початку XX ст."

Данило Терпило (отаман Зелений)

*Церковно-приходська школа при Обухівській Свято-Воскресенській церкві.
Самобутній художник Г. І. Чепелик. 1894.*

*Учні і вчителі Обухівського двокласного училища із солдатами царської армії, учасниками
Першої світової війни, біля приміщення нової школи, збудованого у 1913 році. Фото. 1915.*

Брати Бердяєви

Фрагмент інтер'єру обухівської сільської хати кінця XIX – поч. XX ст.

Автор: Надія Володимирівна Шевчук, учитель історії та правознавства

**Навчальний заклад:
Бориспільська загальноосвітня
школа I-III ступенів №3
Бориспільської міської ради**

Тема заняття. Історія становлення та розвиток Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3. 8-9 класи.

Мета заняття: розширити знання учнів про історію рідної школи, її учителів, випускників, які прославили школу та є гордістю рідного краю; формувати культуру поведінки дітей, почуття патріотизму, національної гордості, любові до рідного краю, Вітчизни.

Тип заняття: засвоєння нових знань.

Форма роботи: екскурсія в історичному музеї "Історія Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3".

Обладнання: експозиції музею історії школи, відео "Відомі випускники школи", відео "Урочистості в школі до Дня знань 2019 року", вірш про школу, квестові завдання.

Музичне оформлення: гімн школи, пісня "Це моя Україна" (муз. Н. Петраша, сл. Ю. Рибчинського).

Ключове запитання: Що ви знаєте про школу?

Хід заняття

*Школа – велика дитяча країна.
В ній відкривається білий наш світ.
Тут пізнає себе кожна дитина.
І відправляється звідси в політ.*

Н. Красоткіна

*Школа – це дзеркало суспільства,
важливий соціальний інститут.*

I. Кон

I. Вступна частина.

1. Організаційний момент.

– Шановні учні! Сьогодні в нас – незвичайне заняття, яке відбудеться в музеї, де дізнаємося багато цікавого про рідну школу.

Учитель ознайомлює учнів із правилами поведінки в музеї.

Правила поведінки в музеї:

1. Верхній одяг, великогабаритні речі (сумки, портфелі, рюкзаки, пакети), парасольки залишати у гардеробі.

2. В експозиційній залі поводити себе спокійно, не штовхатися. Уважно оглядати й читати описи експонатів, слухати розповідь екскурсовода, не перебивати, із запитаннями до нього звертатися під час паузи або після екскурсії.

3. Не заважати іншим відвідувачам. Дотримуватися тиші. Голосно не розмовляти, не кричати.

4. Не торкатися експонатів, бо це може завдати їм шкоди.

5. Не торкатися й не притулятися до скляних вітрин, підставок, стін, картин.

6. Не висловлювати голосно своє захоплення або зневажливе ставлення до чогось у музеї: кожен відвідувач має особисту думку.

7. Вимикнути мобільний телефон.

8. Не приносити предмети, які можуть забруднити приміщення музею або одяг відвідувачів.

Учитель історії. Шановні діти! Сьогодні здійснимо екскурсію в музеї історії Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 та ознайомимося з визначними подіями в її історії, учителями та учнями. Нашій школі виповнилося 55 років. У закладі освіти навчалося багато гарних людей,

які у славили його й наш рідний край. У музеї є багато цікавих учнівських приладів, старих зошитів і книжок, за якими навчалися ваші батьки. Давайте послухаємо розповіді екскурсоводів.

Учні-старшокласники – екскурсоводи, а учні 8-9-х класів – слухачі.

II. Основна частина. Екскурсія в музеї історії Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3.

Звучить гімн школи. Виходять юні екскурсоводи – учні 10 класу.

Екскурсовод 1.

Складаємо пошану рідній школі

В думках, у мріях, у піснях.

А ти стоїш на видноколі,

Як той маяк, що визначає шлях.

Школо моя, радість моя, невпізнаною зробили тебе роки. Та все ж ти рідна, світла, дорога. Бо ти – колиска, ти – пристань, ти – рідний дім великої родини.

Показ відео "Урочистості в школі до Дня знань 2019 року".

Екскурсовод 2. Історія нашої школи бере початок у далекому 1965 році. 1 квітня 1965 року відповідно до розпорядження обласного управління освіти почали будувати школу для дітей, відселених із зони, відведеної для будівництва Київської ГЕС. Цей новий район стали називати Дубечанським. Першим директором школи був Зіновій Черніченко. У той час у школі навчалося близько 1000 учнів, на паралелі – по чотири класи.

У заклад приходили продовжувати навчання діти з восьмирічної школи № 2, а також з усіх шкіл міста до старшої школи, оскільки в нашій школі було впроваджено виробниче навчання – автосправа. Був автопарк, трактор, три класи повністю обладнані для вивчення автосправи. Школа мала "зелений" клас для проведення уроків географії, а на подвір'ї було влаштовано перший у місті метеомайданчик. Зіновій Іванович – перший директор – подбав про озеленення

школи: на подвір'ї було висаджено багато різновидів дерев і кущів. І нині цей парк є прикрасою нашого закладу освіти.

Перегляд експозиції музею: фото, документів і шкільних приладів 1970-х років.

Екскурсовод 3. За 55 років функціонування у школі навчалися 3852 учнів; із них 247 були нагороджені золотими та срібними медалями.

У різні роки школу очолювали директори:

Зіновій Іванович Черніченко (нині покійний) – 1965-1973 рр.;

Микола Васильович Воробей (нині покійний) – 1973-1980 рр.;

Надія Миколаївна Пилипенко – 1980-1990 рр.;

Євгеній Іванович Хахуда – 1990-1996 рр.;

Олександр Миколайович Вовк – 1996-1998 рр.;

Павло Григорович Іванюта (нині покійний) – 1998-2001 рр.;

Григорій Федорович Матлак – 2001-2011 рр.

А від 2011 року й до нині заклад очолює Ірина Панкявічене.

Перегляд експонатів вітрини, де експонуються світлини всіх директорів школи.

Випускники школи – керівники закладів освіти міста.

Серед випускників нашої школи є ті, хто очолив інші заклади освіти міста:

Світлана Григорівна Мазур – директор Бориспільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 імені Костянтина Могилка;

Людмила Василівна Шевченко – директор Бориспільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 імені Юрія Головатого;

Неоніла Іванівна Клименко – директор Бориспільського НВК "Гімназія "Перспектива" ім. Володимира Мономаха;

Галина Дмитрівна Пружинська – завідувач ДНЗ № 1.

Екскурсовод 4. У школі було створено **кімнату-музей Василя Севастяна**, випускника, який загинув під час виконання військового обов'язку в Афганістані, тому наступна експозиція музею знайомить із випускником-героєм. У школі виготовлено меморіальну дошку на згадку про нього: "Севастян Василь Михайлович (1960-1981 рр.)".

Народився Василь Севастян 5 липня 1960 року в м. Борисполі. Навчався у нашій школі. "Ввічливий, порядний, товариський. Добре навчався та старанно виконував доручення...". Так про В. Севастяна говорили його однокласники та класний керівник Олександр Якович Корніяка.

Василь був прекрасним футболістом.

Навколо себе міг організовувати товаришів, був вірним другом, готовим завжди прийти на допомогу всім, хто її потребував.

Перегляд копії шкільного журналу з оцінками героя й навчального табеля.

Після закінчення 8 класів працював механізатором у радгоспі "Бориспільський". 20 липня 1979 року розпочав службу в Радянській армії в навчальній частині міста Ашхабад, де здобув спеціальність механіка-водія гусеничних бронемашин. Згодом йому було присвоєно звання молодшого сержанта й направлено в місто Кабул демократичної республіки Афганістан.

Перегляд листа сержанта Василя до рідних, написаного менш, ніж за місяць до загибелі.

Молодого сержанта було призначено заступником командира взводу БМП, який забезпечував охорону руху автомобільних колон до місця призначення. Юнак зарекомендував себе досвідченим командиром, умілим бійцем. Приймав правильні рішення, що врятувало багато бійців від загибелі. Але сам одного разу не врятувався, хоча бойове завдання було успішно виконано.

Василь Севастян загинув смертю хоробрих під час виконання військового обов'язку 3 травня 1981 року. За мужність і героїзм, проявлені в боях з душманськими бандами, посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 23 листопада 1981 року).

Кожного року, у лютому, у День ушанування учасників бойових дій в Афганістані й на території інших держав, у школі та в музеї проводяться тематичні уроки, уроки-реквієми, організовуються творчі зустрічі з воїнами-афганцями.

Перегляд фото, документів та особистих речей Василя Севастяна. Ушанування хвилиною мовчання героя.

Перегляд відео "Відомі випускники школи".

Екскурсивод 5. Мікрорайон Дубечанський. Школа розташована в мікрорайоні Дубечанському, у південній частині міста. Район обмежений вулицями – Котляревського – Польовою – Глибоцькою. Названий за найменуванням більшості його мешканців – переселенців із Дубечанського району. Ті, хто прибув сюди, вимушені були залишити свої домівки через

спорудження в 70-х роках XX століття Київської ГЕС та утворення Київського водосховища. Переселяючись у нове місце, люди перевозили будинки, хатне начиння, предмети побуту. І, звичайно, зберігали свої традиції та звичаї, розмовний діалект, культуру.

Довгими зимовими вечорами, зібравшись на досвітки, дівчата й жінки проводили вільний час, створювали вишиванки, готували полотно, ткали рядна – творили красиве й корисне.

А яке розмаїття керамічного посуду: горщики і глечики, миски й полумиски, макітри й куманці – були необхідними речами в кожній хаті. У народному побуті XVIII-XIX століть поряд із керамічним посудом часто застосовувався дерев'яний (миски, тарілки, ступки, ложки тощо). Ці речі хатнього начиння подарували музею жителі мікрорайону.

Маємо змогу бачити, у чому готували їжу, що пряли, у чому пекли хліб, як одягалися наші предки. Дуже цікаво споглядати ці старовинні речі й знати, що колись вони були в нагоді людям, господарі користувалися цими предметами в побуті.

Екскурсовод 6. Історія школи № 3.

Історія школи № 3 починається від початку XX століття. Про це свідчать історичні документи та згадки в Бориспільських звітах 1930-х років, а також спогади колишніх учнів. Школу називали Терезиною, бо вона розташувалась у

маєтку поміщиці – іноземки Терези, на Розвилці, неподалік церкви, на місці нинішнього ринку. Довкола школи був розкішний парк-сад, фруктовими плодами яких підгодовувалися на перервах голодні діти в 1932-1933-х роках. За садом і маєтком було велике озеро й левади, які в давнину були руслом річки Альта.

Фото-малюнок школи Анастасії Шульги

Зі спогадів Анастасії Шульги, яка у 1940 році закінчила сім класів Бориспільської школи № 3: "... у моїй пам'яті й усіх, хто ще живий і вчився в школі № 3, вона залишилася казкою, де жили і творили наші добрі вчителі й наставники, яких я пам'ятаю...". Директором школи й викладачем української мови і літератури був Микита Васильович Литвин. Його дружина Марина Прокопівна Литвин – талановитий педагог, учитель початкових класів і музики. Її учнем був Віктор Іванович Йова (директор Бориспільського історичного музею 1967-1998 рр.). Під керуванням Марини Прокопівни у школі працювали хори, струнний оркестр і танцювальний гурток.

Перегляд фото хорових колективів 1930-х років.

Добрими наставниками й талановитими педагогами були вчителі школи Петро Петрович Петрусь, Петро Васильович та Марія Іванівна Очеретьки, Ольга Ларіонівна Верна.

Багато педагогів були українськими патріотами, тому згодом були репресовані. Активним борцем за незалежність України на початку XX століття був учитель природознавства Бориспільської школи № 3 Андрій Матвійович Полонський, який 1917 року обирався депутатом Української Центральної Ради 1-го і 2-го складу, був директором Бориспільського краєзнавчого музею, проводив археологічні розкопки в Борисполі, працював актором "Молодого театру", заснованого Лесем Курбасом. Дружина Полонського, учителька української мови і літератури школи Віра Онацька, також грала в цьому театрі, керувала 5-ю театальною студією Леся Курбаса в Борисполі. Андрій Матвійович заснував у місті **перший ляльковий театр**. Це був шкільний театр "Петрушка" при Бориспільській семирічці.

Бориспільська 4-річна школа № 3 у 1930-х роках налічувала 162 учні.

Після звільнення Борисполя від німецько-фашистських окупантів у вересні 1943 року приміщення школи було зруйноване. Для відновлення навчального процесу чимало класних кімнат розташовувалися в хатах колгоспників. Це були важкі часи. Труднощі довелося долати ще багато років.

З історії школи №3

Школа №3 має свою історію, починаючи з початку XX століття. Про це свідчать історичні документи та згадки в Бориспільських звітах 30-х років, а також спогади колишніх учнів. Школу називали Терезиною, бо вона розташовувалась у маєтку поміщиці-іноземки Терези, на розвилці, неподалік церкви, на місці теперішнього ринку. Школу оточував розкішний парк-сад, фруктові дерева якого годували на перервах голодних літ 32-33-х років. За садом і маємком було велике озеро і левади, які в давнину були руслом річки Альта.

Зі спогадів Анастасії Шульги, яка у 1940 році закінчила сім класів Бориспільської школи №3: «... в моїй пам'яті і всіх, хто ще живий і вчився в школі №3, вона залишилася казкою, де жили і творили наші добрі вчителі і наставники, яких мені хочеться воскресити...»

Директором школи і викладачем української мови та літератури був Литвин Микита Васильович. Його дружина, Литвин Марина Прокопівна - талановитий педагог, вчитель початкових класів та музики школи №3, нагороджена орденом «Знак Пошани». Її учнем був Віктор Іванович Йова (директор Бориспільського історичного музею 1967-1996рр.). Під керівництвом Марини Прокопівни у школі працювали хори, струнний оркестр і танцювальний гурток.

Добрими наставниками і талановитими педагогами були вчителі школи №3: Петро Петрович Петрусь, Петро Васильович та Марія Іванівна Очеретко, Ольга Ларіонівна Верна (невістка П.П. Верни).

Полонський Андрій Матвійович

Ядро педагогів складали багато українських патріотів, які згодом були репресовані. Активним борцем за незалежність України на початку XX століття був учитель природознавства Бориспільської школи №3 Андрій Матвійович Полонський, який у 1917 році обирався депутатом Української Центральної Ради 1-го і 2-го складу, був директором Бориспільського краєзнавчого музею, проводив археологічні розкопки у Борисполі, працював актором «Молодого театру», заснованого Лесею Курбасом. Дружина А. М. Полонського, вчителька української мови та літератури Віра Онацька, також грала в цьому театрі, керувала 5-ю театральною студією Лесі Курбас в Борисполі. Андрій Матвійович заснував у місті перший ляльковий театр. Це був шкільний театр «Петрушка» при Бориспільській семирічці.

Записи Державного архіву Київської області свідчать про те, що у 1932-1933 н.р. Бориспільська 4-х річна школа №3 налічувала 162 учня. Також є звіт Бориспільської школи №3 за 1939-1940 н.р.: площа 395 м², 162 учня, 10 учителів.

Після звільнення Борисполя від німецько-фашистських окупантів у вересні 1943 року приміщення школи було зруйновано. Для відновлення навчального процесу чимало класних кімнат розташовувались у хатах колгоспників. Учні були змушені навчатися в 3-тій зміні. Це були важкі часи. Труднощі довелось долати ще багато років.

Екскурсовод 7. Нова віха в історії школи.

Нову віху у своїй історії третя школа почала від 1965 року, коли для неї було збудовано нове приміщення.

Школа пишається багатьма досвідченими педагогами, які зробили вагомий внесок у навчання й виховання юного покоління:

Марія Іванівна Верещага – учитель географії, яка прийшла в заклад у 1965 році, коли було відкрито школу, і працювала до 1980 року, мала багато нагород. Під її керуванням було збудовано перший у місті метеомайданчик та "зелений клас" для проведення уроків географії. Кабінет географії був визнаний одним із найкращих у Київській області.

Довгий час у нашому закладі працювала талановита вчителька музики Стефанія Василівна Кравчук, нагороджена Всесоюзною грамотою М.Островського. Завдяки їй у закладі було введено поглиблене вивчення музики (працювала за системою Ж. Жовчака), функціонували три хори різновікових груп, оркестр народних інструментів.

Учитель фізики Іван Тихонович Розовик власноруч за одне літо створив кабінет технічних засобів навчання, який працював на дистанційному управлінні впродовж майже 10 років. Це було дивом на той час!

У 70-х роках ХХ століття у школі було створено матеріально-технічну базу для вивчення автосправи: був автопарк, трактор, три класи, обладнані необхідними наочними приладами. Після закінчення навчання та успішного складання іспитів учні школи отримували посвідчення водія й могли працювати за фахом. Навчатися та переймати передовий педагогічний досвід запрошували вчителів не тільки Київщини, а й усієї України й навіть з інших міст колишнього Радянського Союзу.

У 80-х роках ХХ століття під керівництвом директора школи Надії Миколаївни Пилипенко в закладі було створено кабінети обслуговуючої праці, столярної і слюсарної справи, у яких кожен учень мав комплект інструментів для роботи на станках.

Нова віха історії школи

Будучи заснованою на початку XX століття, школа №3 почала нову віху своєї історії з 1965 року, коли для неї було збудовано нове приміщення. Школа по праву пишається досвідченими педагогами, які внесли вагомий вклад у навчання і виховання підрастаючого покоління.

Верещага М. І.

Марія Іванівна Верещага - учитель географії, яка прийшла у 1965 році, коли було відкрито школу, і працювала до 1980 року. Під її керівництвом було збудовано перший у місті метеомайданчик та «зелений клас» для проведення уроків географії. Кабінет географії був визнаний одним із найкращих у Київській області.

Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора - 1970 рік.
Нагрудний знак «Відмінник народної освіти» - 1976 рік.
Медаль А. С. Макаренка - 1980 рік.
Медаль «50 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні» - 1995 рік.
Медаль «60 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні» - 2005 рік.

Довгий час у навчальному закладі працювала талановита вчителька музики Кравчук Стефанія Василівна, нагороджена Всесоюзною грамотою М. Островського. Завдяки їй у закладі було введено поглиблене вивчення музики (працювала за системою Ж. Жовчка). Функціонували три зори різновікових груп, оркестр народних інструментів.

Кравчук С. В.

Гор. Кравчук С. В.

Піаніст

Виступи учнів та вчителів
Всесоюзній профспілкової школи, 1967 рік

Учитель фізики Розовик Іван Тихонович (1966-1967 р.р.) власними руками за одне літо створив кабінет технічних засобів навчання, який працював на дистанційному управлінні впродовж майже 10 років. Це було дивом на той час!

Величезний екран

Автомобіль

Пілотажна П. М.

В 70-ті роки XX століття у школі було створено матеріально-технічну базу для вивчення автосправи: був свій автопарк, трактор, три класи обладнані усіма необхідними наочними приладами. По закінченню навчання та успішного складання іспитів учні школи отримували посвідчення водія і могли працювати за фахом. Школа стала опорним навчальним закладом МО УРСР і обласного відділу освіти. Навчатися та переймати передовий педагогічний досвід запрошували вчителів не тільки Київщини, а й з усієї України і, навіть з інших міст колишнього Радянського Союзу.

Величезний екран

Пілотажна

У кабінеті

Екскурсовод 8. Талановиті педагоги школи.

У школі працювали талановиті педагоги:

Наталія Іванівна Кічинська – учитель історії, творчий, чуйний педагог, яка постійно прагнула розвивати індивідуальність кожного школяра;

Галина Олександрівна Рибаківська – учитель російської мови і літератури, протягом 25 років очолювала міське методичне об'єднання вчителів

російської мови і літератури, зарубіжної літератури. У стінах школи існувала картинна галерея, створена Галиною Олександрівною. Тонко розуміючи мистецтво, учителька грала в аматорському театрі м. Борисполя і створила маленький драматичний театр у школі;

Надія Петрівна Лисиця 40 років відкривала малечі шлях до знань, працюючи вчителем початкових класів.

Широко застосовували комплекс наочних засобів навчання Юрій Іванович та Ольга Іванівна Стирки. Ольга Іванівна, учитель креслення, малювання, створила кабінет, де інформаційні стенди були оформлені на склі.

45 років пропрацювала в школі Людмила Сергіївна Семенець – учитель російської мови і літератури, зарубіжної літератури.

Справі вихованню школярів упродовж довгих років присвятили себе мудрі наставники:

Марія Володимирівна Янчук, старша піонерська вожата школи, за сприяння якої в закладі було облаштовано кімнату-музей випускника школи, героя Василя Севастяна;

Олександр Миколайович Савченко – заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель української мови і літератури;

Володимир Павлович Яхній – педагог-організатор, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії і правознавства;

Софія Василівна Бойченко – учитель географії та економіки.

Залишили добру пам'ять у серцях учнів і колег талановиті, мудрі педагоги: Інна Григорівна Чередніченко (учитель математики), Ольга Миколаївна Попова (учитель української та англійської мови), Любов Григорівна Борисенко (учитель біології), Ольга Кирилівна Мельник (учитель історії) та інші.

Багато випускників школи після закінчення педагогічних ВНЗ повернулися працювати в рідну школу: Валентина Олексіївна Висовень, Надія Володимирівна Шевчук, Людмила Іванівна Тригуб, Тетяна Григорівна Кашул, Альона Юріївна Лисак, Людмила Володимирівна Гуменюк, Лоріна Арменівна Севастян, Інна Володимирівна Б'ятець.

У Бориспільській школі №3 працювали талановиті педагоги:

Кішніська Наталія Іванівна - учитель історії, творчий, чуйний педагог, який постійно прагнув розвивати індивідуальність кожного школяра.
Рибаківська Галина Олександрівна - учитель російської мови та літератури (1965-1992 рр.), протягом 25 років очолювала міське методичне об'єднання учителів російської мови та літератури, а потім - зарубіжної літератури. У стінах школи існувала картинна галерея, створена Галиною Олександрівною. Тонко розуміючи мистецтво, учителька грала в аматорському театрі м. Борисполя і створила маленький драматичний театр у стінах школи.

Лисича Надія Петрівна - 40 років відкривала малечі шлях до знань, перетворювала сторінки шкільного літопису учням і вчителем початкових класів.
Шукали нові шляхи підвищення ефективності та якості навчально-виховного процесу, широко застосовуючи комплекс паючих засобів навчання Юрій Іванович Сторко та Ольга Іванівна Сторко. О.І. Сторко - учитель креслення, малювання - своїми руками створила кабінет методичної роботи, де інформаційні стенди були оформлені на склі.

45 років пропрацювала в школі №3 Семенець Людмила Сергіївна, учитель російської мови та літератури, зарубіжної літератури.
Справі виховання школярів присвятили себе мудрі наставники, які на довгі роки зберегли бадьорість духу, ясність розуму:

Янчук Марія Володимирівна (старша піонервожата школи, за сприянням якої були облаштовані в закладі кімнату-музей випускника школи, героя Василя Севастьяна);

Савченко Олександр Миколайович (заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель української мови і літератури);

Яхній Володимир Павлович (педагог-організатор, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії і правознавства),

Бойченко Софія Василівна (учитель географії та економіки)...

Залишили добру пам'ять в серцях учнів і колег талановиті, мудрі педагоги:

Чередніченко Інна Григорівна (учитель математики),

Попова Ольга Миколаївна (учитель англійської мови),

Борисенко Любов Григорівна (учитель біології),

Мельник Ольга Кирилівна (учитель історії)...

Багато випускників навчального закладу по закінченню педагогічних вишів повернулися працювати у рідну школу.

Наші вчителі - випускники школи: Янчук Марія Володимирівна, Висовень Валентина Олександрівна, Шевчук Надія Володимирівна, Тригуб Людмила Іванівна, Кашул Тетяна Григорівна, Чеченева Марина Валеріївна, Лисак Альона Юрївна, Гуменюк Людмила Володимирівна.

Сподіваємося, із кожним роком випускники школи будуть повертатися до педагогічної родини закладу освіти.

Екскурсивод 9. Школа ХХІ століття.

Головним завданням нашого закладу є створення умов для розвитку творчої особистості дитини. Здібність, обдарованість, талант розглядаються з

різних точок зору. Стародавня мудрість стверджує: "Якщо твої плани розраховані на рік – сій хліб, якщо твої плани розраховані на десятиріччя – посади дерево, якщо твої плани розраховані на вік – виховуй дітей".

Школа ХХІ сторіччя

Головним завданням нашого закладу є створення умов для творчої особистості дитини. Здібність, обдарованість, талант розглядається з різних точок зору. Стародавня мудрість говорить: «Якщо твої плани розраховані на рік - сій хліб, якщо твої плани розраховані на десятиріччя - посади дерево, якщо твої плани розраховані на вік - виховуй дітей».

З 1993 року у школі проводиться традиційний спортивно-розважальний фестиваль «Козацькі забави», присвячений свята Покрови та Дню українського козацтва. Організаторами і засновниками фестивалю були учителі фізкультури Ведель Віктор Григорович, Маліченко Григорій Васильович, Ремінь Валентина Василівна.

Козацькі забави

З 2009 року у закладі активно реалізується творчий проєкт «Вишиванка в моєму домі», засновниками якого є Шевчук Надія Володимирівна, Панчук Лідія Василівна, Швачко Тамара Миколаївна.

З 2010 року у школі започатковано проведення щорічного фестивалю дитячої творчості «Диносвіт», засновниками якого є Швачко Тамара Миколаївна, Шевчук Надія Володимирівна.

Школа має свою символіку. Авторами Гімну школи є директор Ірина Панківичене і випускниця 2017 року Александра Оляніна.

Сьогодні навчальний заклад - це передусім простір життя учня, де він здійснює перші кроки життєдіяльності, готується до самостійної участі у соціальній діяльності та самоствердженні. Девізом нашого колективу є такі слова:

*«Ми не намагаємось стати кращими за інших,
ми прагнемо стати кращими за нас сьогоднішніх».*

Серія

Від 1993 року в школі проводиться традиційний спортивно-розважальний фестиваль "Козацькі забави", присвячений Дню українського козацтва та Дню захисника Вітчизни. Одним із організаторів і засновників фестивалю є вчитель фізкультури Григорій Васильович Маліченко.

Із 2009 року в закладі активно реалізується творчий проєкт "Вишивка в моєму домі" (за кількома номінаціями), засновниками якого є Надія Володимирівна Шевчук, Лідія Василівна Панчук, Тамара Миколаївна Швачко.

2010 року в школі за сприяння педагогів Тамари Миколаївни Швачко та Надії Володимирівни Шевчук започатковано проведення щорічного фестивалю дитячої творчості "Дивосвіт". На фестивалі нагороджуються талановиті діти за участь у творчих конкурсах.

Школа має свою символіку: прапор, герб, гімн (автори "Гімну школи № 3" – директор Ірина Панкявічене і випускниця 2017 року Александра Оляніна).

Сьогодні заклад освіти – це передусім простір життя учня, де формується його самостійність, відбувається самоствердження. Девізом нашого колективу є вислів: "Ми не намагаємось стати кращими за інших, ми прагнемо стати завтра кращими за нас сьогоднішніх".

Екскурсивод 10. Гордість школи – наші випускники.

Тетяна Володимирівна Павленко – випускниця школи 1987 року. Начальник управління освіти і науки Бориспільської міської ради.

Наталія Вікторівна Йова – випускниця школи 1983 року, директор Бориспільського державного історичного музею,

продовжувач утілення ідей свого батька Віктора Івановича Йови – засновника музею, який є справжнім хранителем історії рідного краю, значним культурним осередком Бориспільщини. Музейний заклад включено до Міжнародного туристичного маршруту. Завдяки старанням Наталії Вікторівни було здійснено необхідну реекспозицію музею, зокрема відкритими загалу стали факти й свідчення антибільшовицького повстання в Борисполі у травні 1920 року.

Вадим Віталійович Кубов – випускник школи 2000 року. Заслужений майстер спорту України з настільного тенісу, член національної параолімпійської збірної команди України. Багаторазовий чемпіон України та міжнародних турнірів, багаторазовий призер і чемпіон

Європи, бронзовий призер чемпіонату світу, учасник двох параолімпійських ігор у Пекіні та Лондоні, лауреат стипендії Президента України.

Ганна Іванівна Михайліченко – випускниця школи 1988 року. Науковець, кандидат економічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу. Має відзнаку "Відмінник освіти України". У квітні 2014 року захистила докторську

дисертаційну роботу з теми "Управління інноваційним розвитком туристичних підприємств" та отримала науковий ступінь доктора економічних наук. Від грудня 2013 року – професор кафедри туризму та рекреації Київського національного торговельно-економічного університету.

Галина Филімонівна Писанка – випускниця школи 1966 року, поетеса. Автор поетичної збірки "Яка людина – така душа..." (2011). Поезії письменниці сповнені найсвітлішими почуттями та любов'ю до рідного краю, людей, які живуть поруч.

Володимир Григорович Чекулай – випускник школи 1972 року. Директор художньої майстерні "Пепса". Сфера діяльності: картини, живопис, графіка, малюнок, скульптура, поліграфічна продукція.

Започаткував традицію: щороку дарувати п'ятикласникам класні куточки і стенди патріотичного виховання.

Тетяна Валентинівна Брова – випускниця школи 1992 року, артистка естради. Лауреат всеукраїнських та міжнародних конкурсів естрадної пісні, педагог-вокаліст, артист-вокаліст культурно-мистецького комплексу "Академ" управління культури міста Бориспіль.

Екскурсовод 9.

Випускники третьої школи є **добровольцями, воїнами Операції об'єднаних сил** України (АТО), оборонцями східних кордонів нашої країни від російської агресії, що розпочалася 2014 року.

Євгеній Тилко та Дмитро Костарєв – однокласники, випускники 2006 року. Вони – часті гості в рідній школі: проводять бесіди із старшокласниками на уроках захисту Вітчизни,

допомагають учителям фізкультури в підготовці свята "Козацькі забави" та військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура").

Учнівське самоврядування тісно співпрацює з волонтерами, передаючи необхідні речі, сувеніри та листи воїнам, які також передають учням подяки у вигляді підписаних із побажаннями прапорів, проводять з учнями зустрічі, презентують елементи зброї, привезені зі Сходу країни. Демонструючи символічні бойові знаки в нашій музейній експозиції, маємо велику надію, що ніхто не залишиться байдужим до долі рідної України. А пам'ять про наших захисників залишиться вічною.

А ще, як було сказано раніше, учні школи свято бережуть козацькі традиції, щороку показують міць та силу в "Козацьких забавах". Перед вами – прапори роїв, які щороку майорять на святі, а зберігаються у шкільному музеї:

випускники школи започаткували традицію – дарувати школі й нащадкам прапор свого рою.

Варто звернути увагу, що після 55-річного ювілею школи з'явилася ще одна традиція випускників: залишати подарунки й сувеніри. Так, першокласники 1965 року подарували вишиваний рушник, вітальну листівку й сувенірну ювілейну медаль. А випускники 1967 року, які зустрічалися в рідній школі 2017 року, подарували буклет про Одеський авіаційний завод та книгу з власними підписами; серед них – автор Анатолій Шевченко.

III. Заключна частина. Отже, сьогодні ми ознайомилися з історією рідної школи, тож проведемо квест-змагання.

Квест-змагання.

Формуються 2 команди; їм роздано завдання напередодні заняття. Переможцем є команда, яка правильно виконає всі завдання.

Завдання для квесту:

1. Знайти на стенді фото засновника школи №3.
2. У якому році була збудована школа №3?
3. Як називалася і де знаходилася школа №3?
4. Із якого періоду й події починається нова сторінка історії школи?
5. Хто був директором школи в 1965 році?
6. Знайти світлину нинішнього директора школи.
7. Хто з випускників прославив нашу школу? Який подвиг здійснив?
8. Які свята були започатковані та продовжені?
9. Хто написав слова й музику гімну школи?
10. Як називається мікрорайон, у якому розташована школа?

Учитель підбиває підсумки екскурсії.

- Чи сподобалася вам екскурсія до шкільного музею?
- Що найбільше запам'яталося, що дізналися нового?
- Із ким поділитися новими знаннями?

Учні по черзі діляться своїми враженнями, починаючи свою розповідь словами: "Мене вразило...", "Я вперше дізнався...".

Автор: Надія Володимирівна Шевчук, учитель історії та правознавства
Навчальний заклад:
Бориспільська загальноосвітня школа
I-III ступенів №3 Бориспільської міської ради

Тема. Година літературного спілкування "На берегах Альти". 9-11 класи.

Мета заходу: ознайомити учнів з оригінальним поетичним жанром – ронделями, із життям і творчістю поета-земляка, ронделі ста Миколи Боровка; формувати вміння висловлювати власні думки поетичною мовою, удосконалювати навички виразного читання; формувати почуття любові до рідної землі, до поезії, поваги до поетів-земляків, до духовних надбань українців.

Форма організації: творча зустріч з учасниками V Міжнародного фестивалю ронделя, 16-17 травня 2019 року.

Наочне оформлення: виставка книг поета-ронделіста Бориспільщини Миколи Боровка, поетів-земляків, виставка вишитих портретів Т. Г. Шевченка.

Обладнання: мультимедійна дошка, ноутбук, проектор.

Перебіг заходу

*Ах, скільки радості,
коли ти любиш землю...*

П. Тичина

*Поезія – це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі.*

Л. Костенко

(Звучить спокійна класична музика, виходять ведучі).

Ведуча. Добрий день, дорогі діти, шановні гості. Раді вітати вас у нашій святковій залі! Сьогодні нас чекає чудова зустріч із творчими людьми, із поезією, яка полонить і захоплює душі, спонукає до роздумів.

Ведучий. Дозвольте представити шанованих гостей, які є учасниками П'ятого Міжнародного фестивалю ронделя "На берегах Альти". Один із заходів у межах проведення Фестивалю, який був заснований у 2012 році в м. Борисполі нашим земляком, поетом-ронделістом Миколою Маркіяновичем Боровком, – творча зустріч видатних поетів з учнями та вчителями на святі поезії.

Ведуча. Ось уже п'ятий рік поспіль наше місто радо зустрічає творчих людей з усієї України та митців з інших країн – Болгарії, Польщі, Словенії.

Ведучий. Вітаємо гостей! Володимира Барну – голову спілки письменників Лемківщини; Христину Полубітко – поетесу зі Львова, голову Львівського відділення спілки письменників Лемківщини; Ірину Мельник – поетесу із Рівного, голову асоціації поетів-ронделістів Рівненщини.

На захід завітали представники культурної та освітньої галузей міста, колеги й друзі Миколи Боровка – секретар Спілки письменників України Сергій Пантюк, голова Київської організації письменників Михайло Сидоржевський, директор Програм УТР Віктор Пилипець, начальник відділу журналу Верховної ради України "Віче" Микола Славинський, журналіст Михайло Малош.

Звучить пісня із циклу "Рондель і пісня" (сл. М. Боровка, муз. С. Сокура).

Гості фестивалю ронделя

Ведуча. Людина народжується й від батька й матері отримує неоціненний скарб – рідну мову, яку вона має оберігати й шанувати, бо якщо втрачаєш мову та батьківщину – ти не існуєш більше.

Ведучий. Рідна мова! Милозвучна та співуча, сповнена музики й натхнення, вона встала з колін, як і наша Україна. Той, хто не знає рідної мови або цурається її, прирікає себе на забуття. Сьогодні це питання дуже гостро стоїть у нашій державі. Без мови немає держави, без мови не існує нація. Тож шануймо рідну мову, наших митців як хранителів українського слова й культури. Нехай сьогоднішня творча зустріч допоможе нам збагнути велич і красу рідного слова.

Ведуча. Нам, українцям початку XXI століття, за старання і труди багатьох поколінь Бог дає щасливий історичний шанс, подих свободи. Ми можемо розібрати не тільки давні руїни Київської Русі та козаччини, а й руїни нашої Духовності, відродити й воскресити насамперед Мову нашу. Ми маємо можливість побудувати хоча б на початку третього тисячоліття Незалежну Україну.

Ведучий. І тут пророче слово поезії застерігає нас від засліплення, глухоти, зради.

Учень 1. Я знаю силу слова – воно гостріш штика
І швидше навіть кулі, не тільки літака.
Воно проміння швидше, в нім – думка й почуття
Воно іде в народи для вічного життя...

Учень 2. Рідна мово моя українська,
В світі гордо, натхненно звучи!
Волелюбна моя, материнська,
Мово рідна моя, не мовчи!
Хай же світлою буде дорога
Серед різних нелегких доріг...
Ми звертаємось нині до Бога,
Щоб тобі, мово, він допоміг.

Учень 3. Матір Божа, свята і єдина,
Дай нам щастя, любові й тепла!
Щоб квітуча моя Україна
Рідну мову, як стяг, підняла.
Будь прихильною, Матінко Божа!
Жити праведно в світі навчи!
Щоб світила нам зірка погожа.
Мова рідна моя, не мовчи!

Ведучий. У пророчому посланні "І мертвим, і живим, і ненародженим всім землякам моїм..." Т. Г. Шевченко писав: "Все розберіть... та й спитайте тойді себе: що ми?.. Чиї сини? яких батьків? Ким? за що закуті?..".

Поставимо ці питання й собі... Ні! Згадаймо, що "Ми є нащадки гнівного Тараса, Його терни торкнулись наших тіл".

Ведуча. Україно, люба! Ти ще жити будеш,
Бо твої таланти золоті ростуть!
Як червоні квіти, ці маленькі діти
На твоєму полі, глянь, уже цвітуть.
Посмішки дитячі загорілись ясно,
І ти вже співаєш голосом дітей.
Україно, мила! Ти вже родиш рясно!
Створюєш майбутнє із малих людей!

Ведучий. В Україні рідній, на увесь широкий світ
Є така одна країна, її назва – Дивосвіт.
Ця країна в нашій школі, і чудес у ній доволі.
Тут живуть веселі діти, щоб учитись і творити.

Ведуча. Серед
учнів нашої школи є
талановиті й завзяті діти,
які завдяки своїй
наполегливості досягають
певних мистецьких висот,
а в майбутньому можуть
прославити рідне місто.

Читання ронделів учнями Бориспільської загальноосвітньої школа І-ІІІ ступенів №3.

Виступ учасників щорічного фестивалю дитячої творчості "Дивосвіт-2019".

Нагородження директором школи та гостями фестивалю **учнів** школи за перемоги в міських творчих конкурсах.

Звучить пісня "Мій Бориспіль" у виконанні учнів Бориспільської загальноосвітньої школа І-ІІІ ступенів №3.

Ведучий. Наш рідний Бориспіль – місто з багатим історичним минулим, яке своїм корінням сягає сивої давнини. Стародавня Бориспільська земля пам'ятає великих князів Бориса, Володимира Мономаха. Щоб увіковічнити пам'ять наших предків, ми повинні зробити все, щоб на нашій землі панували людяність, добро, любов та злагода. Історія міста відображена у призмі добрих справ його видатних мешканців, які в усі часи творили і примножували славу й добробут Борисполя.

Ведуча. Поезія й пісня – невід'ємна частина духовного життя людини. Вони завжди об'єднували людей, пробуджували найніжніші й найсвітліші почуття. Для багатьох талановитих митців, у яких би куточках світу вони зараз не працювали, саме наш красень – Бориспіль – назавжди залишається першою колискою їхнього творчого розкриття.

Ведучий. Талановиті люди, які творять історію Борисполя, живуть поряд із нами. Ми маємо нагоду організовувати творчі зустрічі з ними та літературні читання. Прекрасні поезії письменника Миколи Боровка легко лягають на музику. Багато пісень, створених Юрієм Бурчаком, Петром Дениском, Миколою Халамаєм, Сергієм Сокуром, вже стали відомими далеко за межами нашого краю.

Звучать пісні із циклу "Рондель і пісня" (сл. М. Боровка, муз. П. Денисюка).

Ведуча. Саме з ініціативи нашого земляка, поета-ронделіста Миколи Боровка та за підтримки Національної спілки письменників України Міжнародний фестиваль ронделю став справжньою подією не тільки Борисполя, й усієї України!

Ведучий. Рондель – особливий жанр поезії, що має тринадцятирядкову структуру вірша із потрійним повтором рядка й подвійним повтором другого рядка, особливу форму римування. А вишукана класична форма ронделя в текстах Миколи Боровка набуває глибокого українського національного змісту.

Презентація творчої діяльності поета-ронделіста Миколи Маркіяновича Боровка (перегляд документального фільму "Життя і творчість Миколи Боровка").

Микола Маркіянович Боровко народився 13 травня 1948 року в селянській сім'ї в с. Борщеві Баришівського району на Київщині. Почав друкуватися від 1968 року. Перша збірка – "Березень планети" – вийшла в 1978 році. Потім побачили світ книжки "Земні турботи", "На межі літа" (1990), "Хатнище" (1992), "Ронделі" (2000), "Різдво весни" (2003), "Квіти мого саду" (2006), "Хатнище Бояного роду" (2007), "Ронделі" (2008), "Крізь мене Альта протіка" (2008), "Пергаменти літа" (2008), "П'ятсот миттєвостей (Ронделіана)" (2016) та інші.

Микола Боровко працює й живе в м. Борисполі Київської області. Він – лауреат обласної комсомольської премії імені О. Бойченка (1979), премії ім. П. Чубинського (1998), літературної премії ім. А. Малишка (2004), обласної премії за заслуги в галузі освіти (2006).

Микола Боровко – член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, член Національної спілки письменників України, заслужений працівник освіти України, нагороджений орденом "За заслуги" II ступеня.

Звучить вінок ронделів "Подолати вершину – це щастя" (хор учнів Бориспільської загальноосвітньої школи № 6).

Ведуча. Живе спілкування з нашими гостями сьогодні – це чудова можливість і нагода розширення кругозору й духовного збагачення людини. Тож, просимо до слова дорогих гостей.

Виступи запрошених на зустріч гостей.

Ведучий. Дякуємо Вам за цікаву та змістовну зустріч. Нехай час, проведений із вами, кожному додає сили й наснаги і житті.

Автор: Людмила Володимирівна Яблонська, учитель української мови і літератури

Навчальний заклад: Богданівський навчально-виховний "Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів – ДНЗ (ясла-садок)" Яготинської районної ради

Тема. Споріднені душі великих майстрів (Тарас Шевченко в долі Катерини Білокур).

Мета: поглибити знання учнів про перебування Т. Г. Шевченка в Яготині; розкрити значення творчості Тараса Григоровича Шевченка в долі Катерини Білокур; формувати почуття любові й поваги до українських геніїв.

Форма організації: літературно-музична композиція в музеї "Флігель Тараса Шевченка" в м. Яготині.

Музичний супровід: мелодія пісні на слова Т. Г. Шевченка "Зоре моя вечірняя...".

Технічні засоби: мультимедійна дошка, проектор, ноутбук, музичний центр.

Очікувані результати: усвідомлення значення творчості Т. Шевченка та К. Білокур для української та світової культури; розвиток інтересу до української культури; формування патріотизму, національної самосвідомості учнів, почуття гордості за відомих світу українських митців.

Міжпредметні зв'язки: історія України, музика, література, образотворче мистецтво.

*Захід відбувається в центральній залі музею "Флігель Тараса Шевченка".
На центральній стіні портрет Тараса Шевченка.*

Дійові особи: Ведуча, Тарасик, Оксанка, Тарас, Катерина, Доля Тараса, Доля Катерини (Інша Доля).

Звучить мелодія.

1. Учень. Щовесни, коли тануть сніги

І на рясті засяє веселка.

Повні сил і живої снаги,

Ми вшановуєм пам'ять Шевченка.

Учитель. "Історія мого життя, – писав поет, становить частину історії моєї Батьківщини". Т. Шевченко вийшов із народу, жив народом, і не тільки думкою, але й життям був міцно та кровно з ним пов'язаний.

2. Учень. Провіснику волі,

Великий титане!

Справдились думи твої.

Прийми данину

Любові і шани

Од вольних синів

Нової сім'ї.

Покоління покоління

Про тебе розкаже,

І твоя Кобзарю, слава

Не вмере, не поляже.

Учитель. Яготинщина – край веселковий,

Моя рідна, кохана земля!

Тут Шевченко ходив край Супою,

Тут в Богданівці Катря жила.

Мелодія стихає.

– Чи могли за життя зустрітися Тарас Шевченко й Катерина Білокур? Звичайно, ні, скажете ви. Адже жили вони в різні роки. А їхні душі? А Долі? Для них час – не перепона. Сьогодні Долі двох великих майстрів на якусь мить зустрінуться. Тож уявімо маленького Тарасика.

1 дія

Плетений тинок, повитий квітами. Під тиночком сидить Тарасик і плете з квітів віночок. Звучить мелодія. Тарасик під мелодію читає вірш.

Тарасик.

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає
І сонце спатоньки зове
У синєє море: покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину.
Очам любо. Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,

З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповіє тобі душу,
Й не знаєш, де дітись,
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

Мелодія стихає. Виходить Оксанка.

Оксанка.

— Привіт, Тарасику! Ти звідки такий гарний вірш знаєш? Хто тебе навчив?

Тарасик.

— Привіт, Оксанко! *(Надіває на дівчинку вінок)* Дивись, як тобі личить! А вірша ніхто мене не вчив. Він у мене якось сам склався...

Оксанка.

— Сам? Їй-бо, гарний! От як виростеш, та й вивчишся грамоти, та й спишеш його на папері. Та й будуть люди читать і дивуватися, як-то складено до ладу!

Тарасик. *(Засоромлено)*

— Ет, таке скажеш... *(Зітхає)*. Як же я вивчуся, коли в мене мачуха такі сварливі, грамоти вчитися зроду-звіку не пустять...

Оксанка.

— Ой, Тарасику! Моя мама каже, що все від Доленьки залежить. Як Доля —

то й навчишся, і напишеш, і слави здобудеш! А зараз годі журитися! Хочеш знати, яку я пісню підслухала в дівчат, коли вони хлопцям співали?

Оксанка. *(Співає, до неї долучається Тарасик)*

Грицю, Грицю, до роботи!

В Гриця порвані чоботи...

Грицю, Грицю, до телят!

В Гриця ніженьки болять...

Грицю, Грицю, молотити!

Гриць нездужає робити...

Грицю, Грицю, врубай дров!

– Кахи-кахи! Нездоров...

Грицю, Грицю, роби хліб!

– Кахи-кахи! Щось охрип...

Грицю, Грицю, до Марусі!

– Зараз, зараз уберуся!

Грицю, Грицю, хоч жениться?

– Не можу одговориться!

Грицю, Грицю, кого взяти?

– Краще Галі не зіскати!

Оксанка вибігає.

Тарасик.

Доле моя, доленько! Де ти?

Озовися, відгукнися

Та до мене, сиротини,

пригорнися...

Тарасик виходить. Звучить мелодія.

2 дія

За столом сидить Тарас, пером щось пише на папері. За плечима в нього стоїть Доля. Тарас під мелодію пише й читає написане.

Тарас.

Доля

Ти не лукавила зі мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
"Учися, серденько, колись
З нас будуть люде", – ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо далі, далі слава,
А слава – заповідь моя.

Тарас встає і виходить. За ним іде його Доля. Мелодія посилюється.

3 дія

До глядачів виходить Доля одна, без Тараса. Мелодія стихає.

Доля Тараса. *(Зажурено)*

Пішов у інший світ, у світ Небесного Отця...

Його роки добігли вже кінця...

Виходить Інша Доля.

Інша Доля.

Як можеш ти про це спокійно говорити?

Невже не спробуєш ти щось змінити?

Доля Тараса.

Ти ж знаєш, що не все в руках у нас...

Не в силі ми спинити швидкий час...

Інша Доля.

А як же той талант, що ти плекала?

Його ти в домовині поховала?

Доля Тараса.

О ні, талант порятувати мушу!

Візьми зерно й посій комусь у душу!

Доля Тараса передає Іншій Долі в долоні зерно. Долі розходяться.

4 дія

Звучить мелодія, потім стихає. Виходить Катерина, волосся по-дівоцьки перевите блакитною стрічкою. Сідає за стіл, пише чорнильною ручкою. У неї за плечима стоїть Інша Доля. Катерина пише і читає написане.

Катерина.

– Щось, мабуть, у двадцять четвертому році, та так, у 1924 році до нас у Богданівку прислали нових учителів – Івана Григоровича Калиту і його дружину Ніну Василівну. Ой, які це люди були гарні, культурні які! І за моїх гарних вишивок я з ними познайомилася. Ой, скільки в них було художньої літератури! Та ніщо на мене не вдіяло такого враження, як "Кобзар". До того де б я такого, в Богданівці сидя, бачила? Були там вірші всі-всі вміщені і прози. Ой, які ж прози чудові в Т. Г. Шевченка! А вже малюнки були такі намальовані!.. Не можу вам передати, яка то була краса!!! Як узяла я того "Кобзаря" в руки, як глянула на ті чарівні малюнки, як прочитала ті вірші дорогі і прозу (там же він і про художників пише), так так, ото як старі люди кажуть, наче мені хто дання дав...

На екрані висвічується портрет Шевченка. Катерина підходить до портрета Тараса Шевченка, підносить руки до грудей.

Катерина.

– Прийшла до вас на могилу з далекої Богданівки. Чи за порадою, чи виплакати... Як я хочу стати художником, але на цих доріженьках як не терен, то колючки, то камінці гострі. Ой, якби це Ви, Тарасе Григоровичу, живі були, то, може, ви допомогли б мені стати художником.

На екрані висвічується картина із зображенням кобзаря. Катерина переводить погляд на картину.

– Сидить кобзар на могилі та на кобзі грає...Боже, дай мудрість моїй голові, щоб і я могла творити такі творіння!

5 дія

Катерина Білокур біля мольберта з пензлем, запнута темною хусткою. Вона нібито малює. Звучить пісня "Зоре моя, вечірняя..."; водночас на екрані

зображення картин Катерини Білокур, наприкінці – музей-садиба й портрет художниці. Присутні переглядають відео. Пісня закінчується. Звучить тихше неголосна мелодія. Катерина під мелодію звертається до глядачів.

Катерина.

Ну, що вам повідати, люди?

Мені, як і вам, щось пече...

Я знаю печалі й облуди,

Терплю, як і ви. Гаряче.

Я звідала всі таємниці

Людського страждання й буття,

Знайшла я і власну Жар-птицю,

Лишаю все вам на життя.

Управилась трохи з ділами,

Помовчу між вас, як свіча.

Мій посаг... довічно із вами –

Хай кожному долю квітча.

Турбує мене не на жарти,

Чи в кожному високість прорве?

Творити, повірите, варто,

У цьому людина й живе.

Все вам віддаю до краплини...

А щастя? Є в кожній судьбі.

Що треба для щастя людини?

Роздати, що маєш в собі...

Образ ні на кого не мала...

Усе, що було – промайне.

Шкода, що хвороба зухвала
Моєї душі не збагне.

Мелодія стихає. До Катерини підходить Тарас. Вони стоять, взявшись за руки. До Катерини й Тараса виходять їхні Долі, стають поруч за ними. Виходить ведуча.

Ведуча.

– Ось так душа художниці Катерини Білокур відчула споріднену душу Тараса Шевченка. Їхні нелегкі Долі там, на небесах, поєднала свята жертовність. Обоє були неодружені. Поезії та картини великого Кобзаря й листи та квіти на полотнах богданівської майстрині – це їхні серцем виплекані діти.

Катерина.

– "Доля випробовує тих, хто намірився іти до великої мети. Але сильних духом не спіймає ніхто, вони зі стиснутими руками, вперто і сміливо ідуть до наміченої мети. І тоді доля винагороджує їх сторицею і відкриває перед ними всі таємниці дійсно прекрасного і незрівнянного мистецтва".

Тарас.

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине.
От де, люде, наша слава, слава України!

Ведуча.

– Сьогодні, як і щороку, у Шевченківські дні Яготинщина доземно вклоняється великим митцям, які словом, пензлем і душею й донині торкаються наших сердець.

До учасників дійства виходять Тарасик та Оксанка, усі вклоняються глядачам.